

ÁLLAMI
SZÁMVEVŐSZÉK

ELEMZÉSE

2019.

ELEMZÉS

Elemzés az alacsony gazdasági aktivitású társadalmi csoportok aktivitási rátája növelésének lehetőségeiről

ÁLLAMI
SZÁMVEVŐSZÉK

ELEMZÉSE

ELEMZÉS

ENGEDÉLYEZŐ:

ÁLLAMI
SZÁMVEVŐSZÉK

Domokos László ELNÖK

Domokos László elnök

Elemzés az alacsony gazdasági aktivitású társadalmi csoportok aktivitási rátája növelésének lehetőségeiről

Szerkesztő:

DR. KÁDÁR KRISZTA projektvezető

Az elemzés elkészítését felügyelte:

DR. PULAY GYULA ZOLTÁN felügyeleti vezető

Készítették:

DR KÁDÁR KRISZTA projektvezető

NAGY ADRIENN számvevő

PRÁVITZNÉ PEJKÓ NOÉMI számvevő

Kiadja az Állami Számvevőszék

EL-1003-005/2018

Az Elemzés
az interneten
a www.asz.hu
oldalon
olvasható.

ELŐSZÓ

Az elemzés címét olvasva bizonyára sokakban felmerült a kérdés, hogy az Állami Számvevőszék (ÁSZ) miért foglalkozik a gazdasági aktivitás kérdéskörével. A válasz egyszerű. Magyarország Alaptörvénye előírja, hogy az államadósságnak a teljes hazai össztermékhez viszonyított arányát mindaddig csökkenteni kell, amíg ez az arány el nem éri az 50 százalékot. Az arány csökkentésének az egyik eszköze a hazai termelés növelése. A gazdasági növekedés potenciális forrása a munkaképes korú népesség nagyobb arányú gazdasági aktivitása. Következésképpen, amikor a gazdasági aktivitás fokozásának célszerű módjait elemezzük, akkor egyúttal – közvetten – az állam eladósodottsága mérséklésének a lehetőségét kutatjuk. A gazdasági aktivitás társadalompolitikai szempontból is fontos, mivel az emberek elsősorban munkájuk révén tudják életszínvonalukat növelni, és a munkaképes emberek inaktivitása leggyakrabban kényszerű körülmények (rossz egészségi állapot, alacsony képzettség, a helyi munkalehetőségek hiánya) következménye, amelyet tovább fokoz az érintettek motiválatlansága a munkavégzésben. Ugyanakkor az aktív életkornak is vannak olyan időszakai, például a tanulás és a kisgyermekes gondozásának az ideje, amikor a társadalomnak is az az érdeke, hogy az ilyen tevékenységet végzők átmenetileg maradjanak távol a munkaerőpiactól, illetve találják meg a foglalkoztatásnak azt a formáját, amely összeegyeztethető tanulói, illetve kisgyermekes szülői státuszukkal. Az elemzés a gazdasági aktivitás témakörét ennek figyelembevételével vizsgálja.

Az ÁSZ gazdasági aktivitással kapcsolatos előző elemzése feltárta, hogy 2013-tól kezdve a gazdasági aktivitás növekedésénél dinamikusabban bővült a foglalkoztatás. Ennek eredményeként a népesség nagyobb gazdasági aktivitása, amely elsősorban a nyugdíjkorhatár emelésének és a korhatár előtti nyugdíjba vonulás lehetősége jelentős szigorításának volt a következménye, nem járt együtt a munkanélküliség emelkedésével. Erre, valamint a növekvő munkaerőhiányra tekintettel, jelenleg a gazdasági aktivitás növelésére úgy tekinthetünk, mint a gazdasági növekedés valódi – nemcsak potenciális – tényezőjére. Ezért indokolt volt megvizsgálni, hogy az aktivitási ráta emelésére még milyen lehetőségek vannak. A jelen elemzés erre fókuszál. Az elemzés középpontjába azokat a társadalmi és korcsoportokat helyezi, amelyeknek a gazdasági aktivitása lényegesen elmarad az átlagostól, azaz a képzetleneket, illetve alulképzetteket, a megváltozott munkaképességűeket, a kisgyermeket nevelő anyákat, a kistelepüléseken élőket, valamint a fiatalokat és az idősebbeket. Az ő alacsony gazdasági aktivitásuknak a körülményeit és okait tárja fel az elemzés, rámutatva arra, hogy a meghozott és tervezett kormányzati intézkedések milyen módon segíthetik gazdasági aktivitásuk növelését, illetve, hogy milyen irányokban célszerű további lépéseket tenni.

Az elemzés egyfelől sorra veszi azoknak az ellátórendszereknek (pl. nyugdíj-, szociális, gyermekgondozási rendszerek) a változásait, amelyeket alternatívát jelentenek a gazdasági aktivitással szemben, másfelől értékeli a munkahelyek bővülését eredményező intézkedéseket (pl. adókedvezmények, közfoglalkoztatás), amelyek húzó hatást gyakoroltak az aktivitás növelésére. Az elemzésnek nem volt célja konkrét javaslatok megfogalmazása, de a gazdasági aktivitásra ható tényezők összefüggésrendszerének bemutatásával, és az azokból levonható következtetésekkel hozzá kíván járulni a megalapozott döntéshozatalhoz, és ezen keresztül a jól irányított államhoz.

Budapest, 2019. január

Domokos László

TARTALOMJEGYZÉK

Vezetői összefoglaló.....	5
Módszertan	8
Az Állami Számvevőszék 2018-ban megjelent elemzése az aktivitási ráta alakulásáról	9
1. A fiatal korosztály gazdasági aktivitásának alakulása 2006 és 2017 között	11
1.1. A fiatal korosztály létszáma és aktivitása	11
1.2. A fiatal korosztály munkaerő-piaci helyzete, az aktivitását meghatározó tényezők	13
1.3. A fiatal korosztály foglalkoztatása növelését ösztönző kormányzati intézkedések	15
1.4. Következtetések. A fiatal korosztály gazdasági aktivitásának növelését ösztönző további lehetséges eszközök.....	16
2. Az idősebb korosztály gazdasági aktivitásának alakulása 2006 és 2017 között	19
2.1. Az idősebb korosztály létszáma és aktivitása	19
2.2. Az idősebb korosztály munkaerő-piaci helyzete, az aktivitásukat meghatározó tényezők.....	20
2.3. Az idősebb korosztály foglalkoztatása növelését ösztönző kormányzati intézkedések	22
2.4. Következtetések. Az idősebb korosztály gazdasági aktivitását ösztönző további lehetséges eszközök	23
3. A kisgyermekes nők gazdasági aktivitásának alakulása 2006-2017 között	25
3.1. A kisgyermeket nevelő nők létszáma és aktivitása	25
3.2. A kisgyermekes nők munkaerő-piaci helyzete, az aktivitásukat meghatározó tényezők	26
3.3. A kisgyermekes nők foglalkoztatása növelését ösztönző kormányzati intézkedések	29
3.4. Következtetések. A kisgyermekes nők aktivitását ösztönző további lehetséges eszközök.	31
4. A kistelepülésekben élő népesség gazdasági aktivitásának alakulása 2006 és 2017 között	34
4.1. A kistelepülésekben élők létszáma, képzettségi szintje és aktivitása	34
4.2. A kistelepülések száma, jellemzői, elhelyezkedése az országon belül.....	36
4.3. A kistelepülésekben élők foglalkoztatása növelését ösztönző kormányzati intézkedések	38
4.4. Következtetések. A kistelepülésekben élők gazdasági aktivitását növelő további lehetséges eszközök.	39
5. A megváltozott munkaképességű személyek gazdasági aktivitásának alakulása 2006 és 2017 között	41
5.1. A megváltozott munkaképesség fogalma hazánkban és az Európai Unióban.....	41
5.2. A megváltozott munkaképességű személyek száma és aktivitása	42
5.3. A megváltozott munkaképességű személyek aktivitását meghatározó tényezők.....	44
5.4. A megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatása növelését ösztönző kormányzati intézkedések	45
5.5. Következtetések. A megváltozott munkaképességű személyek gazdasági aktivitását ösztönző további lehetséges eszközök.	47
6. A képzetlen népesség gazdasági aktivitásának alakulása 2006 és 2017 között	49
6.1. A képzetlenek számának és gazdasági aktivitásának alakulása	49
6.2. A képzetlenek munkaerő-piaci helyzete, az aktivitásukat meghatározó tényezők	50
6.3. A képzetlenek foglalkoztatása növelését ösztönző kormányzati intézkedések	51
6.4. Következtetések. A képzetlenek gazdasági aktivitását ösztönző további lehetséges eszközök.	53
Fogalomtár és rövidítések jegyzéke	54
Irodalom.....	57
Jogsabályok és közjogi szabályozó eszközök jegyzéke	62

VEZETŐI ÖSSZEFOGLALÓ

Elemzésünkben az átlagosnál alacsonyabb aktivitású két korosztály (a fiatal és az idősebb munkavállalók) és négy társadalmi csoport (kisgyermekes nők, kistalvokban élők, megváltozott munkaképességűek valamint képzetlenek) aktivitási rátájának alakulását vizsgáltuk 2006-2017. között. Sok esetben az elemzett társadalmi csoportok álláskeresői nem csak egy, hanem egyidejűleg akár két, három esélyhátránnyal is rendelkezhetnek (például kisgyermekes és kistalvban él, illetve idős és megváltozott munkaképességű egyben.)

Megállapítottuk, hogy az elemzett időszakban a kiválasztott alacsony aktivitású csoportok gazdasági aktivitása összességében nőtt, a 2006. évi értékeket meghaladta, amelynek háttérében egyfelől a 2013. óta tartó dinamikus gazdasági növekedés és az ezzel járó megnövekedett munkaerő-piaci kereslet áll, ami ezen munkavállalók elhelyezkedési esélyeit is növelte. Másfelől ki kell emelni a kormányzatnak a hátrányos helyzetű csoportok aktivitás-növelése érdekében hozott intézkedéseit, amelyek szintén kedvezően hatottak a mutatókra. Mindazonáltal az elemzés feltárta, hogy bizonyos csoportok aktivitása nem növekedett érdemben az elmúlt években (pl. a kistalvokban élőké), és azoknál a csoportoknál is, ahol növekedés volt tapasztalható, az aktivitási ráta további intézkedésekkel, ösztönzőkkel lenne növelhető.

A **fiatal korosztály** gazdasági aktivitásának növekedéséhez hozzájárult a 2009-ben bevezetett ösztöndíjas foglalkoztatási jogviszony, 2012. szeptember 1-től a tankötelezettségi korhatár leszállítása 18 évről 16 évre, ami megteremtette az oktatásban rosszul teljesítők kilepésének lehetőségét a munkaerő-piacra. A duális képzés bevezetése 2013-tól a közép-, és 2015-től a felsőoktatásban megteremtette a feltételét annak, hogy a diákok megfelelő gyakorlatban hasznosítható tudásra tegyenek szert és munkagyakorlatot szerezzenek a felsőoktatási tanulmányaik idején, míg hazánk Ifjúsági Garancia Rendszerhez történő csatlakozása a fiatalok foglalkoztatásának növelését és munkanélküliségi rátájuk csökkentését célozta. A felsőoktatási és a szakképzési képzési struktúra átalakítása lehetőséget teremtett arra, hogy a fiatalok nagyobb arányban helyezkedjenek el a magasabb hozzáadott értéket előállítani képes szektorokban. A fiatalabb korosztály aktivitása a részmunkaidős vagy távmunka-lehetőségek számának emelkedésével nőhet, nem célszerű azonban a nappali tagozatos hallgatók teljes munkaidős foglalkoztatásának ösztönzése. A fiatalok motiválásához az iskolarendszerben és a munkahelyeken bevezetett változtatások is hozzájárulhatnak. A gazdasági igények és a képzési struktúra naprakész összehangolása, az oktatás és munkaerő-piac közti együttműködés további erősítése növelheti a fiatalok sikeres elhelyezkedési arányait. A duális képzésben való nagyobb arányú részvétel, ami lehetővé teszi a diákok számára gyakorlat megszerzését a munkába állás előtt, hozzájárulhat a fiatalok sikeresebb pályakezdéséhez. A nem tanuló, nem dolgozó magyar fiatalok gazdasági aktivitását a korai iskolaelhagyás megelőzésével, ezen fiatalok képzésével, munkába állásuk segítésével lehet hathatósan növelni.

Az **idősebb korosztály** aktivitását növelte, hogy a nyugdíjkorhatár mindkét nemre vonatkozóan egységesen, fokozatosan 65 évre emelkedik 2020-ig és 2012. óta az öregségi nyugdíjkorhatár betöltését megelőzően nyugellátás már nem volt folyósítható. Az 55 év felettek foglalkoztatását a 2013-ban életbe léptetett munkahelyvédelmi akcióterv segíti elő, emellett több EU-s program biztosított támogatást az 50 év felettek részére a foglalkoztatási arányuk növeléséért. Az idősebbek foglalkoztatását tovább lehet növelni bizonyos ismeretek, jártasságok átadásával, képzéssel. A korbetöltött öregségi nyugdíjasként történő munkavégzés korlátait minden jogviszonyban célszerű lebontani a foglalkoztatás növelése céljából. Amennyiben a nyugdíj melletti munkavégzés anyagilag még ösztönzőbb lenne, nagyobb arányú aktivitás-növekedés következhet be. Ennek hasznossága különösen a hiányszakmák álláshelyeinek betöltésében mutatkozna meg. Kedvezően hathat a nyugdíjasok

foglalkoztatására, hogy 2019-től több támogatást illetve kedvezményt vezet be a kormány a nyugdíjasokat foglalkoztató munkáltatók számára. A nyugdíjasok foglalkoztatási mutatóit javíthatja az is, amennyiben nagyobb számban állnának rendelkezésre részmunkaidős illetve távmunkával kapcsolatos álláslehetőségek.

Hazánkat (és néhány közép-európai országot) a **kisgyermekes nők foglalkoztatásának** terén az jellemzi, hogy az állam a gyermek 3 éves koráig kedvező feltételeket teremt a gyermek otthonneveléséhez, ezt követően azonban a munkajogi védettségek köszönhetően nagy arányban válnak a kisgyermekesek ismét aktívvá. A kisgyermekes nők foglalkoztatási mutatóira kedvezően hatott, hogy az elemzett időszakban számos, a gyermekgondozási ellátásokat érintő és egyben a foglalkoztatottság növelését célzó jogszabály-módosítás történt. A munka és a gyermeknevelés közötti összhang javítását célozta a gyermekgondozási ellátás ideje alatti munkavállalási korlátozások jelentős enyhítése. A munkavégzés melletti gyermekvállalásra, illetve a gyermekvállalás melletti munkavégzésre ösztönzi a családokat a 2011-től igénybe vehető, az összevont adóalapot csökkentő adóalap-kedvezmény is. Az apák gyermekgondozásban történő részvételének növekedése – jóllehet, a hazai aktivitás növeléséhez nem járulna hozzá - a megosztott gyermekgondozási idővel lehetővé tenné az anya számára, hogy szakmai ismereteit huzamosabb ideig bővítse, és korábban visszatérhessen a munka világába. A kisgyermek melletti munkavégzést támogatja, hogy a kormány 2008-tól bölcsőde-építési programot hirdetett, azonban a területi és létszámbeli eltérések miatt még nem biztosított minden gyermek számára férőhely. A kisgyermekesek magasabb arányú aktivitását a részmunkaidős munkavállalási lehetőségek nagyobb száma elősegítené, ennek ellenére az ebben a formában dolgozó foglalkoztatottak száma 2012. óta csökkent, és az egyéb atipikus foglalkoztatási formák is jóval kevésbé terjedtek el nálunk, mint az EU-ban. Kedvezően hathat a foglalkoztatás bővítésére, amennyiben nagyobb mértékben állnának rendelkezésre képzési támogatások a gyermekgondozási ellátásban részesülők számára, az alapfokú oktatástól a felsőfokú képességig.

A **hátrányos helyzetű kistelepülések** számos problémával kell szembenézniük. A kormány intézkedései közül kiemelendő 2011-től a Magyar Munka Tervben támogatott szociális gazdaságok rendszere, ezek egy része hátrányos helyzetű kistelepülések kistelepüléseiben működik, ami hozzájárult ezen települések foglalkoztatási mutatóinak javulásához. 2015-től, a 105/2015. (IV. 23.) számú kormányrendelet alapján részesítik előnyben a legkedvezőtlenebb harmadba tartozó illetve a jelentős munkanélküliséggel sújtott településeket a fejlesztési célú támogatásokhoz való hozzáférés során. Az EU helyi közösségek szerepének megerősítésére fordított pénzeszközök felhasználása (amely sok esetben elmaradt a tervezett ütemtől) hozzájárult a foglalkoztatás bővítéséhez a kistelepüléseken, azonban a települések egy része a pályázati lehetőségekkel – a fejlesztési igények ellenére – nem tudott élni. A munkaerő mobilitását akadályozó lakhatási problémák leküzdését célozza a munkásszállás építéshez nyújtható támogatás, amivel a kistelepüléseken élő a lakóhelyétől távolabb válhat aktívvá, azonban mindez nem segíti elő a lakosság helyben maradását, hozzájárulhat az elvándorlás növekedéséhez.

A kormányzat különböző, a kistelepüléseket támogató programjai ellenére az érintett települések nagy részében az elvándorlás erősödött az elmúlt évtizedben, ezeken a településeken a foglalkoztatási mutatók és képzettségi mutatók jóval az országos átlag vannak. A helyzeten a fejlesztési források célirányos, a foglalkoztatást és a mobilitást (képzést) hatékonyan elősegítő felhasználása is segíthet. Az elszigetelt kistelepüléseken a foglalkoztatás-bővüléshez hozzájárulhat a távmunka-lehetőségek számának növekedése, ehhez azonban az álláskeresőknek megfelelő informatikai képzettséggel illetve kapcsolódó infrastruktúrával kellene rendelkezniük. A megfelelő adottságokkal rendelkező kistelepülések turisztikai fejlesztések végrehajtásában is érdekelt lehetnek, ami kitörési lehetőséget jelenthet számukra. Támogatná a helyben történő termelő tevékenységek és vállalkozások megtelepedését, valamint a helyi munkaerő

alkalmazását is a megfelelő közlekedési infrastruktúra rendelkezésre állása, azaz a vasúti hálózat, a közutakon történő közlekedési lehetőségek bővülése.

A **megváltozott munkaképességű személyek** foglalkoztatását illetve foglalkoztathatóságát növelte, hogy az egészségi állapothoz kapcsolódó szociális ellátások rendszere 2012-ben jelentős mértékben átalakult. Az intézkedések hatásaként nőtt a rehabilitálhatóak száma, aminek járulékos hatása volt, hogy nőtt a foglalkoztatottak száma a korábban rokkanttá nyilvánítottak körében. A munkáltatókat ösztönző 2006. évi változás, hogy a megváltozott munkaképességű munkavállalót foglalkoztató munkáltatók akkreditáltathatják magukat, mely alapján jogosulttá válnak a központi költségvetésből támogatásra illetve bér- és járulékkedvezményre. Az elemzett időszakban azonban szűkült a megváltozott munkaképességűek foglalkoztatási lehetősége az akkreditáció feltételeinek szigorítása okán. A kormányzati intézkedések ellenére hazánkban a megváltozott munkaképességűek foglalkoztatása jóval alacsonyabb, mint az EU átlag. Egyes uniós tagállamokban működő rendszereket elemezve megállapítható, hogy a munkavégzést megkönnyítő szolgáltatások hozzájárultak a megváltozott munkaképességűek, fogyatékosok aktivitási rátájának növeléséhez. A fogyatékosok illetve a megváltozott munkaképességűek nagyobb arányú érettségi- és diplomaszerezése növelheti foglalkoztatottságukat. A rokkantak, megváltozott munkaképességűek népességhez viszonyított aránya csökkenthető lenne a munkahelyeken bevezetett egészségmegőrző programokkal, az egészséges életmód támogatásával, az alapellátás erősítésével, az ellátásokhoz való hozzáférés javításával, szűrésekkel. A megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatásával összefüggő ismeretek, jó gyakorlatok átadása oktatás, képzés keretében elősegítheti a szemléletváltást a munkáltatók körében.

A **képzetlen népesség** nyílt munkaerő-piacon történő álláskeresése kevésbé sikeres, mint a kvalifikált munkavállalóké. Az elemzett időszakban több kormányzati intézkedés célozta a képzettség növelését illetve a piacképes szakma, tudás megszerzését hazánkban. Az iskolai képzéseket korábban felhagyó inaktív illetve munkanélküli képzetlenek foglalkoztatását munkaerő-piaci képzésekkel támogatta a kormány, azonban a korai iskola-elhagyók aránya – részben a tankötelezettségi korhatár leszállítása miatt is - növekedett az elmúlt években. A korai iskolaelhagyás ugyan növeli a fiatalok aktivitását, azonban hosszú távú sikeres elhelyezkedésüknek nem kedvez, tekintve, hogy piacképes szakmával, végzettséggel ezen fiatalok nem rendelkeznek. A 8 általános iskolai osztály elvégzését elősegítheti a kompetencia-problémákkal küzdő gyermekek részére nagyobb számban biztosított szakember, gyógypedagógus. A közfoglalkoztatási rendszer programjaiban részt vevő képzetlenek a programok által szervezett képzésekben is részt vehetnek, ami ösztönzi továbbtanulásukat. A tehetséges, hátrányos helyzetű fiatalok számára a munka és a tanulás közti választást az ösztöndíj-programok és egyéb anyagi ösztönzők könnyíthetik meg.

MÓDSZERTAN

Az elemzés a 2006-2017. évek vonatkozásában készült, nyilvános dokumentumok és adatok (másodlagos) feldolgozásával. A hazai adatok forrása a KSH, a Belügyminisztérium, a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat, illetve az aktivitással és foglalkoztatás-politikával kapcsolatos, interneten elérhető hazai tanulmányok, cikkek voltak. A nemzetközi adatok forrása a Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet (OECD), illetve az Eurostat volt. Ezen kívül több hazai és külföldi (angol és német nyelvű) irodalmat használtunk fel.

A KSH módszertanát figyelembe véve foglalkoztatottnak tekintettük azokat, akik a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) adatgyűjtésének hetében legalább egy órányi munkát végeztek, illetve rendelkeztek olyan munkahellyel, ahonnan átmenetileg (pl. betegség, szabadság miatt) távol voltak. Munkanélkülieknek tekintettük azokat, akik az adott héten nem dolgoztak, és nem volt olyan munkahelyük, ahonnan átmenetileg hiányoztak volna, a megkérdezésük előtti négy hétben aktívan kerestek munkát, illetve két héten belül munkába tudtak volna állni, ha olyan állást találnak, ami számukra megfelelő (ha már találtak munkát, ahol 90 napon belül dolgoztak). A gazdaságilag inaktívak (nem aktívak) azok, akik az adott héten nem dolgoztak, nem volt rendszeres jövedelmet biztosító munkájuk, nem kerestek munkát, vagy kerestek, de nem tudtak volna munkába állni. Figyelembe véve a KSH definícióját a gazdaságilag aktívokról, a középiskolás illetve felsőfokú tanulmányokat végző hallgató is gazdaságilag aktív, amennyiben egy héten legalább egy órányi munkát végez regisztrált módon.

Az aktivitást a 15-74 éves népesség körében vizsgáltuk. Ahol az adatok csak a 15-64 éves korosztály esetében álltak rendelkezésre, ott elemzésünk csak erre a körre terjedt ki. A kisgyermeket nevelők esetén külön fókuszáltunk a 15-49 éves (szülőképes korú) nőkre. Tekintettel arra, hogy a KSH 2001-ben és 2011-ben végzett népszámlálást és 2005, illetve 2016 években mikrocenzust, ezért több helyen (egyéb statisztikai adatok hiányában) ezeket használtuk fel (pl. a megváltozott munkaképességűekre vonatkozó résznél). A kistalvokról szóló résznél – egyéb adatok hiányában - a 2011. évi népszámlálási adatokat tudtuk felhasználni. A 2016. évi mikrocenzus adatai a kistalvak vonatkozásában nem tartalmazzak összesítéseket, csak a községek vonatkozásában.

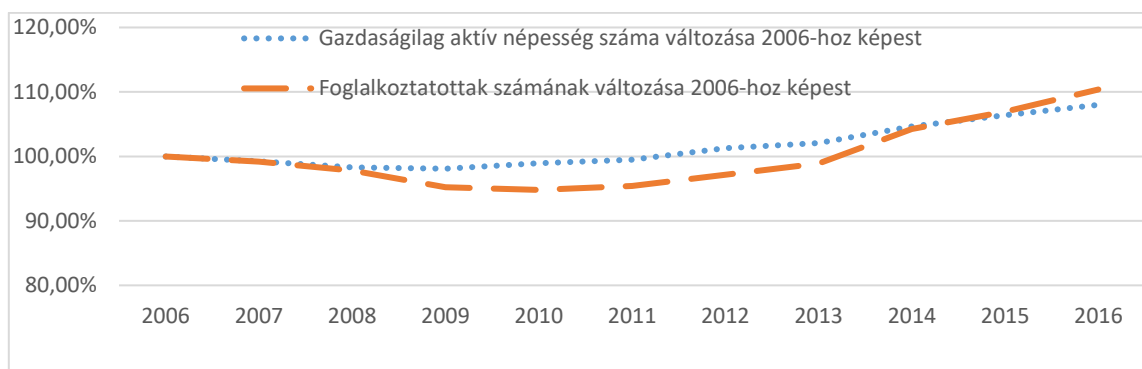
Egyes csoportok esetében az Eurostat adatgyűjtései az általunk elemzett sokaságtól némileg eltérő sokaságra irányultak, amit a szöveg közben minden esetben jelzünk. Ezekben az esetekben az adatokat nem összehasonlítási, hanem tájékoztatási céllal közöljük.

Az elemzés egységes szerkezetben készült minden kor- és társadalmi csoport tekintetében, bemutatva a csoportok munkaerő-piaci helyzetét, számuk alakulását, a kormányzati intézkedéseket az elemzett időszakban, valamint néhány, az aktivitás-növeléshez kapcsolódó további lehetséges intézkedést.

AZ ÁLLAMI SZÁMVEVŐSZÉK 2018-BAN MEGJELENT ELEMZÉSE AZ AKTIVITÁSI RÁTA ALAKULÁSÁRÓL

Elemzésünkben több helyen utalunk az ÁSZ 2018 tavaszán publikált elemzésére az aktivitási ráta 2006-2016 közti alakulásáról. Az elemzés feltárta, hogy a vizsgált időszakban milyen meghatározó munkaerő-piaci folyamatok zajlottak hazánkban, hogyan hatottak a kormányzati intézkedések, valamint egyéb külső tényezők közvetlenül és közvetve a foglalkoztatottak és munkanélküliek számára. Az ÁSZ elemzése a 15-74 éves magyar népesség gazdasági aktivitásának 2006-2016 közötti változását, és annak főbb jellemzőit mutatja be, amelynek főbb trendjeit az alábbiakban közöljük.

A) A gazdaságilag aktív népesség és a foglalkoztatottak számának változása 2006-hoz viszonyítva

Forrás: KSH STADAT 2.1.1. alapján ÁSZ szerkesztés

Az A jelű ábra az **aktívák és foglalkoztatottak számának alakulását** mutatja be. Magyarországon a gazdasági aktivitás a 15–74 éves korúak körében 2006-2009 között csökkent, majd 2011-től 2016-ig annak ellenére nőtt (55,2 %-ról 61,1%-ra), hogy a korosztályos népesség létszáma 2,7 százalékponttal csökkent az időszak végére (a 2006-os 7,72 millió főről 2016-ra mintegy 7,5 millió főre). 2011-től kezdődően a foglalkoztatás is növekedésnek indult. Ez utóbbi dinamikája 2014-től meghaladta a gazdasági aktivitás növekedését, azaz egyidejűleg a munkanélküliség is jelentősen mérséklődött. Összességében 2016-ban a foglalkoztatottak száma 10,8%-os növekedést, míg a munkanélkülieké 26,3%-os csökkenést mutatott 2006-hoz képest. Ezzel egy időben, 15,8%-kal lett kevesebb a gazdaságilag inaktívak – nyugdíjasok, szociális ellátásban részesülők, valamint az eltartottak – száma.

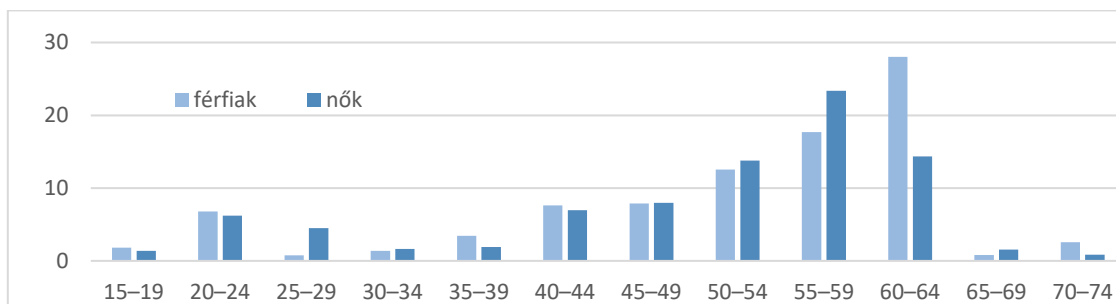
Az aktivitási ráta annak ellenére növekedett mind a férfiak, mind a nők, valamint minden korcsoport esetében, hogy az aktív korú népesség száma jelentősen lecsökkent az időszakban. A javulás nem csak minden nem és korcsoport, de minden magyarországi régió esetében is kimutatható volt.

Az elemzett időszakban a 15-74 éves népéségen belül a **férfiak** gazdasági aktivitása – kisebb ingadozásokkal – mintegy 15 százalékponttal meghaladta a **nők** gazdasági aktivitását.

2006-hoz viszonyítva 2016-ra mindkét nem és **minden korcsoport** esetében nőtt az aktivitás mértéke. Ugyanakkor az egyes korcsoportok között jelentős különbségek mutatkoznak a növekedés mértékének tekintetében. A férfiaknál a növekedés a 60-64 éves korcsoport esetében volt a legjelentősebb mértékű (28 százalékpont) 2006 és 2016 között. Őket az 55-59 éves korcsoport (17,7 százalékpont) és az 50-54 éves korcsoport (12,6 százalékpont) követi. A nőknél, bár más sorrendben, szintén ebben a három korcsoportban emelkedett a leginkább az aktivitási ráta: az 50-59 éves korcsoportban 23,4 százalékponttal, a 60-64 éves korcsoportban 14,3 százalékponttal, az 50-54 éves korcsoportban pedig 13,8 százalékponttal.

Számottevő növekedés látható a **20-24 éves korcsoport** esetében is. A korcsoportok és nemek szerinti aktivitást a B jelű ábrán mutatjuk be.

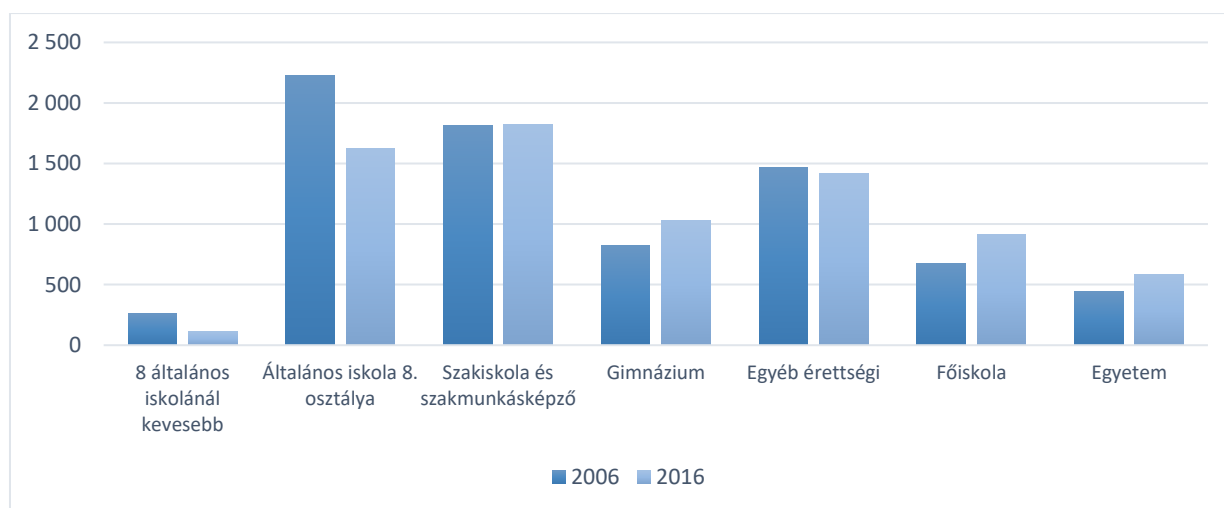
B) Az aktivitási ráta növekedése 2006 és 2016 között korcsoportok és nemek szerint %-ban

Forrás: KSH STADAT 2.1.4. alapján, ÁSZ szerkesztés

A teljes népességben belül a 15-74 éves korcsoportban az alacsonyabb végzettségűek arányának csökkenése, és ezzel párhuzamosan a középiskolai és felsőfokú végzettségűek arányának növekedése figyelhető meg. 2016-ban a **kvalifikált népesség száma** a tíz évvel korábbihoz képest 9,9 százalékponttal magasabb volt. A változásokat a C jelű ábrán szemléltetjük:

C) A gazdaságilag aktív 15–74 éves népesség számának alakulása iskolai végzettség szerint 2006–2016 között

Forrás: KSH STADAT 2.1.5. alapján, ÁSZ szerkesztés

Magyarországot a **foglalkoztatottság és munkanélküliség területi adatait** tekintve is egyenlőtlenség jellemzi. Miközben Budapest és Pest megye lakosságának száma növekedett az elemzett időszakban, a többi régióban az elvándorlás és a csökkenő lakosságszám miatt jelentős mérséklődés következett be. Ezekben a régiókban - a népesség csökkenése ellenére - mindenhol javultak a foglalkoztatással és munkanélküliséggel kapcsolatos adatok. 2016-ban a férfiak aktivitási rátáját tekintve a Közép-Magyarországi régió volt az első helyen 72,1%-os aktivitási rátával, a legdinamikusabb növekedés Dél-Alföld (59,2-ről 67,4%) és Észak-Magyarország esetében következett be, azonban Észak-Magyarország a növekedés ellenére továbbra is az utolsó volt (65,1%). A nők aktivitási rátája – a válság időszakát jellemző időszakos visszaeséstől eltekintve – minden régióban nőtt, megfigyelhető a leszakadó régiók felzárkózása (Észak-Alföldön 2016-ban 53,3%-ra, Dél-Alföldön 45,0%-ról 53,6%-ra nőtt). A legalacsonyabb aktivitás Észak-Magyarországot jellemezte 2016-ban (49,6%), azonban a növekedés itt is dinamikus volt 2013-at követően.

1. A FIATAL KOROSZTÁLY GAZDASÁGI AKTIVITÁSÁNAK ALAKULÁSA 2006 ÉS 2017 KÖZÖTT

Tanulmányunkban a 15-19 éves, valamint a 20-24 éves korcsoportok gazdasági aktivitásának jellemzőit mutatjuk be az elemzett időszakban. A két korcsoportot összefoglalóan, azaz a 15-24 éveseket *fiatal korosztályként* tüntetjük fel az elemzésben, de ahol indokolt, külön is elemezzük a korcsoportokat.

A KSH a 15-64 illetve a 15-74 éves személyek gazdasági aktivitásáról gyűjt információt a nemzetközi statisztikai ajánlásoknak megfelelően, a Nemzetközi Munkaügyi Szervezet (ILO) fogalmait felhasználva.

A két korcsoport közti fő különbséget adja, hogy a 15-19 évesek életkoruk alapján szakmát és érettségit még nem szerzett, esetenként általános iskolai végzettséggel sem rendelkező fiatalok, míg a 20-24 évesek már rendelkezhetnek szakmával, érettséggel, diplomával, vagy éppen felsőfokú tanulmányaikat folytatják, ami magyarázza munkaerő-piaci helyzetük különbözőségét. A fiatalok munkaerő-piaci helyzete speciális: körükben a hosszú távú cél az, hogy megfelelő végzettséget szerezzenek, a rövidtávú pedig az, hogy munkanélküliségük alacsony legyen.

1.1. A FIATAL KOROSZTÁLY LÉTSZÁMA ÉS AKTIVITÁSA

Mindkét elemzett **fiatal korcsoport létszáma** és **aránya** csökkent 2006-ról 2017-re a 15-74 éves népességben belül, a 15-19 éves korcsoport létszáma 126,6 ezer fővel (-20,8%), a 20-24 éves korcsoport 60,9 ezer fővel (-9,4%) lett kevesebb, amely demográfiai okokra vezethető vissza, a népesség előregedésével van összefüggésben.

A fiatal korosztály **gazdasági aktivitása** az elemzett időszakban 2006-tól 2011-ig csökkent, majd 2012-től 2017-ig növekedett: a 20-24 éves korcsoport gazdasági aktivitása 7,2 százalékponttal (2006-2017: 46,9 - 54,1%), a 15-19 éves korcsoporté 1,8 százalékponttal nőtt (2006-2017: 5,3 - 7,1%), amit az 1. sz. táblázatban mutatunk be:

1. sz. táblázat

A fiatal korosztály gazdasági aktivitásának alakulása (2006., 2011., 2017.)

Év	Korcsoport	Foglalkoztatottak	Munkanélküliek	Gazdaságilag inaktívak	korcsoport összesen	15-74 éves népességben belüli arány	Aktív arány	Munkanélküliségi ráta	Foglalkoztatottsági ráta
		ezer fő				%			
2006	15-19	20,0	12,0	575,5	607,5	7,9	5,3	37,5	3,3
	20-24	250,7	52,1	342,7	645,5	8,4	46,9	17,2	38,8
2011	15-19	11,1	8,4	552,9	572,3	7,5	3,4	43,2	1,9
	20-24	201,1	66,1	340,7	607,8	7,9	44,0	24,7	33,1
2017	15-19	25,9	8,2	446,9	480,9	6,4	7,1	24	5,4
	20-24	276,7	28,1	258,8	563,6	7,5	54,1	9,2	49,1

Forrás: KSH (15-74 éves népesség gazdasági aktivitása korcsoportok szerint) alapján ÁSZ szerkesztés

A 20-24 éves korcsoport aktivitásának nagyobb növekedése több okra vezethető vissza. Egyrészt a felsőoktatásban történő létszámcsökkenésre – 2006-ban 84,2 ezer fő, 2017-ben már csak 74,8 ezer fő jelentkezett főiskolai vagy egyetemi képzésre (ebből 2006-ban 53,9 ezer, 2017-ben 51,5 főt vettek fel. (KSH, STADAT 2.6.10.)). Másrészt az aktivitás növekedéséhez

hozzájárult az is, hogy a nők a gyermekvállalást egyre későbbi időpontra halasztják, így a fiatal nők gazdasági aktivitása növekszik a korábbi évtizedekhez képest.

A hallgatók számának visszaesését részben az államilag támogatott helyek számának csökkentése magyarázza, tekintve, hogy a tandíj megfizetését sokan nem tudják illetve nem kívánják vállalni.: A 2007/2008-as tanév nappali tagozatán felsőfokú tanulmányokat folytatók közül 185,1 ezer fő, a 2017/2018-as tanévben 132,4 ezer fő (az összes hallgató 76,2 illetve 65,5%-a) vett részt az állam által részben vagy teljesen támogatott képzésben. Oklevelet vagy diplomát a 2007/2008-as tanévben 51,3 ezer fő, a 2017-ben 37,8 ezer fő szerzett (KSH, 2007, 2018d, OKM 2008).

A **munkanélküliségi ráta** 2006-hoz képest lecsökkent a fiatalabb korcsoportokban 2017-re (a 15-19 éves korcsoport munkanélküliségi rátája 36,0%-kal, a 20-24 éveseké 46,5%-kal). 2011-re – a válság hatására – mindkét korcsoportban jelentősen csökkent a foglalkoztatottak száma, és a 20-24 évesek körében a munkanélküliek száma is nőtt 2006-hoz képest. A munkanélküliségi ráta elemzett időszakban bekövetkezett csökkenése ellenére még mindig jelentősen magasabb a munkanélküliek aránya a 15-74 éves népességhez viszonyítva.

A fiatal korosztály munkanélküliségi rátáját egyrészt az alacsony végzettségűek illetve a végzettséggel nem rendelkezők magas aránya, másrészt a korosztályban tanulók, vagyis inaktívak magas száma magyarázza, valamint az a tény, hogy a frissen végzett fiatalok tudása, gyakorlata, készségei gyakran nem felelnek meg a munkáltatói igényeknek. A munkanélküliségi ráta kiugróan magas, különösen a 15-19 éves korcsoportban.

A 20-24 éves korcsoportot vizsgálva 2006-2017. közt átlagosan 2,4%-kal haladta meg a magyar **NEET** (nem tanuló, nem dolgozó) **fiatalok aránya** az EU tagállamok átlagát. A legmagasabb értéket Magyarországon a 20-24 éves korcsoportban 2013-ban (12%) mérték, azóta csökkenő trend figyelhető meg (Eurostat 2017d.) Az Eurofound felmérése szerint azokat a fiatalokat veszélyezteti leginkább a „NEET állapot”, akik alacsony iskolai végzettségűek, fogyatékossgal élők, szüleik elváltak illetve munkanélküliek, alacsony jövedelmű háztartásban élnek vagy a munkahelyektől távol eső területeken élnek.

Amennyiben a fiatalok aktivitását a **képzettség függvényében** vizsgáljuk, megállapítható, hogy az EU-átlaghoz képest a legnagyobb elmaradás az alacsony végzettségűeknél mutatható ki. Az elmaradást többek közt az is indokolja, hogy a képzésben részt vevők kisebb arányban vállalnak állást a képzés mellett, mint az EU államok átlaga.

Más azonban a helyzet az iskolarendszereből már kikerült fiatalokkal. Hazánkban a fiatal korosztály mintegy 95%-át az alacsonyabb végzettségűek alkotják (akik még nem egyetemi hallgatók vagy diplomások és olyanok, akik nem is terveznek továbbtanulást), körükben pedig jóval alacsonyabb az aktivitási ráta, mint az EU-ban. Azon 20-24 évesek közül, akik sem érettségivel, sem szakképesítéssel nem rendelkeztek (2012-ben 16%-uk), a fele inaktív volt, ami 25%-kal haladta meg az uniós arányt (Mathejka, 2013).

A képzettségi szint és az aktivitási ráta között erős pozitív korreláció van. A munkaképes korúak (15-74 évesek) közt a felsőfokú végzettségűek gazdasági aktivitása 2016 végére elérte a 77,5 %-ot, ami jóval magasabb, mint bármely egyéb (ennél alacsonyabb képzettség) esetében. A munkanélküliségi rátát elemezve megállapítható, hogy az a legalacsonyabb végzettségűek körében a legmagasabb (a 8 általános iskolánál kevesebbel rendelkezőknél 2016-ban 22,2% volt), míg a legmagasabb végzettségűeknél a legalacsonyabb (2016-ban 1,8% a diplomások körében) (ÁSZ, 2018a).

A **tankötelezettségi korhatár leszállítása** 18 évről 16 évre a 15-19 éves korcsoport gazdasági aktivitásának növekedésében megmutatkozott. A nemek közötti különbségeket az aktivitási ráta változásában a 2. sz. táblázat mutatja be. A férfiaknál e korcsoportban 25,7%-kal, a nőknél

48,7%-kal nőtt az aktivitási arány, a javulás aránya mindkét nem esetében meghaladja a 15-74 éves népességnél mért növekedést.

2. sz. táblázat

A fiatal korosztály aktivitási arányának változása 2006-2017. közt %-ban

Év	Férfiak	15–19 évesek	20–24 évesek	15-74 évesek összesen	Nők	15–19 évesek	20–24 évesek	15-74 évesek összesen
2006		6,6	52,6	62,5		3,9	41,2	48,2
2017	8,3	60,6	69,6	5,8	47,3	54,6		

Forrás: KSH STADAT 2.1.4. alapján ÁSZ szerkesztés

A foglalkoztatási statisztikát a 18-24 éves fiatalok¹ körében jelentősen rontja **korai iskolaelhagyók** aránya – mely 2006-tól 2010-ig csökkent - 2011-től azonban növekedésnek indult Magyarországon, és 2017-ben a 2006. évi 12,5%-os szintre került vissza. Ezzel szemben az EU tagállamok átlaga a vizsgált korosztályban mind a férfiak mind a nők esetében folyamatosan csökkent (Eurostat 2017a). A trend megfordulásával hazánk távolabb került az EU Európa 2020 stratégiájában kitűzött oktatási céltől, mely szerint 10% alá szükséges szorítani a korai iskolaelhagyók arányát a 18-24 éves korosztályon belül (lásd a 3. sz. táblázatot).

A korai iskolaelhagyók számának alakulását alapvetően két tényező befolyásolja: egyrészt hogy mennyien hagyják el az iskolarendszert képzetlenül, másrészt hogy milyen arányban vesznek részt a fiatalok a felnőttoktatásban. A korai iskolaelhagyás növekvő arányának hátterében állhat a családok kedvezőtlen anyagi helyzete, a szülők tartós munkanélkülisége, de az iskolarendszer területi hiányosságai is, illetve hazánkban a tankötelezettségi korhatár leszállítása.

3. sz. táblázat

A korai iskolaelhagyók aránya a 18-24 éves korosztályban Magyarországon és az EU átlagában a 2006, 2010 és 2017. években (%)

%	2006	2010	2017
EU átlag	15,3	13,9	10,6
Magyarország	12,5	10,8	12,5

Forrás: Eurostat: Early leavers from education and training (2017), KSH STADAT 2.2.4. alapján ÁSZ szerkesztés

1.2. A FIATAL KOROSZTÁLY MUNKAERŐ-PIACI HELYZETE, AZ AKTIVITÁSÁT MEGHATÁROZÓ TÉNYEZŐK

A fiatalok gazdasági aktivitása jelentősen elmarad az átlagostól, aminek fő oka a tanulmányok folytatása, a tanulmányaikat már befejezettek esetében a hiányos munkatapasztalat, képzettség, a hiányos alapkompenciák. A 6/1996. (VII. 16.) MüM rendelet 11. §-a a fiatalokat („a 25. életévét be nem töltött álláskereső” és aki a „nappali tagozatos tanulmányait legalább 2 éve befejezte és még nem állt fizetett alkalmazásban”) hátrányos helyzetű személyekként minősíti a bértámogatás megállapításakor. A hátrányok akár halmozottan is jelentkezhetnek (ilyenek: földrajzi helyzet, alacsony végzettség, egy háztartásban élő eltartottak száma és gyermeknevelési támogatásban való részesülés). A fiatalok munkanélkülisége Európa-szerte problémát jelent, azonban hazánkban az elmúlt években nőtt a hátrányuk a többi korcsoporthoz viszonyítva.

Az Európa 2020 stratégiához kapcsolódó, az ifjúsági garancia létrehozásáról szóló 2013-ban elfogadott ajánlásában az Európai Unió Tanácsa megállapította, hogy a 2008. évi gazdasági válság a 15-24 éves korosztályt különösen nagymértékben sújtotta, kiszolgáltatottságuk

¹ Az Eurostat a korai iskolaelhagyók arányát a 18-24 éves korosztályban méri.

nagyobb a munkaerő-piacon, mint a munkatapasztalattal rendelkező idősebb korosztályoké. Az EU ajánlása arra ösztönzi a tagállamokat, hogy támogassák a fiatalok munkaerő-piaci integrációját, elsősorban az oktatásban nem részesülő munkanélküliek első munkába állását, szorítsák vissza a korai iskolaelhagyást, kínáljanak számukra továbbtanulási és továbbképzési lehetőségeket, és a fiatalok munkanélkülivé válása esetén gyorsan avatkozzanak be.

A 2008-ban kirobbant pénzügyi-gazdasági válság az EU-hoz képest 4-5 százalékponttal rontotta a hazai statisztikákat. Ezt főként két tényező befolyásolja: a felsőoktatási tanulmányaikat végző fiatalok munkavállalási hajlandósága és a fiatalok tanulási (munkavállalási) motiváltsága. Magyarország azon európai országok közé tartozik, ahol a diákmunka kevésbé általános². Az Eurostat (2012.) az okokat abban látja, hogy ezekben az országokban hagyományosan a diákok akkor keresnek munkát, ha már befejezték tanulmányaikat, a tanulmányok alatt legfeljebb részmunkaidős vagy nyári munkát vállalnak. Az Eurostat adatai szerint ezekben az országokban magasabb a fiatalok munkanélküliségi rátája. A statisztikai adatok elemzése azonban rámutat arra, hogy az életkor növekedésével (a 25-29 illetve 30-34 éves korosztályokba történő átlépéssel) a munkapiaci elhelyezkedési esélyek jelentősen javultak, amit a felsőfokú végzettségűek munkaerő-piacra lépése, tapasztaltabbá válásuk, így munkaerő-piaci szempontból előnyösebb pozíciójuk (sikerebb foglalkoztatásuk) magyaráz (ÁSZ, 2018a.).

A motiváció fontos szerepet játszik abban, hogy a fiatalok továbbtanulnak-e, illetve munkát vállalnak-e. A fiatalok egy része már a felsőoktatási tanulmányai idején elveszti motivációját, amit egyrészt az otthoni körülmények magyaráznak illetve a felsőoktatási környezet sajátosságai. Sokszor a diplomás munkanélküli (vagy alacsony fizetésből élő diplomás) szülő példája láttán veszíti el a kedvét egy fiatal a továbbtanulástól. A munkahelyi motiválatlanság hátterében állhat, hogy az iskolarendszer egyéni teljesítményekre fókuszál, míg a munkahelyek többségénél közösségben, csapatmunkában kell dolgozni, amiben a fiatal korábban nem szerzett tapasztalatokat. Ugyancsak növeli a motiváció elvesztésének esélyét, hogy gyakran a kvalifikált fiatalok nehezen tudnak elhelyezkedni szakmájukban, tekintve, hogy a munkaerő-piac elvárásai és a megszerzett képzettség sokszor távol állnak egymástól. Mivel a munkahelyeken sokszor azzal szembesülnek, hogy „mindenki pótolható”, a fiatalok nem terveznek hosszú, csak rövid (egy-két éves) távra, ez pedig növeli a bizonytalanságot körükben. (Európai Fiatalok Portálja, d.n.)

A fiatalok közül az alacsony végzettségűek (képzetlenek) elhelyezkedése a korosztály többi álláskeresőjéhez képest is problémásabb, mivel sem szaktudással, sem gyakorlattal nem rendelkeznek, így alkalmazásuk kockázatot hordoz a munkaadók számára. Mindamelllett az alacsony képzettségű fiatalok esélyeit az is rontja, hogy a felsőfokú végzettségűek jobb eséllyel helyezkednek el kevesebb szaktudást igénylő állásokban is, ami az alacsonyabb képzettségűek kiszorítását eredményezheti több pozícióból.

A diplomások esetében más jellegű problémák jelentkeznek, egy részük nem a képzettségüknek megfelelő, illetve alacsonyabb képzettséget igénylő munkakörben kénytelen elhelyezkedni. Ennek oka lehet egyfelől a nem megfelelő képzési struktúra, nem a munkapiaci igényekhez alkalmazkodó felsőoktatási kínálat, a gyakorlat-orientált képzések hiánya illetve a hiányos, nem megfelelő minőségű képzés is. Erre a problémára jelenthet részben megoldást a **duális képzésben** történő nagyobb arányú részvétel. A partnervállalatok hallgatói munkaszerződést kötnek a kiválasztott hallgatóval, akinek így kettős jogviszonya lesz: egyrészt az adott felsőoktatási intézményben hallgatói jogviszonnyal rendelkezik, másrészt hallgatói munkaszerződésével a képzésben részt vevő cég munkavállalójának számít (Eduline, 2018). A

² Ide tartozik még Belgium, Bulgária, Horvátország, Ciprus, Olaszország, Románia, Szlovákia.

képzés az aktivitási ráta növekedéséhez is hozzájárul, de legfontosabb hozadéka, hogy a hallgatók elhelyezkedési esélyeit nagyban megnöveli egy ilyen képzésben való részvétel.

A fiatal korosztály munkanélküliségének visszaszorítása nem csak hazánkban, hanem az EU-ban is fontos célkitűzés. Az Európa 2020 stratégia több célja is a fiatal korosztály foglalkoztatás-növelését célozza: egyfelől a 20-64 évesek (köztük a 20-24 évesek) foglalkoztatási rátájának a növelését, másfelől a korai iskolaelhagyók számának 10% alá csökkentését a 18-24 évesek körében, valamint azt, hogy a fiatalok 40%-a szerezzen diplomát.

1.3. A FIATAL KOROSZTÁLY FOGLALKOZTATÁSA NÖVELÉSÉT ÖSZTÖNZŐ KORMÁNYZATI INTÉZKEDÉSEK

A 2006-2017. közti időszakban számos intézkedés és jogszabály-változás segítette a fiatalok elhelyezkedésének sikerességét. A **friss diplomások foglalkoztatását** segíti a Kormány által 2009-ben bevezetett ösztöndíjas foglalkoztatási jogviszony, mely a felsőfokú végzettség megszerzését követően legfeljebb egy évig terjedő határozott időre létesíthető, és a munkáltató járulékkedvezményt vehet igénybe az ösztöndíjas foglalkoztatott után. (2004. évi CXXIII. törvény) A 25 év alatti fiatalok elhelyezkedését a Start kártyák és a munkahelyvédelmi akcióterv is segítették, illetve segítik a munkáltatóknak nyújtott járulékkedvezmény formájában, mely a képzéshez hasonlóan fontos aktív foglalkoztatáspolitikai eszköz.

Az elemzett időszakban meghatározó kormányzati intézkedés volt 2012. szeptember 1-től a hatályos **tankötelezettségi korhatár leszállítása** 18 évről 16 évre.

A szakképzési rendszer átalakítására 2011-ben és 2016-ban is intézkedéseket hozott a kormányzat. A 2011-es ún. „Szakképzési Konceptió” célul tűzte ki a szakképzés összehangolását a gazdasági igényekkel. A **2011. évi CLXXXVII. törvény a szakképzésről** teremtette meg a duális képzés alapját, amely keretében az állam és a gazdaság szereplői osztoztak az oktatás költségein. A képzés célja, hogy valós, naprakész, a gazdasági környezet által elvárt gyakorlati ismereteket sajátítsanak el a hallgatók, valamint már az egyetemi évek alatt felkészüljenek a munkavégzésre, megfelelő munkakultúrára tegyenek szert. A duális képzés 2013-tól a közép-, és 2015-től a felsőoktatásban is bevezetésre került. 2015-ben 19 felsőoktatási intézmény és közel 200 partnerszervezet (és 440 hallgató) vett részt a képzésben, 2016-ban azonban már 24 felsőoktatási intézmény, több mint 500 partnerszervezet csatlakozásával indított duális képzéseket mintegy 2500 hallgató számára (Kormány.hu).

Hazánk is csatlakozott az Európai Unió által 2013-ban létrehozott **ifjúsági garancia rendszerhez**, mely a fiatalok foglalkoztatásának növelése és munkanélküliségi rátájuk csökkentésére irányul. A program a 25 év alatti NEET fiatalok számára garantálja, hogy a foglalkoztatásért felelős hivatal meghatározott időn - 4-6 hónapon - belül valamilyen konkrét lehetőséget ajánl fel az elhelyezkedésre, a munkatapasztalat-szerzésre, vagy a tanulásra. Ennek keretében elkészült a magyar Ifjúsági garancia program, amely különböző eszközökkel támogatja a fiatalok munkába állását, ilyenek pl. a fiatalok vállalkozóvá válását segítő programok, gyakornoki, illetve egyéb munkaerő-piaci programok.

A **korai iskolaelhagyással összefüggő problémákat** felismerve a kormány 2014-ben középtávú stratégiát fogadott el (1603/2014. (XI. 4.) Korm. határozat), melynek végrehajtására az Emberi Erőforrások Minisztériuma (EMMI) 2016-ban cselekvési tervet dolgozott ki, amelyben megállapították, hogy a korai iskolaelhagyásnak nagyon gyakran anyagi okai vannak, a juttatások mértékével függnek össze. A kormányzati intézkedések között szerepel a korai iskola-elhagyással leginkább érintett oktatási intézmények fejlesztése, alternatív tanulási utak kidolgozása (EMMI, 2016).

Ugyancsak mélyreható változásokat vezettek be 2014-től a **felsőoktatási rendszerbe**. Alapvető célként határozták meg a diplomások számának (arányának) növelését, a képzési struktúrájának és az oktatás minőségének a piaci igényekhez történő igazítását. 2013-tól a kormány lehetőséget teremtett a műszaki, tudományos szakokra jelentkezők számának növelésére a finanszírozás megváltoztatásával. A képzési struktúra átalakítása során növelték azon államilag támogatott szakok számát, amely a magasabb hozzáadott értéket előállítani képes szektorokban történő elhelyezkedést támogatja, pl. jármű-, gépipar, mezőgazdaság, feldolgozóipar.

2016-ban vezették be a *Fokozatváltás a felsőoktatásban* (középtávú fejlesztési stratégia) cselekvési tervét a 2020-ig tartó időszakra. A terv alapján cél a végzettek számának növelése, nyelvi és szakmai felzárkóztató programok, távoktatás és hozzáférés biztosítása a rászorultaknak, a hallgatók és oktatók mobilitásának növelése.

2015-ben fogadta el a kormány az **új szakképzési koncepciót**. A tervezett intézkedéseket és reformokat az indokolta, hogy Magyarországon évek óta hiány van a jól képzett szakmunkásokból, technikusokból és szakemberekből, a vállalkozások nehezen találnak megfelelő szakképzett munkaerőt. Az átalakítás érintette a szakiskolák rendszerét, olyan szakgimnáziumok és szakközépiskolák jöttek létre, ahol lehetőség van érettségit és szakmát is szerezni.

1.4. KÖVETKEZTETÉSEK. A FIATAL KOROSZTÁLY GAZDASÁGI AKTIVITÁSÁNAK NÖVELÉSÉT ÖSZTÖNZŐ TOVÁBBI LEHETSÉGES ESZKÖZÖK.

A gazdasági versenyképesség növelése érdekében az oktatás szerkezetének a munkapiaci igényekhez kell igazodnia. Jóllehet, a 2011-es Szakképzési Koncepció alapján megkezdődött a **szakképzés összehangolása a gazdasági igényekkel**, 2014-től a **felsőoktatási rendszer képzési struktúrája** is jelentős átalakításon ment keresztül, az oktatás és a munkaerő-piac közötti együttműködést tovább erősíthető annak érdekében, hogy a végzett fiatalok nagyobb arányban tudjanak sikeresen elhelyezkedni a szakmájukban.

A hallgatói jogviszony melletti, **duális képzésben** megvalósuló munkavállalás lehetőséget teremt a szakmai ismeretek bővítésére és a munkatapasztalatok (felsőoktatásban eltöltött idő alatti) megszerzésére, amivel növelhető a frissen végzettek sikeres elhelyezkedésének esélye. Öröndetes, hogy a képzési forma egyre népszerűbb, a duális képzésben résztvevő intézmények, cégek és hallgatók száma növekedett a bevezetést követő években. Az ÁSZ duális képzésről szóló elemzése (2018b) szerint azonban a hallgatói létszám - a növekedés ellenére is - alacsonynak tekinthető, aminek hátterében a hallgatók a nagyobb leterheltsége áll más képzésekhez viszonyítva. A képzés kiterjesztése mellett szól, hogy az egyetemek véleménye alapján a duális hallgatók jobb tanulmányi eredményeket érnek el, alacsonyabb a lemorzsolódási arányuk, jobb a munkamoráljuk, és kedvezőek a vállalati értékeléseik is.

Azon országokban – elsősorban Nyugat- és Észak-Európában – ahol a fiatal korosztály foglalkoztatottsági szintje szignifikánsan magasabb a magyarnál, a rendszeresen végzett **diákmunka** terjedt el. Annak ellenére, hogy a diákok munkavállalása nem elterjedt Magyarországon, az elmúlt tíz év alatt változások következtek be ezen a téren is, kétszeresére nőtt a tanulás mellett munkát vállaló fiatalok száma (2006-ban a 16 felettiak 20 %-a, 2017-ben már 40 %-a (a diákszövetkezetekben összesen 130 ezer diák) dolgozott ilyen formában (Koncsek, in: Világ gazdaság, 2017)). A nyári időszakban, júniusban és júliusban kétháromszoros túljelentkezés van az állásokra, év közben viszont még 2017-ben is csak 80%-os volt a jelentkezés diákmunkára. A középiskolai illetve felsőoktatási képzésben részt vevő fiatalok gazdasági aktivitása növelésének szükségessége azonban vitatott kérdés, az érintett hallgatók nappali tagozatos tanulmányaival a teljes munkaidős foglalkoztatás ugyanis nehezen egyeztethető össze. A tanulmányok folytatása, illetve a képzés sikeres elvégzése az érintettek

jövőbeni elhelyezkedési esélyeit javítja, tehát az oktatásból történő esetleges kimaradásuk, lemorzsolódásuk rövid távon javíthatja a gazdasági aktivitási mutatókat, de hosszabb távon ronthatja a munkaerő képzettségi szintjét. Hazánkban a tanulás melletti munkavállalás azonban gyakran teljes munkaidős foglalkoztatást jelent (a cégek kereslete okán), ami sokszor a felsőoktatás nappali tagozatáról levelező tagozatra vagy távoktatásra történő váltáshoz vezet, illetve akár jelentheti a tanulmányok befejezését is, vagy ideiglenes szüneteltetését. Éppen ezért a hallgatói jogviszonyban álló fiatalok oly módon történő aktivitás-növelését, hogy az ne akadályozza a tanulmányok megfelelő szintű végzését, az atipikus foglalkoztatási lehetőségek (részmunkaidő, távmunka) munkáltatók által történő nagyobb arányban történő felkínálásával lehetne elérni. A részmunkaidőben vagy otthonról végezhető munka jobban összeegyeztethető a nappali tagozatos tanulmányok folytatásával, ennek megszervezésében segítséget nyújtanak a diákszövetkezetek is.

A fiatal korcsoport motivátlansága ugyancsak hozzájárul a csoport alacsony aktivitási szintjéhez. A tanulási motiváltságot már a középiskolai, egyetemi években is lehet növelni az iskolai környezet alakításával, hallgatóbarát felsőoktatási rendszer (oktatási és vizsgáztatási rendszer) bevezetésével. A **munkahelyi motiváltság növelésének** egyik eleme a versenyképes bérezés a fiatalok számára is. Emellett a fiatal munkavállalók kedvezőbb megítélése céljából a munkáltatók szemléletének megváltozására lenne szükség: több karrier- és továbbképzési lehetőség felkínálására, megfelelő munkahelyi körülmények kialakítására, bizonyos (lakhatási, közlekedési költségek) átvállalására, a lojalitás növelésére a helyes alkalmazotti bánásmóddal.

Hazánkban a 16. életév után dönthetnek a fiatalok úgy, hogy kilépnek az iskolarendszerekből. Azok egy részét, akik **az iskolarendszerekből való korai kilépés** okán válnak képzetlenné, ami csökkenti a sikeres munkavállalásuk esélyeit, a képzés folytatására való ösztönzéssel, megfelelő támogatással a képzettség megszerzésére lehet ösztönözni. A kompetencia-problémákkal küzdő gyermekek esetében a 8 általános iskolai osztály elvégzésére megoldást jelenthet a felzárkóztató programok és a támogató szakemberek (gyógypedagógusok) számának növelése. Gyógypedagógusokra évek óta nagy igény mutatkozik országsszerte, mert a kompetencia-problémákkal küzdő gyermekek száma folyamatosan emelkedik. A betöltetlen álláshelyek száma egyre nő (2017-ben országos szinten összesen 1329 gyógypedagógus állást hirdetett meg a nyáron, ebből mindössze 260 helyet sikerült betölteni. (MNO online, 2017.))

A **nem tanuló, nem dolgozó** 18-24 éves (NEET) fiatalok foglalkoztatottságát mindenképp növelni szükséges, de ennek előfeltétele, hogy képzettséget szerezzenek. A NEET állapotot kiváltó okok közül az állam mindegyik fázisban képes beavatkozni, kezdve a korai iskolaelhagyás arányának csökkentésével, de a leghatékonyabban az oktatás/képzés révén tudja a folyamatot kedvező irányba mozdítani. A NEET fiatalok munkaerő-piaci integrációjához a 1. sz. ábrán látható lépések vezethetnek el:

1. sz. ábra

A NEET fiatalok munkaerő-piaci integrációjához javasolt lépések

Forrás: Eurofound alapján, ÁSZ szerkesztés

A 2016-ban elfogadott cselekvési tervben és az Ifjúsági garancia programban foglalt intézkedések ezeket a célokat szolgálják, melyek végrehajtásával csökkenthető a fiatal korosztály munkanélküliségi rátája.

2. AZ IDŐSEBB KOROSZTÁLY GAZDASÁGI AKTIVITÁSÁNAK ALAKULÁSA 2006 ÉS 2017 KÖZÖTT

A fejezetben az *idősebb korosztály*, azaz az 55-59, a 60-64 évesek, és a 65 évnél idősebb korcsoportok gazdasági aktivitását vizsgáljuk meg.

2.1. AZ IDŐSEBB KOROSZTÁLY LÉTSZÁMA ÉS AKTIVITÁSA

Minden elemzett korcsoport aktivitási rátája és foglalkoztatási rátája nőtt 2006-ról 2017-re. A legnagyobb növekedés az aktivitásban a 60-64 éves korcsoportot érintette, de hasonló növekedés következett be az 55-59 éveseknél (lásd a 3. sz. táblázatot). A nemek közötti különbségeket tekintve, a legszámottevőbb változás a férfiak aktivitása esetében a 60-64-es korcsoportban volt kimutatható, ahol az aktivitás 30,7 százalékponttal (a 2006-os 18,9%-ról 2017-re 49,6%-ra) emelkedett. A nőknél a növekedés az 55-59 éves korcsoportban volt a legjelentősebb mértékű, az aktivitásuk az elemzett időszakban 23,7 százalékponttal emelkedett (a 2006-os 42,4 %-ról 2017-re 66,1 %-ra). A 2. sz. ábra az egyes korcsoportoknál és a nemeknél bekövetkezett változásokat szemlélteti.

3. sz. táblázat

A 55-74 évesek munkaerő-piaci státusza 2006-ban és 2017-ben

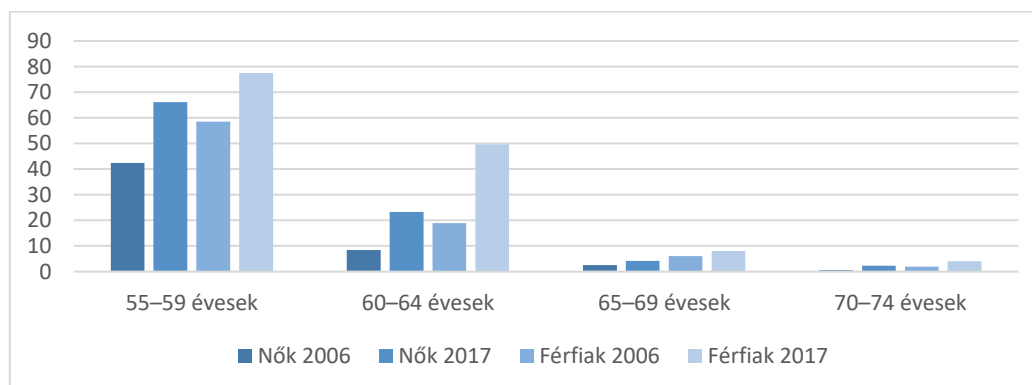
ÉV/ Korcsoport	2006			2017			Aktivitási arány változás %- ban (2006, 2017)
	Aktivitási arány (%)	Munka- nélk. ráta (%)	Foglalk. ráta (%)	Aktivitási arány (%)	Munka- nélk. ráta (%)	Foglalk. ráta (%)	
55-59	52,0	4,1	49,8	73,7	3,0	71,5	21,7
60-64	13,4	n.a.	13,0	36,8	4,5	35,2	23,4
65-69	4,1	n.a.	4,0	5,9	n.a.	5,8	1,8
70-74	1,1	n.a.	1,1	3,0	n.a.	3,0	1,9

Forrás: KSH STADAT 2.1.4. alapján ÁSZ szerkesztés

Az aktivitás nagymértékű növekedése az idősebb korcsoportok esetében elsősorban a nyugdíjrendszert érintő szigorításokkal magyarázható, illetve, az elmúlt időszak munkaerő-piaci keresletének növekedésével, amely a korábban (munkaerő-piaci szempontból) veszélyeztetett csoportok elhelyezkedésének is kedvez.

2. sz. ábra

Az 55-74 éves nők és férfiak aktivitási rátájának alakulása 2006-ban és 2017-ben (%)

Forrás: KSH STADAT 2.1.4. alapján ÁSZ szerkesztés. (Az adatok decemberre vonatkoznak)

Az egyes korcsoportok aktivitását elemezve, a férfiaknál és a nőknél is jelentős visszaesés tapasztalható az 59. életévet követően: míg az 55-59 éves korosztályban az aktívak aránya átlagosan 73,7%-os volt 2017-ben, a 60-64 éveseknél ez az arány már csak 36,8%.

Az idősebb aktív korosztály (különösen a 60-64 évesek) aktivitási mutatói a 25-50 évesek mutatóinál jelentősen rosszabbak voltak az elemzett időszakban, az aktívak aránya ebben a korosztályban 2006-2010. közt volt a legalacsonyabb.

Az ÁSZ elemzése (2018a.) feltárta, hogy minden korcsoportban és mindkét nem esetében kedvezőbb volt a hazai aktivitási ráta változása 2006-2016. közt, mint az európai uniós átlag³. Ez alól csak a 60-64 és a 65-69 éves nők jelentenek kivételt, akiknek esetében – bár csak igen kis mértékben – a növekedés kisebb mértékű volt az uniós átlagnál. A hazai nyugdíjrendszerben végrehajtott szigorítás nem járt a munkanélküliség növekedésével. A hazai aktivitási ráta nemzetközi felzárkózásához az 50-54, az 55-59 korcsoport szerepe kiemelkedő volt. A 60 évnél idősebb korcsoportok esetében - a lezajlott kedvező változások ellenére – még 2017-ben is megmutatkozik az aktivitási ráta magyarországi elmaradása, ezen belül is a különbség a 60-64 éves nők korcsoportjában a legszámottevőbb. Ehhez hozzájárult 2011-től a nők 40 éves szolgálati időhöz kapcsolódó kedvezményes nyugdíjba vonulási lehetőségének biztosítása hazánkban, ami csökkentette a korcsoportba tartozó nők aktivitási arányát.

2.2. AZ IDŐSEBB KOROSZTÁLY MUNKAERŐ-PIACI HELYZETE, AZ AKTIVITÁSUKAT MEGHATÁROZÓ TÉNYEZŐK

Európa országaiban az emberek születéskor várható élettartama az elmúlt évek során folyamatosan nőtt (EU Bizottság, 2018.) Hazánkban a születéskor várható élettartam szintén emelkedik, 2017-ben a férfiak esetében 72 év (2001: 68), míg nőknél 79 év (2001: 76) (KSH, STADAT 6.1.7.) volt. Míg Magyarország munkaképes korú népessége folyamatosan csökkent az elmúlt évtizedben, a 2006 évi 6,4 millió főről 2017-re 6,2 millió főre, addig az 55-74 éves korcsoportba tartozó népesség száma emelkedett, a 2006. évi 2,1 millióról 2017-re 2,3 millióra.

A nagy ellátórendszerek (nyugdíj- és egészségügyi alapok) fenntarthatósága érdekében a munkában eltöltött idő növelése elsődleges fontosságú. Az idősebb, de még munkaképes korosztály nyugdíjba vonulásával egyidejűleg a foglalkoztatottak száma is alacsonyabb lesz, vagyis csökken a járulékot fizetők száma. Az idősek nagyobb arányú munkavállalása a napjainkban jelentkező munkaerőhiány leküzdése okán is támogatott – azok körében, akik képesek és szeretnének is dolgozni, illetve piacképes tudással, szakmával rendelkeznek.

Az EU egyes tagállamaiban a nyugdíjazás korhatára jelentős eltéréseket mutat. A 4. sz. táblázatban néhány közép-kelet európai tagállam 2017-es, illetve későbbi korhatárait mutatjuk be. A táblázat adataiból kiolvasható, hogy hazánkban és Szlovákiában volt 2017-ben a legalacsonyabb a nyugdíjkorhatár (a férfiak esetében). Számos EU tagállamban az alábbiaknál jóval magasabb korhatár bevezetését tervezik: Írországban 2028-ban már 68 év lesz a korhatár, de sok országban már 2022-ben 67 évre nő (pl. Hollandia, Görögország, Dánia).

³ Míg a 60-64 éves férfiak esetében a hazai növekedés 28,1%-os volt, az uniós átlag mindössze 13,0%-ot ért el. Az 50-59 éveseknél a magyar női aktivitás 23,4%-kal nőtt, az uniós átlag 17,1%-os volt.

Nyugdíjkorhatár az EU egyes tagállamaiban 2017-ben és azt követően

EU	Férfiak/Nők	Átlagos nyugdíjkorhatár vagy férfiakra/nőkre vonatkozó nyugdíjkorhatár
Bulgária	65 év / 62 év	- /63 év (2020)
Horvátország	65 év / 61 év 9 hónap	67 év (2038) / 65 év (2030); 67 év (2038)
Csehország	63 év 2 hónap / 58 év 4 hónap és 62 év 4 hónap között	67 év (2041)
Magyarország	62 év 6 hónap	65 év (2022)
Lengyelország	65 év 7 hónap / 60 év 7 hónap	65 év (10/2017) / 60 év (10/2017)
Románia	65 év / 60 év és 6-8 hónap	-/63 év (2030)
Szlovákia	62 év 2 hónap / 59 -62 év 2 hónap	62+ év (2017)

Forrás: Finnish Centre for Pensions. Retirement Ages in Member States alapján, ÁSZ szerkesztés

Az idősebb korosztály álláskeresői a munkaerő-piaci esélyeiket tekintve a 800/2008/EK bizottsági rendelet 2. cikke és a 6/1996. (VII. 16.) MüM rendelet 2/a/aa pontja alapján is (ez utóbbi az 50 évnél idősebbeket sorolja közéjük) hátrányos helyzetűek. A fenti rendeleteken kívül az Európa 2020 Stratégia is kiemelten kezeli az idős munkavállalását: a stratégia megállapítja, hogy az 55–64 éves korosztálynak csak 46%-a áll alkalmazásban, szemben az Egyesült Államokban és Japánban tapasztalható, 62%-ot meghaladó aránnyal.

Az okok összetettek, azonban az 1970-es évektől már megfigyelték egész Európában, hogy az idősebb korosztálynál a foglalkoztatottsági mutatók visszaestek. Ez eleinte a 60 év felettieket érintette, később azonban az életkor egyre alacsonyabbra tolódott, a foglalkoztatottság csökkenése már az 50–55 éves korosztályt is érinti (Szécsi, 2014.). Az idősebbek alacsonyabb foglalkoztatását számos előítélet is magyarázza, például, hogy az idősödő dolgozók kevésbé motiváltak és termelékenyek, mint a fiatalabbak. A munkaadók körében végzett felmérés szerint több lényeges szempont van, ami alapján az 50 év felettiek alkalmazását problémásnak tartják. Ezek: a számítástechnikai ismeretek és jártasság hiánya, nyelvtudás hiánya, alkalmazkodóképesség hiánya, rugalmatlanság, mobilitás hiánya, alacsonyabb terhelhetőség, megbetegedés nagyobb valószínűsége, magasabb munkabérigény a munkatapasztalat függvényében (adott esetben magasabb járandóság), több fizetett szabadság, alacsonyabb iskolai végzettség, elavult szakképesítés. (PBKI, 2013.)

Jóllehet, a nyugdíjtörvény 2011-es módosítása következtében drasztikusan korlátozták az idő előtti kilépés lehetőségeit, a foglalkoztatási mutatókat rontja, hogy az idősebb, munkaképes lakosság egy része hazánkban korábban lép ki a munkaerő-piacról, mint ahogy az öregségi nyugdíj-korhatárt eléri. A korai kilépés lehetősége fennáll a nők számára, 40 éves jogosultságuk után (a kedvezményes nyugdíjazással összefüggésben), de akár gazdasági okai is lehetnek (ami hazánkra kevésbé jellemző). A korai kilépők másik rétegét képezik azok, akik kényszerből lépnek ki a munkaerő-piacról, mivel a munkahely-keresésük, munkavállalásuk hosszú idő óta sikertelen (Szécsi, 2014.). Esetükben az álláskeresési segély segítheti a megélhetést az öregségi nyugdíj-korhatár elérése előtt.

A korai kilépést meghatározó tényező az egészségi állapot. A 60-as éveik elején járók körében már magas az *akadályoztatottak*, vagyis azok aránya, akiket betegség, rokkantság gátol mindennapi tevékenységük elvégzésében (kb. 40%), lényeges romlás, az arány jelentősebb növekedése a 70. életév után következik be. A nagyon idősök csak alig több mint harmada nem korlátozott mindennapi életvitelében (Szécsi, 2014.).

2.3. AZ IDŐSEBB KOROSZTÁLY FOGLALKOZTATÁSA NÖVELÉSÉT ÖSZTÖNZŐ KORMÁNYZATI INTÉZKEDÉSEK

A 2009-2011. közötti válság előtti foglalkoztatotti létszám visszaállításának érdekében az állami szerepvállalás növelésére volt szükség, ennek megfelelően már 2009-től lépéseket tett a kormányzat a gazdasági aktivitás növelésére. 2010-től a hazai nyugdíjrendszer jelentős átalakítása történt meg: a nyugdíjkorhatárt a 2006. évi 60, illetve 62 évről mindkét nemre vonatkozóan egységesen, fokozatosan 65 évre emelik 2020-ig az 1997. évi LXXXI. törvény módosítása alapján. Az NGM előrejelzése szerint (nemzetközi összehasonlításban) a nyugdíjkorhatár emelése Magyarországon eredményezi a legnagyobb aktivitás növekedést az 55-64 éves korosztálynál: 2020-ig mintegy 16 %-ponttal, 2060-ig pedig több mint 20%-ponttal emelkedhet az aktivitási ráta (NGM, 2013).

A 2011. évi CLXVII. törvény rendelkezései alapján, az elmúlt években az öregségi nyugdíjkorhatár betöltését megelőzően nyugellátás már nem volt folyósítható. Ezzel szemben 2011. január 1-jétől új jogintézményként vezették be a **nők kedvezményes öregségi nyugdíját**: a nők életkoruktól függetlenül öregségi (életkoron alapuló) nyugdíjra jogosultak, ha legalább 40 év jogosultsági idővel rendelkeznek. Az ellátást a bevezetés évében közel 50 ezer nő vette igénybe, számuk 2016 elejére 139,6 ezer főre nőtt.

A módosítások eredményeképpen a korábban meghatározott **korhatár előtti nyugellátások** szociális ellátássá alakultak. 2012 elején még 202 ezer főnek folyósítottak életkoron alapuló ellátást, 2013-ban 160 ezer főnek, 2014-ben 99 ezer főnek, 2015-ben 81 ezer főnek, 2016-ban pedig már csak 65 ezer főnek.

A törvénnyel megszüntetett korábbi nyugellátások a következők: előrehozott öregségi nyugdíj, csökkentett összegű előrehozott öregségi nyugdíj, karkedvezményes nyugdíj, bányásznyugdíj, művésznyugdíj, polgármesterek korhatár előtti öregségi nyugdíja, országgyűlési és európai parlamenti képviselők korhatár előtti öregségi nyugdíja, korengedményes nyugdíj, fegyveres szervek és a Magyar Honvédség hivatásos állományának szolgálati nyugdíja.

Az aktivitás szempontjából fontos kérdés a **nyugdíj melletti munkavégzés**. A 2011. évi CXCI. törvényben foglalt előírások teljesülése esetén a magánszemély nyugdíjasként más munkavállalóhoz hasonlóan munkát vállalhat. A 65 évesnél idősebb foglalkoztatottak esetében kisebb, elsősorban a válságnak tulajdonítható ingadozások mellett a foglalkoztatottak számának emelkedése volt tapasztalható, különösen 2014-től. Az öregségi nyugdíj melletti munkavégzés azonban nem mindegyik jogviszony esetében előnyös. Az öregségi nyugdíj mellett 2017-ben is korlátozás nélkül lehetett dolgozni a versenyszférában. (A nők kedvezményes nyugdíjában, korhatár előtti ellátásban vagy szolgálati járandóságban részesülő személyek munkavégzése esetén a versenyszférában is kereseti korlátot kell figyelembe venni, ami a minimálbér összegétől függ). Azonban közalkalmazotti vagy egyéb közszférás jogviszonyban vállalt nyugdíj melletti munkavégzés esetén a nyugdíj folyósítását 2017-ben (és 2018-ban is) is fel kell függeszteni.

A nyugdíj előtt álló inaktívak megélhetését könnyíti meg 2011-től az a rendelkezés, ami lehetővé teszi a tartósan munkát kereső (ám elhelyezkedni nem tudó) álláskereső számára, hogy a nyugdíjjogosultság eléréséig **álláskeresői segélyben** részesüljenek. A segély összege a kérelem benyújtásának időpontjában hatályos kötelező legkisebb munkabér 40 %-a. A nyugdíj előtti álláskeresői segélyről az 1991. évi IV. törvény (30. §) és a kötelező legkisebb munkabér (minimálbér) és a garantált bérminimum megállapításáról szóló 430/2016 (XII.15.) Korm. rendelet rendelkezik⁴. A segély az öregségi nyugdíjra való jogosultság vagy a megváltozott

⁴ Megállapította a 2011. évi CVI. törvény 9. §-a.

munkaképességű személyek ellátására való jogosultság megszerzéséig folyósítható, amennyiben „*munkát akar vállalni, de önálló álláskeresőse nem vezetett eredményre, és számára az állami foglalkoztatási szerv sem tud megfelelő munkahelyet felajánlani, a kérelem benyújtásának időpontjában a reá irányadó öregségi nyugdíjkorhatár betöltéséhez legfeljebb öt év hiányzik, (...) rendelkezik az öregségi nyugdíjhoz szükséges szolgálati idővel (...)*”. Tekintve, hogy a segély összege igen alacsony, a segélyben részesülő továbbra is abban érdekelt, hogy aktívan munkát keressen a nyugdíjjogosultság eléréséig.

Az 55 év feletti foglalkoztatását is elősegítő intézkedéscsomag, a **munkahelyvédelmi akcióterv** 2013-ban lépett életbe. Az akcióterv alapján a vállalkozások adókedvezményben részesülnek abban az esetben, ha nyugdíj előtt állót, kismamát vagy más, a munkaerő-piacon hátrányos helyzetű munkavállalót foglalkoztatnak. 2015-ben a versenyszféra nagyjából 850 ezer dolgozójának foglalkoztatása után, vettek igénybe kedvezményt, amiből 320 ezer nyugdíj előtt álló, 55 év feletti alkalmazott volt. 2016-ban a programban dolgozók száma 900 ezerre nőtt, ebből mintegy 346 ezer a nyugdíj előtt állók száma.

Az EU az idősebb munkavállalók foglalkoztatásának növelését, esélyhátrányaik csökkentését célul tűzte ki a korábbi költségvetési periódusban és a 2014-2020. közti időszakban is. A **Társadalmi Megújulás Operatív Program** a „*Decentralizált programok a hátrányos helyzetűek foglalkoztatásáért*” elnevezésű projekten belül a munkaerő-piaci szempontból hátrányos helyzetű álláskeresők részére, azaz többek közt az 50 év feletti részére biztosított támogatást 2007-2013. közt (ennek eszközei voltak: képzés, bérköltség támogatás (munkáltatók számára), vállalkozóvá válás támogatása, munkába járás támogatása és lakhatási támogatás). A 2014-2020. közti időszakban az **Európai Szociális Alapon** keresztül nyújtható támogatás többek közt idős dolgozók képzésére, az idősebb munkavállalókat minél hosszabb ideig foglalkoztatásban tartó rugalmas intézkedésekre és a munkaerő-piaci részvétel növelését célzó beruházásokra, intézkedésekre.

2.4. KÖVETKEZTETÉSEK. AZ IDŐSEBB KOROSZTÁLY GAZDASÁGI AKTIVITÁSÁT ÖSZTÖNZŐ TOVÁBBI LEHETSÉGES ESZKÖZÖK

Az idősebb korosztály munkavállalásának elemzésekor különbséget kell tenni a nyugdíjkorhatárt még el nem érő, aktív korú munkavállalók és a nyugdíjkorhatáron túli, munkát vállalni hajlandó illetve dolgozni kényszerülő munkavállalók közt.

Az idősebb aktív korúak foglalkoztatását – az európai folyamatokhoz hasonlóan – az elmúlt évtizedekben számos előítélet és illetve valós tapasztalatokon alapuló munkáltatói értékítélet befolyásolta. Azon tényezők közül, amik alapján a munkaadók az idősebbek alkalmazását elutasítják (és lehetőség szerint fiatalabb munkavállalót részesítenek előnyben), némelyik fizikai illetve mentális jellegű, így kormányzati intézkedéssel (ösztönzőkkel) nem vagy nehezen változtathatóak meg. A **jártasságokkal, ismeretekkel kapcsolatos hiányosságok** egy része pótolható lenne, az ilyen képzések támogatása az azt igénylő álláskeresők számára (nemtől és lakhelytől függetlenül) jobb foglalkoztatási mutatókat eredményezhet az idősebb álláskeresők körében.

Az elmúlt években tapasztalt növekvő munkaerő-piaci kereslet az idősebb aktív korúak és a nyugdíj-korhatárt már elért, nyugdíjasok foglalkoztatására is kedvezően hatott. A kedvező folyamatokhoz azonban hozzájárult a kormányzat által bevezetett több intézkedés is (pl. korhatár előtti nyugdíjazás lehetőségeinek szűkítése, nyugdíj-korhatár emelése). A hiányszakmákban és a betöltetlen álláshelyeken jelentkező munkaerő-hiány a 2019-től bevezetésre kerülő, nyugdíjasok foglalkoztatását ösztönző munkáltatói kedvezményekkel részben orvosolható. Az idősebb korosztály foglalkoztatásának növeléséhez hozzájárulhat a

nyugdíj-korhatár előtti **korai nyugdíjba vonulás ellenőszönzése** is, illetve a huzamosabb ideje munkanélküli, nyugdíj előtt állók munkába állásának hathatósabb elősegítése.

A magyar munkavállalók **rokkanttá nyilvánítása**, illetve **tartós megbetegedése** miatti kilépés a munkaerő-piacról a megfelelő időben elvégzett, rendszeres munkahelyi szűrések kiterjesztésével, a rendszeres mozgás, testedzés anyagi vagy intézményi támogatásával (pl. sportcélú bérletek biztosítása, munkahelyi edzőtermek kialakítása) csökkenthető lenne, ebben a munkáltatók érdekeltté válása elsődleges. Az idősek életkilátásait, életminőségét javító intézkedéseken túlmenően a munkáltatók szemléletváltása is jelentős változásokat indíthat el, ami az idősebbek foglalkoztatási és társadalmi helyzetének javítását eredményezheti.

A több szakmát is érintő szakember-hiány, a betöltetlen álláshelyek száma következtében a nyugdíjas korúak foglalkoztatása egyre nagyobb arányban szükséges. A **korbetöltött öregségi nyugdíj melletti munkavégzés** anyagilag ösztönzőbbé tétele a betöltetlen álláshelyek számának csökkentéséhez hozzájárulhat: a szerzett jövedelemtől és a munkavégzésre irányuló jogviszony típusától függetlenül folyósított teljes összegű nyugdíj vonzóvá teheti sok nyugdíjas számára a munkába állást. A nyugdíjas korúak foglalkoztatását jelentősen növelheti, hogy a kormányzat 2019-től több támogatást illetve kedvezményt vezet be azon munkáltatók számára, akik nyugdíjasokat foglalkoztatnak illetve azon munkavállalók számára, akik nyugdíjas korukban munkát vállalnak. (Az öregségi nyugdíj mellett dolgozók jövedelme után 2019-től csak 15% személyi-jövedelemadó kell fizetni.)

A nyugdíjasok foglalkoztatási mutatóit a fentiek mellett javítaná, amennyiben több, **részmunkaidős illetve távmunkával** kapcsolatos álláslehetőség közül választhatnának.

3. A KISGYERMEKES NŐK GAZDASÁGI AKTIVITÁSÁNAK ALAKULÁSA 2006-2017 KÖZÖTT

Magyarországon hagyományosan a nőkre hárul a gyermekek születése utáni időszakban, az óvodáskor eléréséig a gyermek otthoni gondozásának, ellátásának feladata. Jóllehet, az utóbbi évtizedben megnőtt azon férfiak és egyéb családtagok (pl. nagyszülők) száma, akik ezt a feladatot az anya helyett ellátják, jelentős változás az arányokban nem történt, ezért elemzésünk alapvetően azon kisgyermekes nők vonatkozásában készült, akik 0-3 éves gyermeket nevelnek (a továbbiakban: kisgyermekes nők), megemlítve az ellátásban részesülő egyéb családtagok szerepét, arányát is.

3.1. A KISGYERMEKET NEVELŐ NŐK LÉTSZÁMA ÉS AKTIVITÁSA

A KSH adatai szerint, a **szülőképes korú nők száma** az elemzett időszakban 249,2 ezer fővel (-10%) csökkent, a gyermekgondozás miatt inaktív nők száma azonban nagyobb arányban mérséklődött, így arányuk a korcsoporton belül 11,8%-ról 10,4%-ra mérséklődött. A 15-49 éves korú nők gazdasági aktivitását vizsgálva megállapítható, hogy az elemzett időszakban kedvezőbb volt az aktivitási arányuk, illetve a munkanélküliségi rátájuk is a 15-74 éves teljes népesség mutatóihoz képest. A 15-49 éves nők gazdasági aktivitásának változását az elemzett időszak alatt a 5. sz. táblázat szemlélteti:

5. sz. táblázat

A 15-49 éves nők gazdasági aktivitása 2006-ban, 2016-ban és 2017-ben ezer főben

Év	Foglalkoztatottak	Munkanélküliek	Gazdaságilag inaktívak	Korcsoport összesen	Gyermekgondozás miatt inaktív	Aktivitási arány	Munkanélküliségi ráta	Foglalkoztatási ráta
	ezer fő				%			
2006	1370,5	133,4	967,9	2471,8	291,5 (2005)	60,8	5,4	55,4
2016	1425,3	81,7	738,4	2245,5	226,2	67,1	3,6	63,5
2017	1436,0	72,6	714,0	2222,6	231,2 ⁵	67,8	3,3	64,6

Forrás: KSH STADAT 2.1.4. (tábla), Népszámlálás (2001), KSH Mikrocenzus 2016. alapján ÁSZ szerkesztés

A KSH 2005. és 2016. évi mikrocenzusokról közölt adatai alapján a gyermekgondozás miatt inaktivitás – részben a bevezetett intézkedések hatására – a 15-49 éves nők körében 2005-ről 2016-ra 8,2%-ról 6,9%-ra csökkent, valamint 91%-kal többen (+12 400 fő) vállaltak munkát a gyermekgondozási ellátás mellett. Míg 2005-ben 13,4 ezer nő dolgozott gyermekgondozási ellátás mellett, 2016-ban már 25,6 ezer fő. 2005-ben gyermekgondozás miatt 293,5 ezer nő volt inaktív, ami 2016-ra 227 ezer főre csökkent. A férfiak esetében is csökkenés tapasztalható, 2016-ban a 2005. évi adatokhoz képest kevesebben maradtak távol a munkaerő-piacról a gyermekgondozás miatt, a mért adat 0,2%-ról 0,1%-ra csökkent (lásd a 6. táblázatot.)

Az elemzett időszak alatt a **születésszám** a legmagasabb értéket 2006-ban mutatta, a 99,9 ezer fő a 2008. évi gazdasági válság és az azt követő, a családtámogatási rendszert is érintő megszorító intézkedések hatására – pl. TGYÁS, GYED igénylés feltételeinek szigorítása –, valamint a szülőképes korú nők számának csökkenése miatt 2011-re több mint tízezer fővel

⁵ ÁSZ által becsléselt adat (2017-re csak a 15-64 éves korosztályra vonatkozó adat áll rendelkezésre, de a korábbi felmérések tapasztalatai alapján a 231,2 ezer főből kb. 1-2 ezer fő lehet ötven éves, vagy idősebb (lásd a STADAT 2.1.1. táblát)

esett vissza. A 2011-től bevezetett új ösztönzők hatására a születések száma lassú növekedési trendet mutat, de a 2006. évi szintet továbbra sem érte el, 2016-ban 4510 fővel (4,5%-kal) volt alacsonyabb a tíz évvel korábbihoz képest, 2017-ben pedig további 1,5 ezer fővel csökkent a születésszám. A **családtámogatási ellátásokat igénybe vevők** havi átlagos létszáma is mérséklődött az elemzett időszakban, legnagyobb mértékben – 12,9 ezer fővel - a GYET-en lévők létszáma csökkent, melyet a 2012. év kivételével minden évben kevesebben vettek igénybe az előző évhez képest. A gyermekgondozási ellátások közül az elemzett időszakban a szülőnek alanyi jogon járó GYESE-t igényelték a legtöbben, az igénybevett ellátások 49,8-53,6%-át ez az ellátási forma tette ki a 2006-2017. időszakban (lásd a 6. sz. táblázatban).

6. sz. táblázat

Az élveszületések száma és az egyes családtámogatási ellátásokat igénybe vevők havi átlagos száma ellátás típusa szerint 2006-2017 (fő)

	GYES/ GYESE	GYED	GYET	TGYÁS/ CSED	Összesen	Élve születések száma
2006	166922	91678	45819	30451	334870	99871
2007	164832	93973	42776	29253	330834	97613
2008	167021	94514	41631	29221	332387	99149
2009	174153	95050	40263	29230	338696	96442
2010	178532	94682	39275	27289	339778	90335
2011	169721	87717	37829	24769	320036	88049
2012	168037	81839	38608	25223	313707	90269
2013	161274	81234	37411	24230	304149	88689
2014	161226	83701	36101	24753	305781	91510
2015	163376	85970	34587	25886	309819	91690
2016	162992	91126	33381	26931	314430	93063
2017	164297	97470	32941	27989	322697	91577

Forrás: KSH (Családtámogatási ellátások, Népesség, népmozgalom) alapján ÁSZ szerkesztés

Az GYESE és GYET igénybevételének visszaesése, és emellett a kisgyermekes foglalkoztatottak számának emelkedése valószínűleg azzal is összefügg, hogy az említett ellátások összege 2008.január óta nem emelkedett. 2017-ben 2006-hoz képest TGYÁS-t / CSED-et 2,5 ezerrel kevesebben vettek igénybe (miközben a születésszám 8300 fővel csökkent). Egyedül a GYED-en lévők száma növekedett 2006-ról 2017-re, közel 5,8 ezer fővel többen vették igénybe ezt az ellátást 2017-ben, mint 2006-ban. A növekedés 2014-től figyelhető meg, de az igénybevevők száma 2016-ban és 2017-ben nőtt jelentősebb mértékben az előző évhez képest (5,1 illetve 6,3 ezer fővel). A növekedést indokolhatják a 2014-től illetve 2016-tól hatályba lépett jogszabály-módosítások (részletesen lásd alább).

3.2. A KISGYERMEKES NŐK MUNKAERŐ-PIACI HELYZETE, AZ AKTIVITÁSUKAT MEGHATÁROZÓ TÉNYEZŐK

A 6/1996. (VII. 16.) MüM rendelet alapján a bértámogatás megállapításakor a 12 hónapon belül GYESÉ-ben, gyermeknevelési támogatásban, CSED-ben, GYED-ben vagy ápolási díjban részesülőt kell hátrányos helyzetű álláskeresőnek tekinteni. Az ÁSZ elemzése rámutatott, hogy a magyar nők foglalkoztatási rátája minden korcsoportban alacsonyabb a férfiakénál (ÁSZ, 2018a.), amit egyfelől az okoz, hogy a kisgyermekes nők nehezebben tudnak elhelyezkedni (mint a gyermektelenek), és az esélyeik tovább romlanak, ha több gyermeket vállalnak. (2016-ban, a gyermektelen, egy és két gyermeket nevelő nők foglalkoztatási rátája 70% és 86% között

alakult, míg a 3 vagy több gyermekes anyáké csupán 48%-os volt hazánkban (Lipták-Matiscsákné, 2018.)).

Az európai országokban a nők egyre később vállalják az első gyermeküket (az EU-28 átlagértéke 30 éves életkor), amely háttérében a karrier megvalósítása, vagy a megfelelő anyagi háttér megteremtése áll általában. A nők nagyobb arányú inaktivitása főként a szülőképes korosztályban (15-49 évig) és az idősebbek között jellemző (Lipták-Matiscsákné, 2018.). Az egy, 14 év alatti gyermeket nevelő magyar anyák foglalkoztatási rátája - az OECD (1) felmérése szerint – 6,3%-kal marad el az EU átlagtól (70,5%-hoz képest 64,2%), a kétgyermekesek közül közel 10%-kal kevesebben dolgoznak (68% helyett 58,1%). A legnagyobb különbség azonban a három vagy több tizennégy év alatti gyermeket nevelő anyák foglalkoztatási rátájában mutatkozik meg, mely az egyik legalacsonyabb a mért országok között (27,5%, szemben az 50,5%-os EU átlaggal) (OECD, Maternal Employment). A kisgyermeket nevelő nők foglalkoztatását gátolja több társadalmi előítélet, sztereotípa is (pl. a kisgyermekes női munkavállaló nem annyira rugalmas a gyermekellátó intézmények nyitva tartása miatt, a kisgyermekes anya az átlagosnál többet marad ki a munkából a gyermek betegsége miatt (Vajda, 2014.)), még akkor is, ha az esetek jó részében az anya a fenti problémákat meg tudja oldani úgy, hogy ne kelljen távol maradnia a munkahelyétől munkaidőben.

A munkaerő-piacról történő távolmaradás hosszát a gyermekek száma, kora, egészségi állapota, az adott ország családtámogatási és a gyermekek napközbeni ellátását biztosító rendszere mellett a szülők, elsősorban az anyák munkavállalási kedve, illetve lehetőségei határozzák meg. Magyarországon munkavállalási szempontból a 0-3 éves korú gyermeket nevelő anyák a legérzékenyebbek, a szülőképes korú nők 8-10%-a marad ideiglenesen távol gyermekvállalás miatt a munkaerő-piacról. A családtámogatási rendszer lehetővé teszi a családok számára, hogy az egyik szülő a gyermek hároméves koráig az otthonában gondoskodjon róla, tekintve, hogy a GYESE a gyermek 3. életévének betöltéséig jár. A férfiak annak ellenére nem veszik igénybe tömegesen a gyermekgondozási ellátásokat, hogy a jogszabályok - a csecsemőgondozási díj kivételével, mely csak speciális élethelyzetekben teszik lehetővé, hogy azt a szülő anyán kívül más személy igényelje – erre lehetőséget adnak. (2016-ban a gyermekgondozási ellátásban részesülők mindössze 1,5%-a volt férfi.) A nagyszülői GYESE sem terjedt el, a gyermekgondozási ellátásokat igénybe vevők kevesebb mint 1%-a 50 év feletti.

Magyarországon nem honosodott meg sem az apák, sem más, az édesanyától eltérő személy általi otthoni gondozás. A skandináv országokban ezzel szemben a gyermekgondozásra biztosított idő egy részét az édesapának kell kivennie, mely alatt az anyának igazoltan dolgoznia kell, vagy a szülők elesnek az erre az időszakra biztosított támogatástól. Ennek a rendelkezésnek számos előnye mutatkozik (a kisgyermek és a család szempontjából), de a foglalkoztatási rátát összességében nem javítja, mert az anya helyett az apa válik inaktívvá. Az így **megosztott gyermekgondozási idő** azonban lehetővé teszi az anya számára, hogy szakmai ismereteit a korábbi munkába állással tovább bővítse, hosszabb idejű munkagyakorlatot szerezzen, ami növeli sikeres munkavállalásának, előmenetelének esélyeit a munkahelyén.

A gyermekvállalási kedv iskolai végzettség és családnagyság szerint jelentősen megváltozott 2011-2016. közt. Egyrészt az alacsony iskolai végzettségű csoportokban, fiatal életkorban nőtt a gyermekvállalási kedv, másfelől a kétgyermekes családokban növekedett a nagycsaládossá válás esélye. Bár a diplomás nők mintegy 4%-kal több gyermeket vállaltak 2016-ban, mint 2011-ben, a csoport létszáma 10%-ot meghaladó mértékben nőtt, vagyis a diplomás nők gyermekvállalási kedve összességében csökkent ebben az időszakban. Ezzel szemben megfigyelhető, hogy minél alacsonyabb volt az adott csoport végzettsége, annál nagyobb növekedés következett be a korszpecifikus termékenységi arányszámokban (Kapitány-Spéder, 2018.)

A KSH adatai szerint (2015.) a gyermekgondozási idő letelte után alapesetben az azt igénybe vevő tovább kíván dolgozni korábbi munkáltatójánál, azaz visszalépne az aktív munkavállalók közé. Azok közül, akik nem kívántak visszatérni, 2015-ben 31%-uk nyilatkozott úgy, hogy a nem megfelelő *műszakrend* áll ennek háttérében.

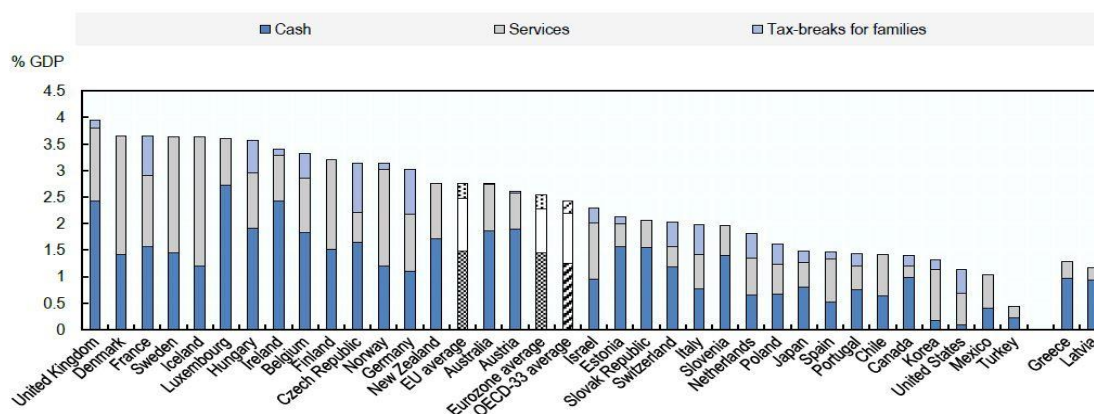
A visszatérést választók aránya a nevelt gyermekek számával együtt csökken. A jelenleg egy 15 éven aluli gyermeket nevelők 83, a két gyermeket nevelők 79, a három, illetve a négy vagy annál több gyermeket nevelőknek viszont csak 62, illetve 52%-a nyilatkozott úgy, hogy vissza kíván térni korábbi munkáltatójához. Jelentős különbség van a korábbi munkahelyre visszatérni szándékozók arányában iskolai végzettség szerint is. A felsőfokú végzettségűek 89%-ban, a legfeljebb alacsonyfokú végzettséggel rendelkezők 58%-ban kívánnak visszatérni munkahelyükre.

A nagycsaládos anyák gazdasági aktivitásának, munka világába történő visszatérésének összefüggését az iskolai végzettségükkel a 2011. évi népszámlálás adatai is alátámasztják (KSH, 2011a.). Az általános iskola 8 osztályánál alacsonyabb iskolai végzettségű nők 36,7%-a, a 8 általános iskolai osztályt végzetek 21,3%-a, a középfokú szakmai oklevéllel rendelkezők 16,6 %-a, az érettségizettek 8,8%-a és a diplomások 9,3%-a vállalt három vagy több gyermeket. Vagyis a nagycsaládos édesanyák 55,7%-ának a legmagasabb iskolai végzettsége nyolc általános iskolai osztály vagy még kevesebb volt, 33,5%-uk rendelkezett középfokú végzettséggel és 10,8%-uk volt diplomás.

Az általunk elemzett időszakban több tanulmány foglalkozott a magyar **gyermekvállalást- és nevelést támogató rendszerrel**, ezek közül néhány leszögezi, hogy a magyar pénzügyi gyermeknevelési támogatások a nők munkaerő-piaci integrációját erősen ellenőztönözték a kétezres években (Scharle, 2007.), illetve hogy a rendszer nem csak a kieső jövedelmet pótolta, hanem az alacsony iskolai végzettségű és kevés munkatapasztalattal rendelkező nők számára munkanélküli és szociális segélyként működött (Bálint és Köllő, 2008). A magyar családtámogatási rendszer napjainkban is bőkezűnek tekinthető, 2017-ben a GDP arányosan mért állami kiadások, és ezen belül a pénzügyi támogatások aránya meghaladta az OECD országok átlagát. (A 3. sz. ábra a pénzügyi kiadások, a szolgáltatások és az adókedvezmények hatását összesíti. (Magyarország balról a 7. oszlop.))

3. sz. ábra

A családtámogatásra fordított állami kiadások a GDP %-ában a 2017. évben az OECD tagállamaiban

Forrás: OECD (2017a). 2. oldal

A gyermekgondozási ellátásokat az alacsonyabb kieső jövedelem, és egyéb, nem gazdasági szempontok miatt döntő mértékben a szülőképes korú nők veszik igénybe. Jóllehet, az óvodás kort el nem érő gyermeket nevelő anyák foglalkoztatottsága hazánkban a legalacsonyabb az

Európai Unió és az OECD tagállamai közül is (OECD, Maternal Employment), az is megállapítható, hogy ha a gyermek eléri a három éves kort, az anyák tömegesen térnek vissza a munka világába. A két év alatti gyermeket nevelő anyák aktivitását tekintve, melynek 2014. évi értéke 13,4% volt, hazánkat valamennyi OECD tagállam megelőzte. De az óvodás korú (3-5 éves) gyermeket nevelők esetében a magyar nők foglalkoztatási rátája meredeken - 67,9%-ra - növekedett, az iskoláskorú (6-14 éves) gyermeket nevelő nők esetében mért 79,1% pedig már meghaladja az uniós és az OECD átlagot is. (A gyermekápolási időszak letelte után főszabályként a munkáltatónak az anyát vissza kell vennie korábbi munkahelyére.) A gyermek korához köthető hasonló arányú foglalkoztatás bővülés az anyák körében hazánkon kívül csak Szlovákiában, Csehországban és Észtországban figyelhető meg, mely arra vezethető vissza, hogy ezekben az országokban is létezik a magyar GYESÉ-hez hasonló, a gyermek három-négy éves koráig járó ellátási forma. (European Commission, 2018).

3.3. A KISGYERMEKES NŐK FOGLALKOZTATÁSA NÖVELESÉT ÖSZTÖNZŐ KORMÁNYZATI INTÉZKEDÉSEK

Az elemzett időszakban számos, a gyermekgondozási ellátásokat érintő és egyben a kisgyermekesek foglalkoztatottsági szintjére ható **jogszabály-módosítás** történt. 2006-2009. közt az intézkedések nagy része a kisgyermekesek aktivitása csökkentése irányában hatott, 2011-től azonban az intézkedések jórészt a munka és a gyermeknevelés közötti összhang javítását célozták, pl. a gyermekgondozási ellátás ideje alatti munkavállalási korlátozások jelentős enyhítése történt meg. 2016-tól - a CSED kivételével - valamennyi ellátási forma igénybevétele mellett lehet munkát vállalni, a GYET esetében bizonyos megkötésekkel: vagy otthoni munkavégzés, vagy részmunkaidőben történő foglalkoztatás választható. Az elemzett időszakban a kisgyermekes nők munkavállalását megkönnyítő, illetve hátráltató intézkedések is történtek.

2006-ban lépett életbe az a rendelkezés, miszerint a GYES mellett a szülő keresőtevékenységet a gyermek egyéves koráig nem folytathat, ezt követően korlátozás nélkül folytathat. Nem jár a GYET, ha a szülő a gyermeket napközbeni ellátást biztosító intézményben helyezi el. A 2009. LXXIX. tv. alapján 2010-től a TGYÁS illetve a GYED igénylés feltétele volt, hogy az anya a megelőző két éven belül legalább 365 napig biztosítottnak számítsa (korábban 180 nap az előírás). Ebben az évben lépett hatályba az a rendelkezés, hogy a szülő GYES mellett, a gyermek egyéves kora után legfeljebb heti harminc órát dolgozhat, vagy időkorlátozás nélkül, ha a munkavégzés az otthonában történik. GYET mellett ugyanilyen feltételekkel, keresőtevékenység legfeljebb heti harminc órában volt végezhető, vagy otthon, időkorlátozás nélkül.

2011-től a gyermekgondozásról visszatérők részmunkaidőben foglalkoztatása esetén kedvezményt kap a munkáltató a szociális hozzájárulási adóból. 2012-től, a Munka törvénykönyve. hatálya alá tartozó, 3 év alatti gyermeket nevelő munkavállaló kezdeményezésére a munkaszerződést kötelező részmunkaidősre változtatni. (2015-től nagycsaládosok esetén a korhatár a legkisebb gyermek öt éves kora.) 2013-tól a GYES-ről, GYED-ről, GYET-ről visszatérő munkavállaló után a munkáltató adókedvezményt vehetett igénybe. 2014-től a GYES, illetve GYED mellett a szülő teljes munkaidőben is dolgozhat, ha a gyermek elmúlt egy éves, a gyermek ilyen esetben elhelyezhető bölcsődében. Ettől az évtől kezdve a szülő a különböző korú gyermekei jogán több gyermekgondozási ellátást is igénybe vehet. Hallgatói jogviszony alapján is megállapítható a GYED. 2016-tól a GYES és a GYED mellett a gyermek féléves korától is lehet munkát vállalni, 2017-től pedig 2018 év végéig minden olyan településen kötelező az önkormányzatnak biztosítani a bölcsődei ellátást, ahol azt legalább 5 gyermek számára igénylik, vagy legalább 40 három év alatti gyermek él.

A szülők, illetve az anya munkavállalását megkönnyítő változtatás, hogy a GYES-t nagyszülő is igénybe veheti, ha a gyermek elmúlt egy éves. További, a munkaerő-kínálatot növelő

szempont, hogy a CSED a GYED és a GYESE időszaka a munkáltató szempontjából fizetés nélküli szabadságot jelent, mely munkában töltött időnek minősül a munka törvénykönyve szerint, és ezáltal – a jogszabályban meghatározottak szerint - további szabadságnapok igénybevételére jogosítja fel a munkavállalót, aki az ellátás igénybevételének időszaka alatt felmondási védelemben is részesül.

A munkavégzés melletti gyermekvállalásra, illetve a gyermekvállalás melletti munkavégzésre ösztönzi a családokat a 2011-től igénybe vehető **családi kedvezmény is**, mely a munkavállaló szülő(k) személyi jövedelemadójaiból írható jóvá, ezáltal a havi nettó jövedelmet növeli.

A kisgyermekes anyák munkavállalásának elengedhetetlen feltétele, hogy gyermeküket a munkavégzés ideje alatt megfelelő felügyeletre tudják bízni. Ez történhet az otthonukban, vagy intézményes formában, **bölcsődében, családi napköziben**. Magyarországon a 3 év alatti gyermekek körében a legelterjedtebb napközbeni ellátási forma a bölcsőde, ezekben az elemzett időszak elején azonban férőhelyhiány mutatkozott.

A kormány 2008-tól - uniós forrásokból - bölcsőde-építési programot hirdetett, valamint új intézményi formákat vezetett be a bölcsőde és családi napközi mellé.

2017-től az átalakított intézményi struktúrában lehetőség van a bölcsőde mellett mini bölcsőde vagy munkahelyi bölcsőde nyitására, illetve a családi napközik és gyermekfelügyeletnek családi bölcsődékké alakultak át. Mindezek hatására a bölcsődékbe férőhely hiányában fel nem vett gyermekek száma a 2008. évi 4771 főről 2016-ra 2112-re csökkent. Míg 2006-ban 30%-kal több kisgyermeket írtak be bölcsődébe, mint amennyi a működő férőhelyek száma volt, 2013-tól a bölcsődei férőhelyek száma már meghaladta a beírtott gyermekek számát, valamint a családi napközikben is további üres férőhelyek álltak rendelkezésre.

A 2016. évi több mint kétezer fős bölcsődei elutasítás egyik oka, hogy a szabad férőhelyek és a jelentkezők területi eloszlása eltér egymástól. 2017-re tehát – országos szinten – sikerült elegendő férőhelyet biztosítani a munka világába visszatérő szülőknek, de a férőhely és a jelentkezők közötti területi eltérések miatt további intézményfejlesztésekre van szükség, melyre van is kormányzati szándék. A férőhelyhiány elsősorban Budapestre jellemző, míg az ezer fő alatti falvakban a bölcsődei intézményrendszer szinte teljes hiánya volt eddig tapasztalható. 2017. január elsejével azonban úgy módosult a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény, hogy nem csak a tízezer fő feletti településeken kötelező megszervezni a bölcsődei ellátást, hanem 2018. év végéig minden olyan településen, ahol 40-nél több 3 éven aluli él, vagy legalább 5 gyermek tekintetében erre igény jelentkezik (KSH, 2018c). A kisgyermekes napközbeni elhelyezésének problémájának megoldásához hozzájárulhat az is, ha nagyobb számban hoznak létre a munkáltatók **munkahelyi bölcsődéket**, illetve olyan óvodákat.

A kisgyermekes nők **atipikus foglalkoztatási formában** történő foglalkoztatását több rendelkezés segíti. A Magyar Munka Tervben célként fogalmazódik meg, hogy a munkaidőre vonatkozó szabályok átformálásával szükséges teret engedni a differenciáltabb munkaidő-modellek alkalmazásának, amit a 2004. évi CXXIII. törvény módosítása⁶ és a 2012. évi új Mt. egyes rendelkezései is támogatnak.

Hazánkban a **részmunkaidőben foglalkoztatottak** száma és aránya 2006-hoz képest nőtt, azonban számuk 2013-hoz képest (amikor a legmagasabb volt, 270 ezer fő) 2017-re lecsökkent (216 ezer fő), aminek hátterében részben a teljes munkaidős foglalkoztatásra történő (kényszerű vagy szándékolt) áttérés áll, illetve a részmunkaidős foglalkoztatási forma elutasításával

⁶ A törvény a pályakezdő fiatalok, az ötven év feletti munkanélküliek, valamint a gyermek gondozását, illetve a családtag ápolását követően munkát keresők foglalkoztatásának elősegítéséről, továbbá az ösztöndíjas foglalkoztatásról szól.

kapcsolatos munkáltatói attitűd is, tekintve, hogy erre a formára nagy igény mutatkozna munkavállalói oldalról.

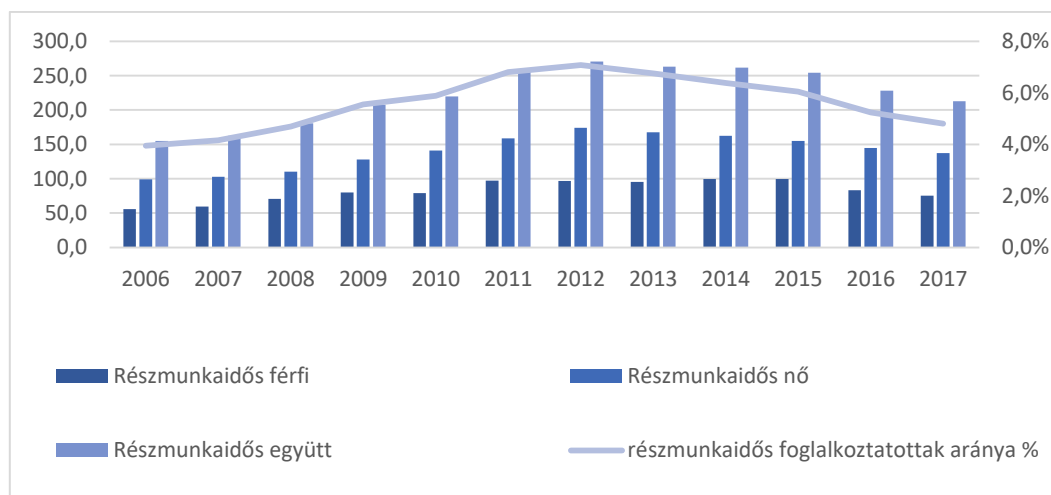
Az Mt. alapján, ha a munkavállalónak 3 évesnél fiatalabb, három vagy több gyermeket nevelő munkavállaló esetén 5 évesnél fiatalabb gyermeke van, a munkavállaló ajánlatára a munkáltató köteles a munkaszerződést az általános teljes napi munkaidő felének megfelelő tartamú részmunkaidőre módosítani. Egyéb esetben a munkáltató nem köteles biztosítani a munkavállaló számára a részmunkaidő lehetőségét. Bár egy felmérés szerint a munkáltatók 68%-a tudna biztosítani részmunkaidős állást (Három királyfi mozgalom, 2016.), a valóságban a munkáltatók sokszor elutasítják a részmunkaidőre vonatkozó kérelmet, a munkaszervezés szempontjából továbbra is alapvetően „a munkát a munkahelyen és teljes munkaidőben (akár túlórában) kell elvégezni” nézet dominál (JobAngel, 2018., Piac és Profit, 2016.)

A nők aránya a részmunkaidőben foglalkoztatottak körében 61,0-64,6% között alakult az elemzett időszakban (lásd a 4. sz. ábrát).

A **részmunkaidős foglalkoztatás** terén mind a férfiak, mind pedig a nők tekintetében hazánk messze elmarad az uniós átlagtól. 2015-ben az EU tagállamok közül csak Bulgáriában és Horvátországban volt alacsonyabb a részmunkaidőben foglalkoztatottak aránya, mint hazánkban. A legmagasabb arányt Hollandiában, Németországban és Ausztriában mérték (European Commission, 2016.). A részmunkaidővel ellentétben, az **otthoni munkavégzés (táv munka)** elterjedtségében már kisebb a lemaradás az uniós és az OECD országok átlagától. Az OECD 2015. évi felmérése szerint (Maternal Employment) a magyar női munkavállalók 80,8%-a soha nem dolgozik otthonról (EU átlag: 78,9%, OECD átlag: 77,7%), és mindössze 9,3%-a válaszolt úgy, hogy naponta, vagy hetente többször végzi a munkáját az otthonából (EU átlag: 8,6%, OECD átlag: 9,3%).

4. sz. ábra

A részmunkaidőben foglalkoztatottak száma nemenként (ezer fő) és a részmunkaidősök 15-74 éves foglalkoztatottakon belüli aránya (%) 2006-2017. közt

Forrás: KSH STADAT 2.1.11. alapján ÁSZ szerkesztés

3.4. KÖVETKEZTETÉSEK. A KISGYERMEKES NŐK AKTIVITÁSÁT ÖSZTÖNZŐ TOVÁBBI LEHETSÉGES ESZKÖZÖK.

A kisgyermekes nők gazdasági aktivitásának ösztönzésekor nem szabad figyelmen kívül hagyni a kormány népesedéspolitikai prioritását, a születendő gyermekek számának növelését. A kisgyermek melletti munkavállalás ösztönzése esetében ezért fontos figyelembe venni az édesanyák szándékait is: azokat a nőket, akik szeretnék a gyermeknevelés mellett munkát vállalni, támogatni kell ezen törekvésükben, akik viszont a kisgyermeküket 3 éves koráig otthon

szeretnék nevelni, azok számára lehetőséget kell biztosítani a gyermeknevelési támogatások igénybevételeire.

Az 1967 óta létező GYES (GYESE) a legstabilabb családtámogatási forma, melyre a (leendő) szülők évtizedek óta számítanak. A leginkább érintett nők – vagyis akik gyermekgondozási ellátásban részesültek – 75%-a is úgy vélte, hogy a három év alatti gyermek számára az a legjobb megoldás, ha a szülő otthon gondoskodik róla (KSH, 2015a).

Az anyák gazdasági aktivitását, illetve az apák nagyobb otthoni (gyermeknevelésben betöltött) szerepvállalását anyagi ösztönzőkkel is lehet támogatni, aminek egyik eszköze a nők és a férfiak között meglévő jövedelem-különbségek csökkentése, azonban ennek megoldása - bár az esélyegyenlőség és egyenlő elbánás érdekében számos EU-s intézkedés született – kormányzati eszközökkel a versenyszférában nehézségekbe ütközik. Magyarországon e téren jobb eredmények akkor lennének elérhetőek, ha a munkaadók szemlélete megváltozna, illetve az, hogy a munkahelyeken az alkalmazáskor figyelembe vett szempontok közül a gyermeknevelés nem negatívumként jelenne meg. Kimutatható ugyanis, hogy a magasabb munkabért kereső nők hamarabb visszatérnek a munkaerő-piacra (Drjenovszky, 2009).

A kormányzat számos eszközzel támogatja több gyermek vállalását. A gyermekvállalást ösztönző intézkedés volt az a 2016. január 1-től hatályos rendelkezés, mely szerint a **GYED mellett** a szülő szabadon visszatérhet dolgozni. Ennek következtében 2016-ról, amikor az összes GYED igénybevevő csupán 4,8%-a, 4370 férfi vette igénybe az ellátást, 2017-re megduplázódott az igénybe vevő férfiak száma, 8057-re (összes GYED igénybevevő 8,3%-ra). A növekedés hátterében az áll, hogy a jövedeleमारányos ellátás anyagilag akkor kedvezőbb, amennyiben azt a magasabb fizetéssel rendelkező szülő (többségében édesapa) igényli (Kovács-Angel, 2018). Ebben az esetben előfordulhat, hogy míg a GYED-et munka mellett igényli az apa, az alacsonyabb jövedelmű anya otthon neveli a gyermeket, így ezen időszak alatt távol marad a munkaerő-piacról, visszatérési esélyei is csökkennek, valamint így elveszítheti a társadalombiztosítását és a gyermekgondozással töltött idő a szolgálati időbe sem számít be. Ez az intézkedés tehát ösztönzi a gyermekvállalást és kedvezőbb anyagi körülményeket teremt a családok számára, azonban a kisgyermekes nők GYED melletti munkavállalását csak részben segíti elő.

Magyarországra nem jellemző, hogy az **atipikus** (részmunkaidős, távmunka- illetve önfoglalkoztatással összefüggő) **foglalkoztatási** lehetőségek nagy számban állnának rendelkezésre. Különösen a részmunkaidős foglalkoztatás terén van lemaradásunk az uniós országokhoz képest. Tekintettel arra, hogy a jogszabályi környezet adott, mégis kevesen alkalmazzák a rugalmas foglalkoztatási formákat, az állami munkahelyeken (közigazgatás, állami intézmények, állami vállalatok) biztosított nagyobb számú részmunkaidős, illetve a távmunka-lehetőség hozzájárulhat e formák hazai elterjedéséhez és változásokat generálhat a versenyszférában is.

A **családbarát munkahelyek** kialakítása alapvetően a munkáltatók feladata. Az atipikus foglalkoztatási formák mellett hozzájárulhat a kisgyermekes nők foglalkoztatásának növeléséhez bizonyos, a gyermeknevelés melletti munkavégzés megkönnyítését szolgáló egyéb munkahelyi szolgáltatások (pl. munkahelyi bölcsőde, óvoda) nagyobb számban történő kiépítése, és emellett még számos egyéb téren lenne továbblépésre lehetősége a hazai munkahelyeknek annak érdekében, hogy a kisgyermekesek minél nagyobb számban vállaljanak munkát.

Az elemzett időszak előtt a gyermekgondozási ellátásban részesülők mentesültek a költségtérítés alól az állami felsőoktatási intézmények költségtérítéssel képzéseiben, azonban ez a rendelkezés csak 2006-ig volt hatályban. 2006 és 2009. közt a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról szóló 1991. évi IV. törvény ingyenes részvételt biztosított a

munkaügyi központ/állami foglalkoztatási szerv képzésein a gyermekgondozási ellátásban részesülő személyeknek, de 2009-től a támogatható képzések körét leszűkítették az általános iskolai végzettség megszerzéséhez, vagy a szakképzés megkezdéséhez szükséges képzésekre. **A gyermekgondozási ellátásban részesülők képzésének támogatása**, az alapfokú oktatástól a felsőfokú képzésig, hozzájárulhat körükben a foglalkoztatás bővüléséhez. Az oktatással, képzéssel összefüggő kedvezmények és intézkedések bővítése nem csak a kisgyermekes nők gyermekvállalását, hanem a sikeres foglalkoztatásukat is elősegítheti, csökkentheti hosszú távon munkaerő-piaci hátrányukat, amit a hosszabb gyermekgondozási idő, ezzel együtt a munkahelyen szerzett gyakorlat hiánya illetve a munkagyakorlatból történő „kiesés” okoz.

4. A KISFALVAKBAN ÉLŐ NÉPESSÉG GAZDASÁGI AKTIVITÁSÁNAK ALAKULÁSA 2006 ÉS 2017 KÖZÖTT

Elemzésünkben az 1000 fő alatti településeket vizsgáltuk az aktivitási ráta alakulása szempontjából. A 2013. és 2014. évi adatok szerint (KSH 2014, 2015c) a hazánkban található 3154 település közül 1757 településen – azaz a települések 55%-ában - éltek 1000 főnél kevesebben, az összes település mintegy egyharmada aprófalú, azonban ezekben csak a népesség 3%-a él. *Kistelepülésnek* nevezzük azon településeket, ahol a népességszám 500-999 fő között alakult, a 200-500 fő közötti lakossal rendelkezőket *aprófalvaknak*, az 1-200 közöttiek pedig *törpefalvaknak* nevezzük. Az 1000 fő alatti települések száma és ezáltal a lakosságszám azonban kismértékben növekszik a kicsivel nagyobb községek népességszámának csökkenése miatt, így 2017-ben már 1788 db 1000 fő alatti települést tartott nyilván a KSH, ahol összességében 766,6 ezer fő élt. (KSH 2013, 2018d) Az elemzésben *kisfalvak* megnevezést használunk a kistelepülések, apró- és törpefalvak összességére.

4.1. A KISFALVAKBAN ÉLŐK LÉTSZÁMA, KÉPZETTSÉGI SZINTJE ÉS AKTIVITÁSA

A legutóbbi, 2011. évi népszámlálás adatai szerint az ezer fő alatti **települések lakosságszáma** nagy arányban csökkent 2001. óta a nagyobb településekhez képest, az aprófalvak népességszám-csökkenése ehhez mérten is kiugróan magas volt, melynek hátterében a természetes fogyás mellett a településekről történő elvándorlás áll. A 2000 fő alatti lakosságszámú településtípusok mindegyikében csökkent az összesített lakosságszám 10 év alatt, a kistelepüléseken 4%-kal (472,8 ezerről 452,1 ezerre), az aprófalvakban 6%-kal (497,2 ezerről 469,3 ezerre) és a törpefalvakban (200 fő alatt) összesen 14%-kal (336,4 ezerről 291,3 ezerre) (KSH 2011. évi népszámlálás).

A KSH 2011. évi népszámlálási adatai szerint a kevésbé fejlett megyékből (elsősorban Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből) a jobb elhelyezkedési esélyeket és magasabb fizetéseket kínáló Pest megyébe valamint Győr-Moson-Sopron megyébe irányult 2001-2011. közt az **országban belüli vándorlás** nagy része. Miközben Pest megye lakossága 12%-kal, Győr-Moson-Sopron megyéé 2%-kal nőtt a 2001-2011. közti időszakban, Békés megye lakossága 10%-kal, Tolna és Borsod-Abaúj-Zemplén megyéé 8%-kal csökkent. Szám szerint a legnagyobb különbség Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyékben mutatható ki (-30,7 ezer fő és -17,9 ezer fő).⁷

A kistelepülések, apró- és törpefalvak lakosságának **képzettségi szintjét** vizsgálva megállapítható, hogy az 1000 fő alatti települések vizsgált népességének fele legfeljebb az általános iskola nyolc osztályát végezte el, a diplomások aránya a kisfalvakban 6,2%, a törpefalvakban mindössze 4,8% volt, miközben a fővárosban ez az arány majdnem 30%-os, és a nagyközségekben is 7,9% az átlagos érték. Az adatok azt mutatják, hogy minél kisebb a település, annál alacsonyabb a diplomások és érettségizettek száma, míg lakosságszámmal fordított arányban nő a csak általános iskolai végzettségű illetve csak szakmával rendelkező népesség aránya (KSH 2011. évi népszámlálási adatok).

Az **aktivitási ráta területi megoszlása** nagy eltéréseket mutat Magyarország régióiban és megyéiben. A területi egyenlőtlenség az ország nyugat-keleti, valamint észak-déli tengelye közt is fennáll. Az aktivitási ráta az elemzett időszak elején hat megyében – Somogy, Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves, Nógrád, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Békés megyékben) nem érte el az 50%-os arányt (ÁSZ, 2018a.) A 2006. első negyedéves adatokhoz képest 2017. negyedik

⁷ Az adatok a külföldre történő vándorlási adatokat is tartalmazzák.

negyedére az ország összes megyéjében, illetve régiójában nőtt az aktivitási ráta, legnagyobb mértékben Szabolcs-Szatmár-Bereg (+13,7%), Békés (+13,1%) és Nógrád (+12,8%) megyékben. Somogy, Borsod-Abaúj-Zemplén és Heves megyékben a növekedés kisebb mértékű volt.

A munkanélküliségi ráta az elemzett időszakban az egész országban csökkent, de a regionális különbség továbbra is megfigyelhető, mely uniós szinten is magasnak számít. (Eurostat, 2017b,c). Az észak-dunántúli régiók (Közép-Dunántúl, Nyugat-Dunántúl) munkanélküliségi rátája a 2006. év eleji 6,8-6,2%-ról 2017 év végére kevesebb mint a felére (2,5-2,8%) esett vissza. A Dél-Dunántúlon 2017-ben 6,2%-os munkanélküliséget mértek, mely 34,7%-os csökkenést jelent a 2006 első negyedévi 9,5%-hoz képest. 2006. első negyedében és 2017. utolsó negyedében is az Észak-Alföldön volt a legmagasabb a munkanélküliségi ráta, mely tizenegy év alatt 11,7%-ról 6,4%-ra mérséklődött (45,3%-os csökkenés) (KSH STADAT 6.2.1.1 tábla). A magas munkanélküliségi rátával rendelkező régiókban Baranya megyében és Borsod-Abaúj-Zemplén megyében jellemző az aprófalvas településszerkezet.

A 2011. évi népszámláláskor mérték fel részletesen **településtípusonként az aktivitási, a foglalkoztatási illetve a munkanélküliségi adatokat**. A KSH adatai szerint a **gazdaságilag aktívak** a teljes népességen belüli aránya a fővárosban volt a legmagasabb (50,2%), a többi városban 45,6% volt az arány, a községekben átlagosan 42,4%-ot mértek, de a falu méretével a gazdaságilag aktívak aránya is csökkent, a törpefalvakban már csak a népesség 38,4%-a volt gazdaságilag aktív.

A **foglalkoztatottak aránya** is a település lakosságszámának csökkenésével párhuzamosan csökkent: a fővárosban élő népesség 45%-a volt foglalkoztatott, az egyéb városokban valamint az öt- és tízezer fő feletti nagyközségekben a népesség mintegy 40%-a dolgozott. Az ezer fő alatti, de ötszáz fő feletti településeken már csak 35%-ot tett ki a foglalkoztatottak aránya a teljes népességen belül, a legkisebb, kétszáz fő alatti aprófalvakban pedig ez az arány mindössze 30,9% volt. A nők foglalkoztatottakon belüli aránya a település méretével párhuzamosan csökkent, a fővárosban még közel 50%-os, a 200 főnél kisebb lakosságszámú falvakban már csak 40,9% volt. A **munkanélküliek aránya** a település méretével fordított arányban nő: minél nagyobb egy település, annál kevesebb a népességen belül a munkanélküliek aránya.

A lakónépesség 2011. évi gazdasági aktivitását településtípusonként a 7. sz. táblázat mutatja be.

7. sz. táblázat

A lakónépesség gazdasági aktivitása településtípusonként, 2011.

Településtípus	Foglalkozt. száma	Munkanélk. száma	Aktívak aránya a teljes népességen belül (%)	Inaktív keresők száma
Főváros	777 544	90 379	50,2	474 501
Városok Budapest nélkül	2 070 857	286 829	45,6	1 510 477
Községek, nagyközségek összesen, ebből:	1 094 322	191 289	42,4	964 749
10 000–14 999 lakos	4 167	585	47,2	2 500
1 500–1 999 lakos	164 971	30 825	42,0	148 370
1 000–1 499 lakos	160 725	29 273	42,0	147 032
500–999 lakos	163 320	29 590	41,4	156 284
200–499 lakos	82 045	16 113	40,3	85 189
199 és kevesebb lakos	14 743	3 541	38,4	18 263

Forrás: KSH 2011. évi népszámlálási adatok alapján ÁSZ szerkesztés

2014-ben a kistelepüléseken az **inaktív keresők száma** megközelítette a foglalkoztatottak számát, az aprófalvakban (500 fő alatt) meghaladta azt, ezeken a településeken a népesség

legnagyobb része inaktív kereső volt, a háztartások döntő részében a legfőbb jövedelmi forrást a nyugellátási formák jelentették (KSH 2014). A kisfalvak jelentősen rosszabb mutatóit az összes korábban ismertetett, a halmozottan hátrányos helyzethez vezető körülmény együttesen magyarázza: az öregedő korszerkezet, az elvándorlás miatt alacsonyabb arányban rendelkezésre álló munkaképes lakos, a közlekedési hálózatok kiépítetlensége, ami a mobilitást gátolja, kevés rendelkezésre álló helyi munkalehetőség, alacsony képzettségi szint.

A **2016. évi mikrocenzus** (KSH, 2018a) összesített adatai a kisfalvak vonatkozásában nem tartalmaznak információkat, az adatok a fővárosra, megyei jogú városokra, egyéb városokra és a községekre vonatkozóan állnak rendelkezésre, amelynek részét képezik a kisfalvak is. 2014-ben (KSH, 2015c) a 3154 magyar településből 2808 község volt, ebből 1124 aprófalú (290,7 ezer fő lakossággal). A mikrocenzus adatai szerint 2011-2016. közt a magyar községekben élő aktívok száma 1241,9 ezer főről 1340,1 ezer főre nőtt. Míg a foglalkoztatási helyzet kisfalvakban romlott, a községekben összességében javult: ez utóbbi kategóriában a foglalkoztatottak száma 1055,9 ezer főről 1261,0 főre növekedett, és ezzel egyidejűleg a munkanélküliek száma 186,0 ezer főről 79,0 ezer főre csökkent.

4.2. A KISFALVAK SZÁMA, JELLEMZŐI, ELHELYEZKEDÉSE AZ ORSZÁGON BELÜL

A kisfalvak általános jellemzője, hogy az egyéb (nagyobb) településtípusokhoz képest területi elmaradottság jellemzi azokat. A falvak többségét kedvezőtlen demográfiai szerkezet jellemzi, az elöregedő népesség mellett kevés a gyermek és a fiatalkorú. Tekintve, hogy a falvakban kevés a rendelkezésre álló munkalehetőség, a kevés számú munkaképes fiatal egy része az elvándorlást választja (Oláh, 2017.). Ezekben a településeken a lakónépesség egészségi állapota, életminősége is rosszabb, mint a városokban, illetve fejlődő falvakban.

A nyugat- és közép-dunántúli régiókban, illetve a nagyvárosok agglomerációjában található kisfalvakban élők gazdasági aktivitása nem tér el jelentősen a városokétól, mivel a földrajzi fekvésüknek köszönhetően elérhető közelségben található munkahelyek, kedvező gazdasági helyzetű térségben helyezkednek el, ahol a nagyvárosok közelében elhelyezkedő, és a fő közlekedési útvonalak mentén fekvő falvakból lehetőség van az ingázásra. Szintén kedvező gazdasági és foglalkoztatási helyzetben vannak az ország különböző pontjain elhelyezkedő turisztikai célpontként ismert falvak, melyek helyben is képesek megfelelő mennyiségű és minőségű munkahelyet kínálni az ott élőknek (Beluszky-Sikos, 2007).

A kisfalvakra jellemző jövedelmi, gazdasági és társadalmi hátrányok a rendszerváltás előtt is fennálltak már, de azt követően fokozódtak, a különbségek éleződtek az egyéb településtípusokhoz viszonyítva. Ennek hátterében jórészt a növekvő munkanélküliség, az agráriumban bekövetkezett változások állnak.

A mezőgazdaság szerepe 1990 óta országosan csökkent. Míg a rendszerváltás évében még 693 ezer ember - a foglalkoztatottak 14,2%-a – dolgozott a mezőgazdaság, erdőgazdálkodás, halászat területén, addig 2006-ban már csak 190 ezer ember – a foglalkoztatottak 4,8%-a vállalt munkát ezeken a területeken.

Egyes települések a gazdasági és társadalmi hátrányaik mellett elvesztették addig meglévő alapvető funkcióikat is (pl. az iskola, posta felszámolásával.) Ezen településekről a foglalkoztatottak 60%-a ingázik, a településen élők jövedelmi szintje alacsony. Az elemzett települések közül az apró- és törpefalvak zöme zsáktelepülés, megközelíthetőségük közúton lehetséges, és a tömegközlekedési eszközök közül kizárólag busz jár a településeken (KSH, 2014.)

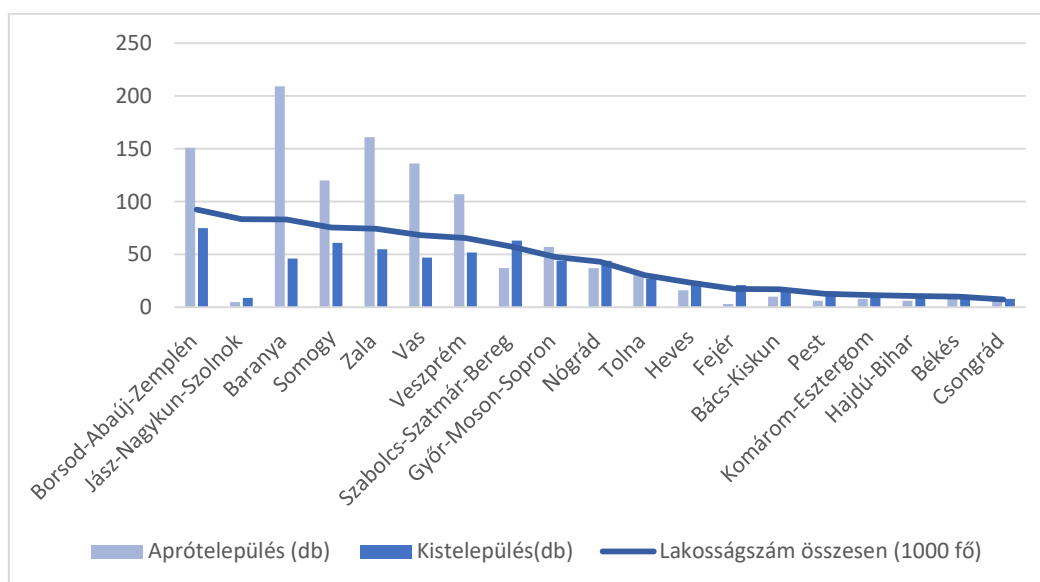
Egy 2007-ben publikált elemzés szerint az ezer fő alatti településekből körülbelül 900 volt gazdasági és ebből következően foglalkoztatási értelemben hátrányos helyzetű törpe- apró- illetve kistelepülés, és jellemzően Baranya, Somogy, Szabolcs-Szatmár-Bereg, és Borsod-

Abaúj-Zemplén megyében helyezkedtek el (a turisztikai térségek és a megyeszékhelyek agglomerációs körzetei kivételével) (Beluszky-Sikos, 2007). Az 5. sz. ábrán látható, hogy a legtöbb 1000 fő alatti település Baranya, Zala, Borsod-Abaúj-Zemplén és Vas megyében található, a Dél-Alföldön és Közép-Magyarországon viszont nem jellemző településtípus. A kistalvák jórészt a hegy- és dombvidékeken illetve az ország külső periferiáin helyezkednek el.

2015-ben a kedvezményezett települések besorolásáról és a besorolás feltételrendszeréről szóló 105/2015. (IV. 23.) Korm. rendelet – bár az előzőtől némileg eltérő módszertan alapján – már 1230 települést sorolt be a társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból elmaradott illetve jelentős (az országos átlag 1,7-szeresét meghaladó) munkanélküliséggel sújtott települések közé, melyek közül 177 csak a magas munkanélküliség miatt, 391 csak a társadalmi-gazdasági szempontok miatt került besorolásra, 662 település viszont mindkét szempont alapján érintett volt. 2017-ben a hátrányos helyzetű településekből 870 falu rendelkezett kevesebb, mint ezer lakossal.

5. sz. ábra

Az apró- és kistelepülések megyei megoszlása, valamint az ezer fő alatti települések lakosság száma megyénként, 2013.

Forrás: KSH 2013a alapján, ÁSZ szerkesztés

Az ezer lakosra jutó **működő vállalkozások** számát tekintve is jelentős lemaradásban vannak a kis- és aprófalvak a nagyobb településekhez képest, melynek értéke a településhierarchián lefelé haladva folyamatosan csökken, az aprófalvakban 2012-ben harmadannyi - 37 - vállalkozás jutott ezer lakosra, mint a fővárosban (104), úgy hogy a 2012. évi mutató értéke már jelentős javulást tükröz 2001-hez képest (KSH, 2015c). Az 1000 fő alatti településeken – a vállalkozások hiányában - a helyi önkormányzatok az egyik legnagyobb munkáltatóként fontos szerepet töltenek be, korábban az intézményeiken keresztül, 2011-től a közmunkaprogramok révén foglalkoztatják a helyi munkavállalók jelentős részét. (Nagy, 2016.)

Az információhoz való hozzáférést, a művelődést, tájékozódást (és a távmunka-lehetőségeket is) korlátozó tényező, hogy alacsony számban rendelkeznek a háztartások **internet-előfizetéssel** Magyarország vidéki térségeiben az Európai Unió tagállamaihoz képest. (Míg a hazai vidéki háztartások 70%-a rendelkezett 2016-ban internet eléréssel, az EU átlag 80%-os volt.) (Eurostat 2016.)

4.3. A KISFALVAKBAN ÉLŐK FOGLALKOZTATÁSA NÖVELESÉT ÖSZTÖNZŐ KORMÁNYZATI INTÉZKEDÉSEK

A magyar kis-, apró és törpefalvak heterogén csoportot alkotnak, eltérő társadalmi-gazdasági jellemzőkkel rendelkeznek, fejlettségi szintjük is különbözik. A nagyvárosok agglomerációjában, vagy a frekvenciált turisztikai térségekben található községek kevésbé küzdenek foglalkoztatási problémákkal. Ezzel szemben a hátrányos helyzetű kistelepülések összetett problémahalmazzal kell szembenézniük. Emiatt az 1000 fő alatti településekre nem alkalmazható egységes foglalkoztatás-ösztönzési politika, a helyi sajátosságok figyelembe vétele szükséges.

A 2011-ben közzétett **Magyar Munka Terv** a szociális gazdaságok (szövetkezetek) támogatásával tervezte a deprivált térségek felzárkóztatását. Ennek célja, hogy a munkanélküliek bevonásával a helyi közösség hasznát is szolgálják, és hosszabb távon részben önfenntartóvá tudjanak válni. 2013-tól az Új Széchenyi Terv keretében szélesebb körben lehetett pályázni szociális szövetkezetek létrehozására. Egy 2014. évi felmérés szerint azonban az országos nyilvántartásban szereplő több mint 1500 új típusú szociális szövetkezetből 326 darab székhelye – azaz az összes szervezet mindössze egyötöde - volt valamely súlyosan hátrányos helyzetű kistérség településén található (Tésits-Alpek-Kun, 2015), amely felveti, hogy ez a gazdálkodási forma a kistelepülésekben hatékonyan bevezethető-e, fenntartható-e, a valós munkaerő-piaci problémákra megoldást nyújt-e.

A 2007-2013. évek vonatkozásában elindított **Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (ÚMVP)**, valamint a 2012-2020. évekre szóló **Nemzeti Vidékstratégia** is célul tűzte ki a kistelepülések gazdasági-társadalmi problémáinak kezelését, ezen belül a vidéki munkahelyteremtést. Az ÚMVP ennek érdekében pályázati lehetőséget biztosított többek között a fiatal mezőgazdasági termelők támogatására, mezőgazdasági üzemek korszerűsítésére, a megújuló energiaforrások termelésének támogatására, a kertészeti és az erdészeti ágazat fejlesztésére. Mind az ÚMVP-hez, mind pedig a Nemzeti Vidékstratégiához köthetők sikertörténetek, az elnyert pályázati forrásokból létrejöttek új munkahelyek, melynek köszönhetően egyes kistelepülésekben nőtt a gazdasági aktivitás.

Az halmozottan hátrányos helyzetű települések pályázati lehetőségeit és azok sikerességét növeli a 2015-ben hatályba lépett, a **kedvezményezett települések besorolásáról** és a besorolás feltételrendszeréről szóló 105/2015. (IV. 23.) Korm. rendelet, ami alapján a társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból elmaradott településeket a fejlesztési célú támogatásokhoz való hozzáférés során előnyben részesítik (a pályázati eljárás során többletpontot kapnak).

A **munkaerő-piaci mobilitást**, azaz a munkahely és a lakóhely közötti ingázást, a munkahely közelében történő lakhatást támogatja a munkásszállás építéséhez nyújtható támogatásról szóló 23/2017. (II. 3.) Korm.rendelet. A program a munkaerő mobilitását akadályozó lakhatási problémák leküzdését célozza, a magas munkanélküliséggel küzdő települések aktív lakosságának nyújt lehetőséget elhelyezkedésre távolabbi településeken. A program várhatóan hozzá fog járulni az országos foglalkoztatási ráta növekedéséhez, azonban az elvándorlást erősíteni fogja ezekről a településekről, így összességében nem járul hozzá a kistelepülések továbbéléséhez, fejlődéséhez.

4.4. KÖVETKEZTETÉSEK. A KISFALVAKBAN ÉLŐK GAZDASÁGI AKTIVITÁSÁT NÖVELŐ TOVÁBBI LEHETSÉGES ESZKÖZÖK.

A kormányzat különböző kisfalvakat támogató programjai és intézkedései ellenére a 2011. évi népszámláláskor mért adatok és a KSH 2014. évi, a törpefalvokról szóló elemzésében leírtak alapján a kisfalvakban mért aktivitási arányok és a népesség képzettsége az országos átlaghoz viszonyítva jóval alacsonyabb volt. A kisfalvakban jellemző volt a magas arányú ingázás, a kedvezőtlen demográfiai és iskolázottsági szerkezet, az elérhető távolságban lévő munkahelyek hiánya, az alacsony gazdasági és vállalkozói aktivitás, a nem megfelelő alapellátás és az infrastruktúra hiánya, a közlekedési nehézségek és a szociális és egészségügyi ellátórendszer hiányossága (KSH, 2014., Oláh, 2017.)

Az **európai uniós forrásokból megvalósuló munkahely-teremtéshez** kapcsolódó pozitív példák az 1000 fő alatti kisfalvakban nem általánosak, mivel a leghátrányosabb helyzetű kisfalvak pályázati aktivitása elmarad a sikeresebb kisfalvakétól illetve nagyobb községektől, mind a benyújtott, mind a támogatott pályázatok aránya tekintetében. A pályázatokból többségében azok a falvak tudtak profitálni, melyek rendelkeztek a kiírt pályázatokhoz illeszkedő fejlesztési elképzelésekkel (turizmus, kulturális fejlesztések), a helyi képviselőtestület, illetve a polgármester aktív pályázati tevékenységet folytatott, vagy az ott élő vállalkozók (mezőgazdaság, vendéglátás, helyi élelmiszeripar, kézműipar stb.) tudtak élni a pályázati lehetőségekkel (Horváth, 2013). A leghátrányosabb települések ezekkel a lehetőségekkel sem tudtak élni.

Az ÁSZ 2012-ben ellenőrizte a vidékfejlesztési célkitűzések megvalósítására, a helyi közösségek szerepének megerősítésére fordított pénzeszközök felhasználása eredményességét és hatékonyságát, a vidéki életminőség javításában betöltött szerepét. Az ÚMVP a vidéki térségekben jellemző alacsony foglalkoztatottsági és jövedelemszintből adódó társadalmi feszültségeket többek között a mikrovállalkozások létrehozásával és fejlesztésével, turisztikai tevékenységek ösztönzésével, integrált közösségi szolgáltató terek kialakításával, tanyabuszok beszerzésével, vidéki örökség megőrzésével kívánta kezelni. Az ÁSZ jelentésében megállapította, hogy a fenti célokra allokált forrásoknak mindössze 60%-át kötötték le, és 20%-át használták fel a hét éves időszak első öt évében. Az intézkedések során kitűzött célok csak részben teljesültek.

A kapcsolódó uniós források célirányosabb, a foglalkoztatást és a mobilitást (képzést) hatékonyabban elősegítő felhasználása, a korábbi tapasztalatok, jó és rossz gyakorlatok feltárása, elemzése elősegítheti a kisfalvak helyzetének javulását.

Az elszigetelt kisfalvakban a foglalkoztatás-bővülés a távmunka elterjedésével is megvalósulhat, melyhez azonban **(digitálisan) képzett munkaerő és megfelelő számban kiépített internet** kapcsolat szükséges. A kisfalvak aktív népességének informatikai képzettsége növelésével (helyben szervezett képzésekkel), az internet-előfizetések számának növekedésével, az álláskeresőkre részére biztosított, műszaki berendezések beszerzésének támogatásával a hátrányos helyzetű kisfalvakban többen tudnának élni a távmunka-lehetőségekkel.

Kitörési lehetőséget jelenthet a megfelelő háttérrel és adottságokkal rendelkező kistelepülések számára a **turizmus fejlesztése**. Egy 2017. évi vizsgálat szerint (Oláh) a sikeres kisfalvak egy része a turisztikai szolgáltatások fejlesztésével javította helyzetét. Az erre a célra fordított központi és önkormányzati források tartósan hozzájárulhatnak a helyi munkaerő foglalkoztatásának növeléséhez.

A kisfalvakban élők helyben maradásához hozzájárulhat a városoktól, megyeközpontoktól távol eső falvak megközelítését célzó, **megfelelő közlekedési infrastruktúra** kiépítése illetve

a közlekedési lehetőségek fejlesztése (vasútvonalak fejlesztése, kiépítése, buszjáratok sűrűségének növelése, közutak és kerékpár-utak kiépítése), amely a foglalkoztatottak munkába járását és az inaktívak, munkanélküliek elhelyezkedését is megkönnyítené. Mindamelllett, a megfelelő közlekedési infrastruktúra a vállalkozások megtelepedésére, létrehozására is kedvező hatással lehet egy térségben.

A munkásszállások építése- jóllehet, a foglalkoztatással összefüggő problémák egy részére megoldást jelent – a kistalvokból történő elvándorlást felgyorsítja és hosszútávon a falvak elnéptelenedéséhez járul hozzá, tekintve, hogy az ingázó munkavállalók egy része idővel letelepedik azon a településen, ahol munkalehetősége van. A hátrányos helyzetű **kistalvok térségébe célzottan telepített termelő tevékenység** részben megoldást jelenthet a foglalkoztatási és népesedési problémákra is (a munkalehetőségek szívóhatása a környező településekről beindíthatja a kistelepülések népességének növekedését).

5. A MEGVÁLTOZOTT MUNKAKÉPESSÉGŰ SZEMÉLYEK GAZDASÁGI AKTIVITÁSÁNAK ALAKULÁSA 2006 ÉS 2017 KÖZÖTT

5.1. A MEGVÁLTOZOTT MUNKAKÉPESSÉG FOGALMA HAZÁNKBAN ÉS AZ EURÓPAI UNIÓBAN

A megváltozott munkaképességű (rokkant) és fogyatékos személyek munkaerő-piaci helyzetük alapján jelentősen hátrányosnak tekinthetők. Gazdasági aktivitásuk jóval elmarad a teljes mértékben munkaképes lakosságtól, a foglalkoztatási szintjük csupán 18% körül alakul (E.Balázs-Földi, 2016). Foglalkoztatásukat tovább nehezíti az egészségügyi problémán túl, hogy képzettségüket tekintve kevésbé iskolázottak, mint az átlagnépesség, nagyobb számban fordulnak elő közöttük képzetlenek.

Hazánkban a fogyatékos, rokkant és megváltozott munkaképesség fogalmi gyakran keverednek. A fogyatékos emberek közé mások mellett az autisták, az értelmi és mozgás-, a látás- és hallássérültek, pszichoszociális és a ritka betegségekkel élők tartoznak, míg a rokkantak (megváltozott munkaképességűek) azok, akik korábbi állapotukhoz képest olyan súlyos és krónikus betegségben szenvednek, ami munkaképességüket jelentősen lecsökkentette.

A **megváltozott munkaképességű személy** jogi definícióját a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról szóló 1991. évi IV. törvény 58. § (5) bekezdés m) pontja alapján az, „*aki testi vagy szellemi fogyatékos, vagy akinek az orvosi rehabilitációt követően munkavállalási és munkahely-megtartási esélyei testi vagy szellemi károsodása miatt csökkennek*”. A törvény tehát mind a rokkantakat, mind a fogyatékosokat ebbe a kategóriába sorolja, ezért elemzésünkben a két kategóriát összefoglalóan így nevezzük.

A megváltozott munkaképességű személyek ellátásairól és egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXCI. törvény alapján megváltozott munkaképességű személy az, akinek az egészségi állapota a komplex minősítési eljárás során 60%-os vagy annál kisebb mértékű, és meghatározott biztosítási idővel rendelkezik. Az 1991. évi IV. törvény az egészségkárosodott személyt a foglalkoztathatóságon keresztül minősíti, azt határozza meg, hogy hogyan befolyásolja a károsodás (betegség), fogyatékoság vagy rokkantság az egyén munkavállalását, munkahelyének megtartását. A törvény hatálya tehát kiterjed valamennyi fogyatékos, illetve a foglalkoztatást hátrányosan befolyásoló egészségkárosodást szenvedett személyre, függetlenül attól, hogy munkaképességének csökkenése milyen mértékű.

Az EU Bizottság 651/2014/EU rendelete alapján „*megváltozott munkaképességű munkavállaló (worker with disabilities) bármely olyan személy, aki a nemzeti jog szerint megváltozott munkaképességű munkavállaló; vagy aki olyan hosszan tartó fizikai, értelmi, szellemi vagy érzékszervi károsodással él, amely különböző akadályok fellépése mellett korlátozhatja az adott személy teljes, hatékony és más munkavállalókkal egyenlő szerepvállalását a munkakörnyezetben*”.

A **megváltozott munkaképességű személyek ellátásairól** a 2011. évi CXCI. törvény rendelkezik. Ezen személyek kétféle ellátásban részesülhetnek, a rehabilitációs ellátásban és a rokkantsági ellátásban. Mindkét társadalombiztosítási ellátás mellett lehet munkát végezni meghatározott összeghatárig.

Az EU-ban a megváltozott munkaképességűek (fogyatékkal élők) foglalkoztatásában fennálló különbségek az uniós tagállamokhoz képest kisebb részben azzal is magyarázhatóak, hogy a tagállamok eltérően határozzák meg, hogy mik a fogyatékoságba illetve a **megváltozott munkaképességbe sorolás kritériumai**.

Az Egyesült Királyságban fogyatékkal élőknek – megváltozott munkaképességűnek - (disabled person) az a személy számít, akinek testi vagy szellemi fogyatékosága alapvetően és hosszú

távon kedvezőtlen hatást gyakorol a mindennapi tevékenységek ellátására. (Equality Act, Part 2, Chapter 1, Section 6) A magyar szabályozás ennél szigorúbb, és csak a súlyosabb fogyatékossgal élőköt tekintti megváltozott munkaképességűnek, akiket magasabb fokú – legalább 40%-os - egészségkárosodásuk miatt nehezebb foglalkoztatni.

Németországban hasonló kritériumok alapján sorolnak egy a személyt megváltozott munkaképességűek közé, mint hazánkban (Sozialgesetzbuch, Neuntes Buch § 2), ennek ellenére jóval magasabb a foglalkoztatási rátájuk Németországban (51,5%), mint nálunk. Mindez a német szociális ellátó-rendszerrel van összefüggésben, amely több szolgáltatást nyújt a fogyatékkal élő munkavállalóknak.

A megváltozott munkaképességűeket is foglalkoztató munkahelyeken kötelező számukra képviselőt biztosítani, az integrációs hivatalok személyre szabott tanácsadással, képzések támogatásával és egyéb szolgáltatásokkal könnyítik meg a megváltozott munkaképességűek munkavállalását. Továbbá a megváltozott munkaképességű munkavállalót Németországban az alkalmazását követően hat hónapig felmondási védelem illeti meg (Forrás: Bundesagentur für Arbeit).

5.2. A MEGVÁLTOZOTT MUNKAKÉPESSÉGŰ SZEMÉLYEK SZÁMA ÉS AKTIVITÁSA

A KSH a 2001. és 2011. évi népszámláláskor, valamint a 2016. évi mikrocenzus során is felmérte a **fogyatékossgal élő** népesség (magukat fogyatékosnak vallók) létszámát, gazdasági aktivitását a teljes népességre vonatkoztatva. A felmérések önbevallás alapján készültek, fogyatékosként határozta meg magát a kérdezett személy, ha autista, értelmi, mozgás-, látás- vagy hallássérült, pszichoszociális és a ritka betegségekkel élő, vagy krónikus betegséggel, súlyos belszervi fogyatékossgal élőknek ítélte magát a felméréskor.

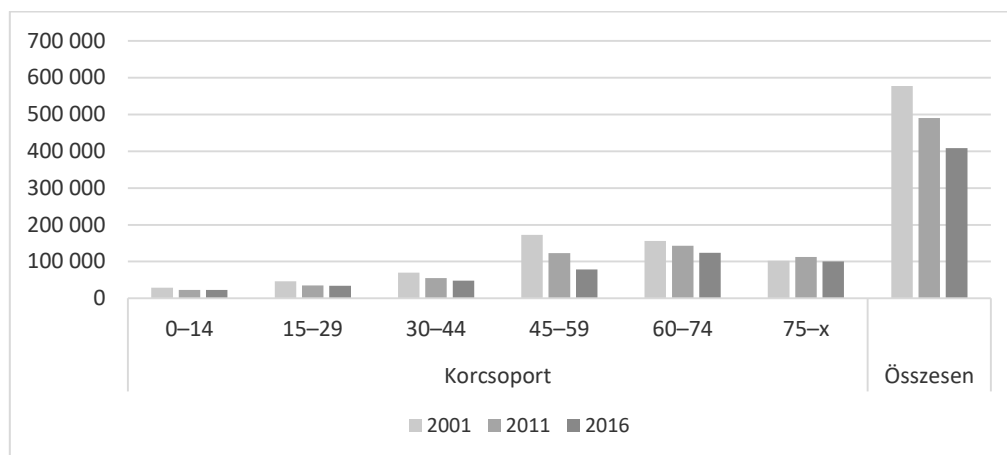
A fenti felmérésektől eltért a KSH 2015. évi felmérése, amelyet a **megváltozott munkaképességűek** gazdasági aktivitásáról készített (STADAT 9.2.3.). A felmérés során az vallotta magát megváltozott munkaképességűnek, aki magánháztartásban élt, saját megítélése szerint tartósan (legalább hat hónapig) fennálló egészségi problémával, betegséggel, vagy korlátozottsággal élt, és aki úgy nyilatkozott, hogy a munkavállalásban, illetve munkavégzésben egészségi állapota miatt akadályozva érzi magát.

Míg a **fogyatékossgal élők** kategóriába a született és szerzett érzékszervi, mozgásszervi, értelmi fogyatékossgal rendelkezők sorolhatták magukat a meghatározás szerint (vagyis a fogyatékosok és az életük során egészségkárosodottak, rokkantak is), addig a **megváltozott munkaképességű** kategóriába csak a korábban egészséges, illetve kisebb munkaképesség-csökkenéssel élő személy tartozott, akit aktív élete során egészségkárosodás ért (rokkant).

A **2001. és 2011. évi népszámlálásai valamint a 2016. évi mikrocenzusa alapján mért adatai** szerint a fogyatékossgal élők teljes népességen belüli aránya a 2001. és 2016. közt jelentősen lecsökkent. Az eltelt időszakban - az értelmi fogyatékosok és az autisták kivételével – minden fogyatékossg-típusban csökkent az érintettek létszáma. A változásokat a 6. sz. ábra szemlélteti.

A fogyatékos népesség számának csökkenését (illetve azt, hogy a 2016-os mikrocenzus során jóval kevesebben nyilatkozták, hogy fogyatékossguk van) magyarázza a népesség egészségi állapotának általános javulása, valamint a diagnosztikai, illetve gyógyító eljárások fejlődése. 2011-et követően a jogosultsági státuszok változása is nagyban hozzájárult a csökkenéshez, illetve az, hogy a korábbi rokkantsági nyugdíjasok egy része idővel már az életkora alapján lett jogosult nyugdíjra (KSH, 2018a).

Fogyatékossgal élő személyek korcsoportonkénti megoszlása (fő), 2001, 2011, 2016.

Forrás: KSH 2001., 2011 évi népszámlálási és 2016. évi mikrocenzus adatai alapján: ÁSZ szerkesztés

A KSH 2011. évi népszámlálása (fogyatékkal élők), és a 2015. évi (megváltozott munkaképességűekre vonatkozó) felmérése alapján 2011-ben 766,7 ezer fő, 2015-ben 680,6 ezer fő vallotta magát a 15-64 (2011-ben) illetve a 19-64 éves (2015-ben) korosztályon belül fogyatékkal élőnek, illetve megváltozott munkaképességűnek (utóbbiból 552,2 ezer fő volt munkavállalási korú.)

8. sz. táblázat

A fogyatékkal élők (2011) és a megváltozott munkaképességűek (2015) gazdasági aktivitása (korcsoportonként, ezer főben)

Korcsoport	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	Össz.
2011											
Aktív		3,4	6,6	11,3	17,7	18	31,1	42,8	40,3	13,8	185,0
Foglalkoztatott		1,8	4,9	8,0	13,7	12,4	20,9	33,8	31,3	12,3	139,1
Munkanélküli		1,6	1,7	3,3	4,0	5,6	10,2	9,0	9,0	1,5	45,9
Inaktív	9,3	10,4	9,9	13,6	17,7	27,4	42,6	97,4	16,8	185,8	430,9
Összesen	9,3	13,7	16,6	25,0	35,4	45,4	73,7	140,2	207,8	199,6	766,7
2015											
Korcsoport		19-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	Össz.
Aktív		3,4	5,7	7	14,3	11,8	30,5	32,5	45,5	22,1	172,8
Foglalkoztatott		2,0	4,2	6,2	10,9	9,0	26,1	26,6	38,6	18,2	141,8
Munkanélküli		1,4	1,5	0,8	3,4	2,8	4,4	5,9	6,9	3,9	31
Inaktív	11,7	8,6	11,2	21,0	23,4	36,2	62,8	123,3	209,6	209,6	507,8
Összesen	15,1	14,3	18,2	35,3	35,1	66,8	95,3	168,8	231,7	231,7	680,6

Forrás: KSH 2012 és STADAT 9.2.3. (2015.) alapján ÁSZ szerkesztés

2011-ben a 20-64 éves fogyatékkal élők 18,3%-a, 2015-ben a megváltozott munkaképességű 19-64 évesek 28,8%-a volt foglalkoztatott (KSH 2012, KSH 2016., lásd a 8. sz. táblázatot.) A fenti adatok szerint a fogyatékos/megváltozott munkaképességű munkavállalási korúak foglalkoztatottsága nőtt 2015-re 2011-hez képest (2,7 ezer fővel), és a munkanélküliek száma

is csökkent 14,9 ezer fővel. Az aktivitási arányokban azonban jelentős változás nem következett be: míg 2011-ben a 20-64 évesek 24,4%-a volt aktív, 2015-ben a 19-64 évesek 25,4%-a. Az inaktívak száma azonban nagy arányban növekedett 2011-2015. közt: az elemzett korcsoportoknál szám szerint 86,2 ezer fővel több inaktív volt 2015-ben, mint 2011-ben, annak ellenére, hogy a fogyatékosok száma a munkavállalási korú korosztályban összességében 86,1 ezer fővel csökkent 2011-2015. közt.

A népszámlálási (2001., 2011.) és a mikrocenzus adatait összevetve, (2016.) a fogyatékosokkal élők körében a **munkanélküliség** 2001-ről 2011-re nőtt, majd 2016-ig jelentősen – a 2001. évi érték 45%-ra – esett vissza. A nem aktívak körében a rokkantsági nyugdíjasok aránya csökkent a legnagyobb arányban 2016-ra, a 2001. évi adathoz képest 56%-kal (196,8 ezerről 86,1 ezerre), ezzel párhuzamosan a saját jogú nyugdíjasok aránya 36%-ról 45%-ra emelkedett a fogyatékos népességben belül.

A megváltozott munkaképességűek (fogyatékosok és rokkantak) aktivitási rátája eltérő mértékű **Magyarország hét régiójában**. A legtöbb megváltozott munkaképességű személy az észak-alföldi régióban él, és a legtöbb inaktív megváltozott munkaképességű is ebből a régióból kerül ki. Magyarország nyugati régiójában (Nyugat-Dunántúl) és megyéiben él arányaiban a legkevesebb megváltozott munkaképességű (míg az Észak-Alföldi régió népességének mintegy 14,6%-a megváltozott munkaképességű, addig a Nyugat-Dunántúli régióban ez az arány csak 7,6%).

A megyénkénti megoszlást vizsgálva, a legtöbb magát fogyatékosként valló személy a fővárosban (73,1 ezer fő) és Pest megyében (53,4 ezer fő) élt 2011-ben, ennek hátterében azonban az áll, hogy itt a területarányos lakosság szám is jóval magasabb, mint a többi megyében. Kiugróan magas létszámban voltak találhatóak fogyatékosok a legrosszabb gazdasági és aktivitási rátákkal rendelkező megyékből kettőben: *Borsod-Abaúj-Zemplénben* (40,2 ezer fő) és *Szabolcs-Szatmár-Bereg* megyében (28,7 ezer fő). Előbbi az Észak-Magyarországi régióban helyezkedik el, ahol a férfiak aktivitási rátája 2006-ban és 2016-ban is országosan a legalacsonyabb volt. Utóbbi az Észak-Alföldi régió része, ahol 2006-ban a nők aktivitási rátája volt a legalacsonyabb. Mindkét régióra jellemző, hogy 2006-2016. közt a legmagasabb munkanélküliségi rátával rendelkeztek a nők és férfiak tekintetében is (ÁSZ, 2018a). A két megye fejlettsége országon belül is alacsonynak számít, ebből a két megyéből vándoroltak el a legnagyobb számban munkaképesek 2001-2011. közt (lásd a 4.1. fejezetben leírtakat.)

5.3. A MEGVÁLTOZOTT MUNKAKÉPESSÉGŰ SZEMÉLYEK AKTIVITÁSÁT MEGHATÁROZÓ TÉNYEZŐK

A megváltozott munkaképességűek a legnagyobb számban az 55-59 és a 60-64 éves korcsoportban fordulnak elő, ami összefügg az idősebb korban fellépő egészségromlással. Körükben a részmunkaidős foglalkoztatás gyakoribb, mint a teljes népesség körében, kétötödük dolgozik részmunkaidőben, „*ami arra utal, hogy a részmunkaidős munkavégzés egyik jellemző indoka Magyarországon éppen a megromlott egészségi állapot*” (KSH Magyarország, 2016).

A fogyatékosok és a rokkantak közt a képzésben, különösen a felsőfokú oktatásban való részvétel terén is fennállnak különbségek. Míg a rokkant személyek egészségkárosodásuk előtt részt vehettek közép- és felsőfokú képzésekben, addig a fogyatékosokkal élők számára ezek a lehetőségek korlátozottak.

Az Eurostat felmérése szerint (2014.) a valamilyen fogyatékkal élők közül a 30-34 éves korosztályból mindössze 24% szerzett diplomát 2011-ben az EU 28 országaiban, miközben az egészségesek körében ebben a korosztályban 36%-os az arány (az Európa 2020 stratégia alapján 40%-os arány elérése lenne a cél a teljes korosztályban.) A legnagyobb arányban Finnországban

és Luxemburgban (36%) szereztek a fogyatékkal élők diplomát, a legalacsonyabb arányt Olaszországban (11%) mérték.

Hazánkban a megváltozott munkaképességűek 38,8%-a alapfokú, 55,2%-a középfokú és 6%-a felsőfokú végzettségű, szemben a teljes munkaképességgel rendelkező népesség 14,6%-os alapfokú, 61,3%-os középfokú, illetve 24,1% felsőfokú végzettségével. (NRSZH, 2016b). Lemaradásuk azonban csökkenő tendenciát mutat. (Fogyatékosügyi program, 2015-2025).⁸

A **fogyatékos személyek foglalkoztatási rátája** mindössze 50% körül van az EU-ban. Az Európai fogyatékosügyi stratégia (2010–2020) alapján azonban az Unió növekedési céljainak megvalósításához több, fogyatékos személynek kell fizetett munkaviszonyba kerülnie a nyílt munkaerő-piacon.

Ennek érdekében a stratégia célul tűzte ki többek közt az alábbiakat: fogyatékos személyek munkaerő-piaci helyzetének elemzése; fellépés olyan gyakorlatok ellen, amelyek eltérítik a fogyatékos személyeket a munkaerő-piaci belépéstől; a fogyatékos személyek munkaerő-piaci integrációjának elősegítése; aktív munkaerő-piaci politikák kidolgozása; a munkahelyek jobb akadálymentesítése, a munkaközvetítés a támogatási struktúrák és a munkahelyi képzés számára szolgáltatások kidolgozása.

Az Eurostat adatai szerint hazánkban a fogyatékosok munkanélküliségi rátája 19,4%, a rokkantaké 25,0% volt 2011-ben. Mind a fogyatékos, mind a rokkant személyek körében 2011-ben, az EU-28 tagállamában Magyarországon, Bulgáriában, Romániában és Írországon mérték a legmagasabb inaktivitási arányt. (Eurostat, 2014.)

5.4. A MEGVÁLTOZOTT MUNKAKÉPESSÉGŰ SZEMÉLYEK FOGLALKOZTATÁSA NÖVELESÉT ÖSZTÖNZŐ KORMÁNYZATI INTÉZKEDÉSEK

Az elemzett csoport fennálló hátrányainak leküzdése érdekében indokolt, hogy a kormányzat intézkedéseivel beavatkozzon a munkaerő-piaci folyamatokba gazdasági aktivitásuk növelése érdekében. A magyar kormány – összhangban az EU fogyatékosügyi stratégiájával, mely célul tűzte ki, hogy egyre több fogyatékos személy kerüljön fizetett munkaviszonyba a nyílt munkaerő-piacon – többféle módon is támogatta 2006-2017. közt a megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatását.

A 2006-tól működő egészségi állapothoz kapcsolódó **szociális ellátások rendszere 2012-ben** jelentős mértékben átalakult, a foglalkoztatás bővítése érdekében felülvizsgálták a megváltozott munkaképességű személyek visszahelyezhetőségét a munkaerő-piacra. A felülvizsgálatok során előtérbe került a maradványképesség felmérése, vagyis a rehabilitálhatóság.

Az elemzett időszakban 2011-ig azok a személyek voltak rokkantsági nyugdíjra jogosultak, akik a mindenkori nyugdíjszabályok szerint rokkantnak minősültek (2007. december 31-ig a munkaképesség-csökkenésük elérte a 67%-os mértéket, 2008. január 1-jétől egészségkárosodásuk mértéke legalább 50%-os volt, és nem voltak rehabilitálhatóak). Átmeneti, illetve rendszeres szociális járadékra – attól függően, hogy az öregségi nyugdíjkorhatártól öt éven belül volt-e az érintett - az a személy volt jogosult, akinek legalább 40%-os mértékű egészségkárosodása keletkezett a keresőtevékenység folytatásának időtartama alatt.

2012-től a korábbi ellátási formák megszűntek, és új ellátási formák kerültek bevezetésre: a rehabilitációs illetve rokkantsági ellátás, attól függően, hogy az érintett személy rehabilitálható-e. A **rehabilitáció** célja a megváltozott munkaképességű személy munkaerő-piaci integrációja, megfelelő munkahelyen történő foglalkoztatásra való felkészítése, továbbá a

⁸ A 2001. évi népszámlálás adataihoz viszonyítva a főiskolai vagy egyetemi oklevéllel rendelkező fogyatékos személyek száma másfélszeresére, közel 14 ezer fővel emelkedett 2015-re.

munkaképességének megfelelő munkahelyen történő elhelyezés biztosítása. Az igénybevételre való jogosultság megállapítását megelőzően az érintetteknek új, komplex minősítési eljárás kellett részt venni.

2012-től a rokkantság mértéke szerinti megoszlás eltolódott a súlyosabb egészségkárosodottak irányába: a 2006-ban rokkanttá minősített személyek 75,7%-a került a legkevésbé súlyos III. fokozatú kategóriába, 2011-ben ez az arány 62,4% volt, mely 2012 és 2013 években 27,8% illetve 21,5%-ra esett vissza. Az I. kategóriába soroltak (legsúlyosabb egészségkárosodás) aránya a 2011. évi 4,6%-os értékről 33,2 illetve 36,9%-ra nőtt. (KSH Egészségügyi statisztikai évkönyv, 2014)

2017. júniusára mind az öregségi nyugdíjkorhatárt elért, korábban rokkantsági nyugdíjban részesülők száma, mind pedig a rokkantsági illetve rehabilitációs ellátásban részesülők száma jelentősen lecsökkent a korábbi évekhez viszonyítva – 19,0 illetve 26,5%-kal - a 2012. év eleji adatokhoz képest. A változatlan formában fennmaradt rokkantsági járadékot igénybe vevők száma 2017-ben 33 ezer fő körül alakult.

A 2012. évben bevezetett módosítások hatásaként nőtt a rehabilitálhatóak száma, ezzel együtt nőtt a foglalkoztatottak száma a korábban rokkanttá nyilvánítottak körében és csökkent a nem rehabilitálható megváltozott munkaképességűek létszáma, 2006-ról 2013-ra összességében 29,5%-kal (Forrás: KSH Egészségügyi statisztikai évkönyv, 2014. (2015).⁹

2017-től a megváltozott munkaképességűek foglalkoztatásának növelését segíti elő, hogy a rokkantsági járadék igénybevétele mellett **keresőtevékenységet** korlátozás nélkül lehet végezni, feltéve, hogy az ellátott ebből származó bruttó jövedelme három egymást követő hónapon keresztül nem haladja meg a minimálbér 150 %-át¹⁰ (korábban maximum heti 20 órát dolgozhattak a megváltozott munkaképességűek).

A munkáltatók ösztönzését célzó 2011. évi CXCI. törvényben előírt intézkedés, hogy a 25 főnél több dolgozót foglalkoztató munkaadó - ha az általa foglalkoztatott megváltozott munkaképességű személyek száma nem éri el a létszám 5 %-át - **rehabilitációs hozzájárulás** fizetésére köteles. A legalább harminc fő, vagy legalább 25%-os arányban megváltozott munkaképességű munkavállalót foglalkoztató munkáltatók akkreditáltathatják magukat, mely alapján jogosulttá válnak a központi költségvetésből évente pályázati úton nyújtott támogatásra a munkahely rehabilitációs célú átalakításához, illetve bér- és költségtámogatáshoz.

A megváltozott munkaképességű személy munkavállalásának esélyeit növeli az állam által nyújtott támogatási forma, a 2012-től bevezetett **rehabilitációs kártya**. A kártyával rendelkező megváltozott munkaképességű személy alkalmazása esetén a munkaadó szociális hozzájárulási adókedvezményt vehet igénybe¹¹. A megváltozott munkaképességűek foglalkoztatását támogatta emellett közvetve a Munkaerő-piaci Alap, illetve 2010-től a Nemzeti Foglalkoztatási Alap rehabilitációs része, melyből jellemzően szakmai-módszertani fejlesztéseket finanszíroztak, illetve a képzési alaprésze terhére megváltozott munkaképességű munkavállalók képzését is finanszírozták. Ezen kívül az állam a teljes elemzett időszak alatt tulajdonosként is fenntartott **megváltozott munkaképességűek foglalkoztatására létrehozott gazdasági társaságokat**, melyek rendelkeznek akkreditációs tanúsítvánnyal. A megváltozott munkaképességűek elhelyezkedését támogatja, hogy 2017-től a közfoglalkoztatásba is bevonhatóvá váltak a mentális, szociális vagy egészségügyi okból eddig be nem vonható álláskeresők.

A fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról szóló 1998. évi XXVI. törvény jelenleg is hatályos rendelkezései értelmében a fogyatékos személy lehetőség szerint

⁹ A 2014-2017. évi adatok nem állnak rendelkezésre.

¹⁰ 2011. évi CXCI. törvény, 10. § (2)

¹¹ A 2004. évi CXXIII. törvény alapján.

integrált, ennek hiányában **védett foglalkoztatásra** jogosult. A védett foglalkoztatást végző **akkreditált munkáltatókat** és a fejlesztő (intézményi) foglalkoztatást végző foglalkoztatókat a központi költségvetés támogatásban részesíti. A 2006-ban bevezetett **akkreditációs rendszert** 2012-ben felülvizsgálták és módosították.

A megváltozott munkaképességű munkavállalókat foglalkoztató munkáltatók akkreditációjának, továbbá az akkreditált munkáltatók ellenőrzésének szabályairól szóló 176/2005. (IX. 2.) Korm. rendelet alapján 2006-tól védett foglalkoztatóvá az a munkáltató válhatott, mely többek között a betanított- és segédmunka végzésének lehetősége mellett a képzéshez, illetőleg képzettséghez kötött munkakörök betöltését is lehetővé tette, valamint az eredményes rehabilitációhoz szükséges képzési lehetőségeket is biztosította a megváltozott munkaképességű munkavállalók részére.

A korábbi **akkreditációs rendszer** felülvizsgálatát indokolta, hogy nem ösztönözte kellőképpen a nyílt munkaerő-piacra történő visszavezetést, a munkáltatók a támogatás megszerzésében voltak érdekeltek, és nem a minél gyorsabb, teljesebb rehabilitáció megvalósításában. A **2012-től hatályos**, 327/2012.(XI.16.) Korm. rendelet megkülönbözteti a tartós vagy *transzit foglalkoztatást*, ez utóbbi keretében a rehabilitálható munkavállaló védett körülmények között termelő vagy szolgáltató tevékenységet folytat, melynek során felkészítik a nyílt munkaerő-piacon történő munkavállalásra. 2013-tól már csak az a foglalkoztató köthetett támogatási szerződést, mely a fent említett kormányrendeletben előírt akkreditációs tanúsítvánnyal rendelkezett, melynek következtében a 2008. évi 1160-ról 2016-ra 430-ra esett vissza az akkreditált foglalkoztatók száma (ÁSZKUT 2016, NRSZH 2016a). 2015-ben 30 ezer megváltozott munkaképességű dolgozó után részesültek bér- és költségtámogatásban az akkreditált foglalkoztatók (Képviselői Információs Szolgálat, 2016).

A Nemzeti Rehabilitációs és Szociális Főigazgatóság 2016-ban felmérte a megváltozott munkaképességű személyekre irányuló munkaerő-piaci keresletet. A nem reprezentatív felmérés szerint – melyben 1223 munkáltató vett részt – a megváltozott munkaképességű személyek aránya 6,6% volt az összes foglalkoztatotton belül. A megváltozott munkaképességű munkavállalók 30%-a dolgozott a nyílt munkaerő-piacon, 70%-ukat akkreditált foglalkoztatók alkalmazták (NRSZH, 2016 a/b).

A 2007-2013. és a 2014-2020. költségvetési periódusokban is rendelkezésre álltak, állnak **uniós fejlesztési források** az elemzett célcsoport foglalkoztatásának, társadalmi integrációjának elősegítésére. (TÁMOP, jelenleg EFOP, VEKOP illetve GINOP programok). Ezek célja a megváltozott munkaképességűek minél magasabb munkaerő-piaci részvételének támogatása képzettségek, tanácsadás, egyéb szolgáltatás nyújtása révén.

Az Országgyűlés 15/2015. (IV. 7.) OGY határozatával fogadta el az **Országos Fogytékosságügyi Programot** (2015–2025.) A program az Európai Bizottság megújított Európai fogyatékosügyi stratégia 2010–2020: célkitűzései alapján készült. A program egyebek mellett célul tűzte ki a munkavállalók személyes helyzetének javítását, és munkáltatók megfelelő felkészítését. Ezt gazdasági ösztönzőkkel, szemlélet- és, motiváció javítással, illetve befogadó munkahelyi környezet fejlesztésével kívánják elérni. Cél továbbá a negatív előítéletek lebontása.

5.5. KÖVETKEZTETÉSEK. A MEGVÁLTOZOTT MUNKAKÉPESSÉGŰ SZEMÉLYEK GAZDASÁGI AKTIVITÁSÁT ÖSZTÖNZŐ TOVÁBBI LEHETSÉGES ESZKÖZÖK.

Hazánkban a megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatása annak ellenére elmarad az uniós átlagtól, hogy az állam az elemzett időszak alatt számos foglalkoztatás-politikai eszközzel támogatta azt. (Az uniós átlag 47,5%, a magyar ráta a legalacsonyabb, 23,7% volt

2011-ben. Svédországban, Luxemburgban, Ausztriában és Finnországban 60% feletti volt foglalkoztatottságuk) (Eurostat 2014., Képviselői információs szolgálat, 2016). Ennek okai összetettek, összefüggnek a fogyatékosok és rokkantak képzettségi szintjével, az elutasító munkáltatói attitűdökkel, a rendelkezésre álló (akadálymentesített illetve fogyatékos-barát) munkahelyek kis számával, a nem megfelelő munkáltatói ösztönzési rendszerrel.

Az EU számos országában, pl. Németországban sikerrel alkalmazott, a **munkavégzést megkönnyítő szolgáltatások bevezetése** (lásd az 5.1. fejezetben) hozzájárulna hazánkban is a megváltozott munkaképességűek, fogyatékosok aktivitási rátájának növeléséhez, azonban kétségtelen, hogy a szolgáltatások a munkáltatók (és az ehhez támogatást nyújtó központi költségvetés) számára a kiadások jelentős emelkedésével járnának.

A magyar lakosság egészségi állapota az európai uniós átlagnál rosszabb, és országos szinten is jelentős a nemek és a társadalmi-gazdasági csoportok közötti különbség.

Az Európai Bizottság 2017-ben megjelent országprofilja alapján hazánkban a legalacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkező magyar férfiak átlagosan kilenc évvel kevesebbet élnek, mint a legmagasabb iskolai végzettséggel rendelkezők. 2014-ben a magyar felnőttek több mint egynegyede napi rendszerességgel dohányzott, több mint egyötöde túlsúlyos volt. 2015-ben Magyarország fejenként 1428 eurót költött az egészségügyre, ami körülbelül fele a 2797 eurós uniós átlagnak. A kutatások szerint Magyarország az egyik olyan uniós ország, ahol a legmagasabb a gyógyítással elkerülhető halálozások arányszáma, ami azt jelzi, hogy a hatékonyság javításával jelentős előrelépés lenne elérhető.

Az alapellátás erősítése, a megelőzés és az ellátásokhoz való hozzáférés javítása hozzájárulhat a rokkantak, **megváltozott munkaképességűek** népességhez viszonyított **arányának** csökkenéséhez. A munkahelyeken bevezetett egészségmegőrző programokkal, az egészséges életmód támogatásával, szűrésekkel illetve egészségesebb munkahelyi környezet biztosításával az egészségkárosodások egy része megelőzhető lenne.

Hazánkban a **fogyatékosok képzése**, diplomaszerezésének aránya jóval elmarad az EU átlagtól. A fogyatékosok munkavállalását, magasabb hozzáadott érték termelésében való részvételüket mindez biztonnal növelné, ha a képzésük, továbbtanulásuk elől az akadályok elhárulnának, és egyre nagyobb arányban tudnának érettségit, diplomát szerezni. (Mindezen célkitűzések megvalósítása a Fogyatékosügyi Program céljaival is egyezik.) A támogatott képzési lehetőségek számának (és a résztvevők számának) növelése a felnőtt fogyatékosok és megváltozott munkaképességűek elhelyezkedési esélyeit növelheti.

Előrelépést jelenthet a foglalkoztatásban a **munkáltatók akkreditációs rendszerének módosítása** is. A 2012-ben bevezetett új akkreditációs rendszer hatására - a nehezített feltételek miatt - nem nőtt, hanem csökkent az akkreditált foglalkoztatók száma. A feltételrendszer könnyítésével az akkreditált munkahelyek száma növekedhet. A jogszabály által nyújtott egyéb lehetőségek, vagyis pl. a rehabilitálható személyek esetén a tranzitfoglalkoztatás alkalmazása, a megváltozott munkaképességűek nyílt munkaerő-piacra történő visszavezetése elősegíthetik ezen személyek nagyobb arányú munkavállalását.

A **munkáltatók** anyagi és egyéb eszközökkel történő érzékenyítése, **motiválása** a nagyobb arányú sérült illetve rokkant munkavállaló alkalmazását nagy mértékben elősegítheti. Az Országos Fogyatékosügyi program célul tűzte ki ezt, de az áttörés e téren még várat magára. A megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatásával összefüggő ismeretek, jó gyakorlatok átadása a munkáltatók részére oktatás, képzés keretében a közigazgatásban és a versenyszférában is kedvezőbb aktivitási mutatókat eredményezhet.

6. A KÉPZETLEN NÉPESSÉG GAZDASÁGI AKTIVITÁSÁNAK ALAKULÁSA 2006 ÉS 2017 KÖZÖTT

A képzetlenség fogalmának meghatározása összetett: alapvetően a 8 általánossal, vagy azzal sem rendelkező népeiséget tekintjük képzetlenségnek, azonban amennyiben az ellátandó munka viszonylatában határozzuk meg a fogalmat, akkor képzetlenségnek tekinthető az, akinek a képzettsége nem az adott munkakör ellátásához illeszkedik, illetve az, aki bár rendelkezik oklevéllel, de nem ismeri szakmáját illetve nem tudja alkalmazni a megtanultakat a gyakorlatban (V2 Excelsior, 2010). Elemzésünkben az iskolai végzettség alapján határoljuk le a képzetlenség csoportját, és kvalifikálnak, azaz képzettnak tekintjük azt, aki legalább szakiskolai vagy szakmunkásképző iskolai végzettséggel rendelkezett az elemzett időszakban.

6.1. A KÉPZETLENEK SZÁMÁNAK ÉS GAZDASÁGI AKTIVITÁSÁNAK ALAKULÁSA

2006-tól 2017-ig a teljes népességen belül a 15-74 éves korcsoportban az alacsonyabb végzettségűek arányának csökkenése, és ezzel párhuzamosan a középiskolai és felsőfokú végzettségűek arányának növekedése figyelhető meg (míg 2006-ban a 8 általánosnál kevesebbet végzettek száma 262,2 ezer fő volt, ez 2017-re 112,0 ezer főre csökkent, az egyetemi végzettséggel rendelkezők száma 445,6 ezerről 599,2 ezerre nőtt).

2006-2017. közt a 15-74 éves aktív népességen belül a képzetlenség aránya szintén csökkent, 14,6%-ról 12,8%-ra. Míg 2006-ban összesen 619,7 ezer képzetlen aktív tartottak számon, 2017-re számuk 591,2 ezerre csökkent, miközben körükben az aktivitási ráta a 2006. évi 24,9%-ról 2017-re 35,5%-ra nőtt. Ezzel egyidejűleg az országban az aktívak létszáma 4,2 millió főről 4,6 millióra nőtt (KSH STADAT 2.1.10. és 2.1.20. alapján).

Elsősorban a gazdasági fellendülésnek köszönhetően 2017-ben is folytatódott az elmúlt években tapasztalható foglalkoztatás-bővülés, mely a képzetlen népesség körében is megfigyelhető volt. 2006-hoz képest 2017-ben 9,4 ezer fővel több ember dolgozott alacsonyabb, vagy annál alacsonyabb iskolai végzettséggel. A képzetlenség foglalkoztatottakon belüli aránya 2006-ról 2017-re csökkent – 13,1%-ról 11,9%-ra –, mely a munkavállalók képzettségének növekedésével is magyarázható (lásd a 9. sz. táblázatot). A foglalkoztatás bővülése a legnagyobb mértékben a képzetek körében valósult meg (gimnáziumtól egyetemig a létszámnövekedés 12,5%-os volt, míg a képzetlenség körében csak 1,8%-nak felel meg.)

9. sz. táblázat

A 15-74 éves foglalkoztatottak száma legmagasabb iskolai végzettségük szerint 2006-ban, 2016-ban és 2017-ben (ezer fő)

Időszak	8 általános iskolánál kevesebb	Általános iskola 8 osztálya	Szakisk. és szakmuk. képző	Gimn.	Egyéb érettségi	Főiskola	Egyetem	Összesen
2006.	13,7	502,2	1 245,9	349,6	972,4	511,5	333,2	3 928,4
<i>ebből nők</i>	4,0	249,6	369,9	229,3	488,3	298,8	150,0	1 789,8
<i>ebből férfiak</i>	9,7	252,6	876,0	120,3	484,1	212,7	183,2	2 138,6
2017.	20,0	505,3	1 230,7	533,5	984,3	675,4	472,2	4 421,4
<i>ebből nők</i>	10,0	237,8	374,4	300,1	469,0	396,2	216,5	2 004,1
<i>ebből férfiak</i>	10,0	267,5	856,3	233,4	515,3	279,2	255,7	2 417,3

Forrás: KSH STADAT 2.1.2.14. alapján ÁSZ szerkesztés

2006-2016. közt a gazdaságilag aktív 15-74 éves népesség körében a munkanélküliek száma minden iskolai végzettségi kategóriában csökkent. 2006-hoz képest 2017-re az alacsony iskolázottságú munkanélküliek száma 103,8 ezer főről 66,2 ezer főre esett vissza, a 37,6 ezer

fős csökkenésből 35,4% az utolsó egy évben (2016-ról 2017-re) következett be (lásd a 10. sz. táblázatot.)

2006-2017. közt a képzetlenek közül a 8 általánosnál kevesebbet végzett munkanélküliek száma csökkent (9,6 ezer főről 6,7 ezerre). A 8 általánost végzettek munkanélküliségi adatai szintén jelentősen javultak az elemzett időszakban, 94,2 ezerről 59,2 ezerre változott számuk. A javulást a közfoglalkoztatásban dolgozók számának növekedése is magyarázza az elemzett időszakban. 2017-ben a közfoglalkoztatottak 55,7%-át – azaz százezer főt - azok tették ki, akiknek legmagasabb iskolai végzettsége legfeljebb az általános iskola 8 osztálya volt (Belügyminisztérium, 2018).

10. sz. táblázat

A 15-74 éves munkanélküliek száma legmagasabb iskolai végzettségük szerint (ezer fő)

Időszak	8 általános iskolánál kevesebb	Általános iskola 8 osztálya	Szakisk. és szakmuk. képző	Gimn.	Egyéb érettségi	Főiskola	Egyetem	Összesen
2006.	9,6	94,2	109,1	25,8	56,6	16,3	6,6	318,2
<i>ebből nők</i>	4,3	44,6	42,9	16,6	33,1	9,6	2,7	153,8
<i>ebből férfiak</i>	5,3	49,6	66,2	9,2	23,5	6,7	3,9	164,5
2017.	6,7	59,2	53,6	25,6	27,7	12,6	6,3	191,7
<i>ebből nők</i>	3,8	27,9	21,3	15,9	15,9	8,4	2,8	96,0
<i>ebből férfiak</i>	2,8	31,4	32,3	9,8	11,8	4,2	3,5	95,7

Forrás: KSH STADAT 2.1.19. alapján ÁSZ szerkesztés

A képzetlenek munkanélkülieken belüli aránya a 37,9 ezer fős létszámcsökkenés ellenére 32,6%-ról 34,4%-ra nőtt 2006-2017. közt, ami alátámasztja azt a tényt, hogy a kvalifikált népesség munkavállalási esélyei jobbak voltak az alacsony iskolázottságúakhoz képest.

6.2. A KÉPZETLENEK MUNKAERŐ-PIACI HELYZETE, AZ AKTIVITÁSUKAT MEGHATÁROZÓ TÉNYEZŐK

Annak érdekében, hogy az aktivitási ráta, így a foglalkoztatási ráta növekedjen, a munkaerő-piaci kínálatnak és keresletnek strukturálisan illeszkednie kell, azaz a szakmastruktúra, a területi eloszlás, az iskolai végzettség keresleti és kínálati viszonyainak nagyrészt egyezniük kell. Egy esélyhátrányokra fókuszáló vizsgálat megállapította, hogy az életkor (50 év felett), az alacsony iskolai végzettség, a családi állapot, a tartós munkanélküliség és az anyagi helyzet szignifikáns kapcsolatot mutatott a kapcsolat erősségének vizsgálatokor hátrányos helyzetű álláskereső körében. A képzettségi szint tehát azon esélyhátrányok közé tartozik, amely szerepe döntő a hátrányos helyzetű álláskereső versenyhátrányának kialakulásban (Alpek, 2017.) A képzettségi szint növelése, az alacsony végzettségűek arányának csökkentése a munkaképes népességben belül, a korai iskolaelhagyás, lemorzsolódás megakadályozása éppen ezért elsődleges fontosságú a foglalkoztatás növelésének érdekében.

Hazánkban a legalacsonyabb foglalkoztatottságú csoport a képzetleneké volt 2006-2017. közt, és a legmagasabb pedig a felsőfokú végzettségűeké (KSH STADAT 2.1.14.). Az ÁSZ aktivitási rátáról szóló elemzése szerint (2018.) a népesség iskolai végzettsége összefügg a munkaerő-piaci helyzetükkel, vagyis azzal, hogy a kvalifikált (szakképzett valamint diplomás) munkaerő foglalkoztatottsága a munkaerő-piaci keresletnek megfelelően magas. (Ezzel szemben, minél alacsonyabb végzettséggel rendelkeznek a munkavállalók, annál magasabb annak esélye, hogy munkanélkülivé válhatnak). Emellett az elemzés feltárta, hogy a régióknál megmutatkozó gazdasági különbségek (munkalehetőségek) az elvándorlásra, betelepülésre is, ezáltal a települések munkavállalóinak képzettségi szintjére is hatással vannak. Miközben a főváros, ahol magas a diplomások és a képzetek aránya, kiugróan jó foglalkoztatottsági és

munkanélküliségi adatokkal rendelkezett az elemzett időszakban, egyes leszakadó vidéki településeken alacsony volt a foglalkoztatottság és magas a munkanélküliség, amelyet a képzett munkaerő rendelkezésre állása (illetve hiánya) magyaráz.

2008-2010. között az EU tagországainak többségében a pénzügyi-gazdasági válság hatására csökkent a foglalkoztatottak száma, és ezen folyamatok hazánkat is érintették. A KSH elemzése szerint, azok, akik a válság következményeként váltak munkanélkülivé, fiatalabbak, iskolázottabbak voltak a munkanélküliek átlagánál, ami megkönnyítette újbóli elhelyezkedésüket, ezért összességében ismét a képzetlenek szorultak ki létszámukhoz képest a legnagyobb arányban a munkaerő-piacról. (KSH, 2011b).

6.3. A KÉPZETLENEK FOGLALKOZTATÁSA NÖVELÉSÉT ÖSZTÖNZŐ KORMÁNYZATI INTÉZKEDÉSEK

Az iskolai képzéseket korábban felhagyó inaktív illetve munkanélküli képzetlenek képzését az elemzett időszakban több kormányzati intézkedés támogatta annak érdekében, hogy piacképes szakmát illetve tudást szerezzenek. 2013-ban a Köznevelési Hídprogram az általános iskolai tanulmányaikat félbeszakító tanulók továbbképzését támogatja kompetenciafejlesztéssel.¹² A Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet 2014. óta működik, a hivatal a szakképzés új rendszerének koncepcióját is kidolgozta. 2015. júniustól a második szakképesítés megszerzését is ingyenesen biztosítja az állam¹³.

A korábbinál magasabb végzettség megszerzését segítik a **munkaerő-piaci képzési programok**, amelyek segítségével a továbbképzett foglalkoztatott magasabb státuszú munkahelyre léphet át. A képzéseknek piacképes szakmát vagy új készséget kell nyújtaniuk, amellyel növelhető a képzetlenek elhelyezkedési esélye. A foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról szóló 1991. évi IV. törvény határozza meg a képzésre jogosultak körét, valamint a támogatás nyújtásának feltételeit.

A munkaerő-piaci képzéseken a gazdasági válság előtti években a résztvevők száma nem érte el az 50 ezer főt (lásd a 11. sz. táblázatot). Az elemzett időszakban 2008-tól 2010-ig volt a legmagasabb a résztvevők létszáma, a 2010. évben a 60 ezer főt is meghaladta. 2011-től jelentősen csökkent a beiskolázott emberek száma, de ezzel párhuzamosan elindult a közfoglalkoztatási program, melyhez szintén kapcsolódtak képzések. 2016-ban vett részt a legkevesebb ember a munkaerő-piaci képzéseken, a 26 ezer fős létszám 2017-re hatezer fővel emelkedett, mely összefüggésben állhat a közfoglalkoztatási program létszámának 40 ezer fős csökkenésével.

A munkaerő-piaci képzések elsődlegesen az álláskeresők sokaságát célozzák, éppen ezért a munkaviszonyban álló résztvevők száma alacsony, egyik évben sem érte el az összlétszám 10%-át. A munkaviszonyban nem állók képzésén belül a legfeljebb nyolc általános iskolai osztályt végzettek aránya 23-39% között alakult.

¹² Az általános iskolát felnőttoktatás keretében végzettek száma az elemzett időszak alatt évente 327 és 576 fő között alakult. (KSH STADAT 2.6.3)

¹³ 2011. évi CLXXXVII. törvény 1. § (1) Magyarországon az első és második, az állam által elismert szakképesítés megszerzését az állam az iskolai rendszerű szakképzés keretein belül ingyenesen biztosítja a szakképző iskolai tanulók számára.

A munkaerő-piaci képzéseken részt vevők létszáma 2006-2017. közt (ezer fő)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Munkaerő-piaci képzéseken részt vevők létszáma összesen	47,1	41,8	57,1	53,6	61,7	35,6	46,7	45,2	47,7	32,6	26,0	32,1
<i>Munkaviszonyban nem állók képzése</i>	43,5	38,5	53,5	53,6	60,3	34,7	45,9	44,6	46,9	31,1	23,5	29,1
<i>Munkaviszonyban állók képzése</i>	3,6	3,3	3,6	0,9	1,3	0,9	0,7	0,6	0,8	1,5	2,5	3,0
<i>Álláskeresők képzésén képzetlenek aránya (%)</i>	25%	23%	30%	30%	27%	27%	35%	27%	n.a.	34%	37%	39%

Forrás: NFSZ (2012.) adatok alapján ÁSZ szerkesztés

Az NFSZ 2012. évi felmérése szerint a foglalkoztatást elősegítő képzéseket a résztvevők 96%-a végezte el sikeresen, akik közül 31,9% tudott elhelyezkedni az elsődleges, 14,1% a másodlagos (közfoglalkoztatás) munkaerő-piacon. (NFSZ, 2012).

A munkaerő-piaci képzéseken túl **európai uniós forrásból** is valósultak meg elsősorban az alacsony iskolázottságú személyeknek szóló képzési programok, melyek közül a legjelentősebb a 2010-ig működő „Lépj egyet előre!” program (2006-2010. években résztvevők száma összesen: 136 ezer fő).

Az elmúlt évek egyik legjelentősebb munkaerő-piaci eszköze a 2011-től működő **közfoglalkoztatási rendszer** volt, melyben magas arányban vesznek részt képzetlenek. 2017-ben is elmondható volt, hogy a közfoglalkoztatásban munkát találók többsége szakmai végzettség nélküli, alacsonyan iskolázott személy volt: 46%-uknak (82,5 ezer fő) a legmagasabb iskolai végzettséget az általános iskola jelentette, további 9,7 % (17,4 ezer fő) pedig az általános iskolát sem fejezte be. 2012-től indult a közfoglalkoztatási programon belül az „Újra tanulók” program, ezen belül a 7-8. osztályos felzárkóztató képzés, valamint egyéb szakmai betanítói- és mezőgazdasági jellegű képzések. 2016-2017-ben az „Út a munkaerő-piacra” elnevezésű program keretében valósultak meg a felzárkóztató képzések. (NFSZ 2006-2017).

A közfoglalkoztatottak havi átlagos létszáma a 2013-tól rendelkezésre álló adatok szerint a vizsgált időszakban 2016-ig folyamatos növekedést mutatott. A gazdasági konjunktúra hatására azonban egyes térségekben, illetve iparágakban munkaerőhiány lépett fel, melynek következtében a kormányzat 2017-től már a közfoglalkoztatottak számának csökkentését irányozta elő, a közfoglalkoztatási programokban résztvevők havi átlagos maximális létszámát 2020-ig folyamatosan 150 ezer főre csökkentik (a 1139/2017. (III.20.) kormányhatározat alapján).

A közfoglalkoztatási programban továbbra is résztvevők közül 2017-ben 14,5 ezer embert közvetítettek ki a nyílt-munkaerő-piacra, melyből 2,0 ezer közvetítés bizonyult sikeresnek. A közfoglalkoztatásba bevonható személyek köre 2017-ben bővítésre került, a speciális közfoglalkoztatási programba bevonhatóvá váltak a mentális, szociális vagy egészségügyi okból eddig be nem vonható álláskeresők is. (Belügyminisztérium, 2018).

A közfoglalkoztatás keretében megvalósuló képzéseken 2017-ben 30,4 ezer fő vett részt. A képzések közel 60%-át az OKJ képesítések tették ki. A betanított munkakörök ellátását elősegítő tanfolyamok a képzések 21%-át tették ki, a hatósági és az alapkompenciát fejlesztő, felzárkóztató típusú képzések 10 illetve 11%-os aránnyal képviseltették magukat (Belügyminisztérium, 2018)

A képzetlenek egy részének (megfelelő egészségi és fizikai állapot fennállása esetén) elhelyezkedését segíti a **honvédség által kínált életpályamodell**, a legénységi állományba kerüléshez ugyanis elegendő az általános iskola nyolc osztályának elvégzése. A szerződéses katonák visszailleszkedését különböző képzések finanszírozásával segíti a honvédség a szerződés lejártakor. A 2018-ban indult Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program a honvédség technikai fejlesztése mellett a szerződéses állomány bővítésével is számol. (5/2018. (II. 23.) HM utasítás).

6.4. KÖVETKEZTETÉSEK. A KÉPZETLENEK GAZDASÁGI AKTIVITÁSÁT ÖSZTÖNZŐ TOVÁBBI LEHETSÉGES ESZKÖZÖK.

A fentiekben bemutatuk, hogy a magasabb iskolai végzettség és a nyílt munkaerő-piaci elhelyezkedési esélyek között erős pozitív kapcsolat mutatható ki, a képzetlenek gazdasági aktivitását tehát leginkább képzéssel lehet növelni. Az alacsony iskolázottságú népesség esetében gyakran halmozódnak az esélyhátrányok: a legfeljebb nyolc általános iskolai osztályt végzett nők körében gyakoribb a három vagy több gyermek vállalása a képzetekhez képest (ami rontja munkapiaci esélyeit), a kevés munkalehetőséget biztosító 1000 fő alatti településeken nagyobb arányban van jelen az alacsony iskolázottságú népesség, mint a nagyobb településeken, és a megváltozott munkaképességűek képzettségi szintje is alacsonyabb a nem fogyatékos munkavállalókhöz képest. Az előző fejezetekben javasolt gazdasági aktivitást ösztönző eszközök ezért a képzetlenek esetében is relevánsak.

A **korai iskolaelhagyás** arányának csökkentése és ezzel együtt a fiatalok motivációjának növelése (amelyről az 1. fejezetben is szóltunk) leginkább tanácsadással, felvilágosítással illetve anyagi motivációval, a terhek egy részének átvállalásával lenne megvalósítható.

A munkaerő-piacra kikerült tizenéves, a húszas éveik elején járó arra fogékony (tehetséges) de képzetlen (vagy a munkaerő-piacon nem keresett végzettséggel rendelkező) **fiatalok tovább-, illetve átképzése** a fiatal korcsoportok aktivitási rátájának növeléséhez hozzájárulhat, mert a fiatalabb korcsoportok könnyebben képezhetőek ki, illetve könnyebben sajátítanak el ismereteket, mint a már családdal rendelkező illetve idősebb képzetlenek. Számukra a munka és a tanulás közti választás megkönnyítése ösztöndíjak juttatásával, a megélhetési (tanulással összefüggő) költségek átvállalásával adhat impulzust.

A **közfoglalkoztatási programhoz kapcsolódó** és az egyéb, különösen az idősebb korosztályt érintő **képzések** fenntartása továbbra is nagy mértékben járulhat hozzá a képzetlen felnőttek hosszú távú, sikeres elhelyezkedéséhez.

FOGALOMTÁR ÉS RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE

Aktív foglalkoztatáspolitikai eszközök	A foglalkoztatás növelését célzó politikai eszközök.
Aktivitási arány	A gazdaságilag aktívak a megfelelő korcsoportba tartozó népességhez viszonyított aránya.
Képzetlenek	Az általános iskolánál kevesebb és általános iskolai végzettségűek.
Alapfokú iskolai végzettség	Az általános iskola 8 osztályának elvégzését jelenti.
Aprófalv	200 főnél több de 500 főnél kevesebb lakossal rendelkező település
Cenzus	Népszámlálás, állapotfelmérés, egy meghatározott időpontra vonatkozóan.
CSED	csecsemőgondozási díj (korábban GYÁS, 2015-től változott az elnevezés)
EFOP	Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program, a Széchenyi 2020 Program keretében jött létre, a támogatásokat a program forrásaiból a 2014-2020 programozási időszakban lehet igényelni.
EU	Európai Unió
Eurofound	Európai Alapítvány az Élet- és Munkakörülmények Javításáért (az Európai Unió ügynöksége)
Európa 2020 stratégia	Az Európa 2020 stratégia az EU erre az évtizedre szóló foglalkoztatási és növekedési stratégiája. A stratégiában hangsúlyt kap az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés, mert ennek révén orvosolhatók az európai gazdaság strukturális hiányosságai, növelhető a versenyképesség és a termelékenység, illetve lefektethető a fenntartható szociális piacgazdaság alapjai.
Életkoron alapuló ellátás	A nyugdíjkorhatárt be nem töltött személyek részére folyósított ellátások, melyek a 2012 előtti különféle korai öregségi nyugdíjakat váltották fel. Az ide tartozó ellátások (korhatár előtti ellátás, szolgálati járandóság, átmeneti bányászjáradék, balettművészeti életjáradék) a nyugdíjkorhatár betöltése után korbetöltött öregségi nyugdíjjá alakulnak át.
Foglalkoztatási ráta	A foglalkoztatottaknak a megfelelő korcsoportba tartozó népességhez viszonyított aránya.
Foglalkoztatott	Az a személy, aki az adott héten (a kikérdezés hetét megelőző héten, hétfőtől vasárnapig) legalább egy órányi jövedelmet biztosító munkát végzett, rendelkezett olyan munkahellyel, ahonnan átmenetileg (pl. betegség, szabadság stb. miatt) távol volt.
Fogyatékos személy	A 2007 évi XCII. törvény alapján fogyatékossgal élő személy minden olyan személy, aki hosszan tartó fizikai, értelmi, szellemi vagy érzékszervi károsodással él, amely számos egyéb akadállyal együtt korlátozhatja az adott személy teljes, hatékony és másokkal egyenlőtársadalmi szerepvállalását.
Gazdaságilag aktívak	A foglalkoztatottak és a munkanélküliek.

Gazdaságilag nem aktívák	Azok, akik a vonatkozási héten nem dolgoztak, illetve nem volt rendszeres jövedelmet biztosító munkájuk, és nem is kerestek munkát, vagy kerestek, de nem tudtak volna munkába állni.
GINOP	Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program, a Széchenyi 2020 Program keretében jött létre, a támogatásokat a program forrásaiból a 2014-2020 programozási időszakban lehet igényelni.
GYED	gyermekgondozási díj
GYESE	gyermekgondozási segély (korábban GYES, 2016-tól változott az elnevezés)
GYET	Azon anyák (szülők), akik nem kívánnak visszatérni a munkaerő-piacra, 1993 óta (legalább három gyermek nevelése esetében) - a GYESÉ-t követően, a legfiatalabb gyermek 3 éves korától 8 éves koráig igényelhetik a gyermeknevelési támogatást (GYET), melyet a köznyelv <i>főállású anyaságnak</i> nevez. Ez az ellátási forma nem számít foglalkoztatotti jogviszonynak, összege az öregségi nyugdíjminimummal egyezik meg. (1993. évi III. törvény, 1998. évi LXXXIV. tv.)
Kistélepülés	500 főnél több, de 1000 főnél kevesebb lakossal rendelkező település.
KSH	Központi Statisztikai Hivatal
Korai iskolaelhagyó	Korai iskolaelhagyóknak nevezzük a 18–24 éves népességből azokat, akik az oktatási, képzési rendszerből végzettség nélkül, vagy alacsony szintű (legfeljebb alapfokú) végzettséggel kerülnek ki, és semmiféle további oktatásban, képzésben nem vesznek részt.
Közfoglalkoztatás	A munkaviszony egy speciális formája, amelynek célja, hogy a közfoglalkoztatott sikeresen vissza-, illetve bekerüljön az elsődleges munkaerő-piacra. A közfoglalkoztatók támogatást vehetnek igénybe annak érdekében, hogy átmeneti munkalehetőséget biztosítsanak azok számára, akiknek önálló álláskeresése hosszú ideig eredménytelen.
Kvalifikált népesség	Legalább szakiskolai vagy szakmunkásképző iskolai végzettséggel rendelkezők.
Kivándorlás	A térbeli mobilitás egyik formája, amely valamely földrajzi térségből egy másik földrajzi térség felé különböző céllal, ideiglenes vagy tartós módon kisebb vagy nagyobb távolságra irányuló helyváltoztatás. Alapvető jellemzője, hogy a vándorlás mindig az adminisztratív (közigazgatási) határ átlépésével jár.
Mikrocenzus	Olyan népesség-összeírás, mely két népszámlálás között mintavételes eljárással követi nyomon a társadalmi folyamatokat. Naprakész információk nyerhetők ezáltal a népesség nagyságáról és összetételéről életkor, nem, családi állapot, iskolai végzettség, foglalkoztatottság, nemzetiség és sok más demográfiai mutató szerint, valamint részletes képet kaphatunk a háztartások és családok fő jellemzőiről és a lakásállománnyal kapcsolatos fontosabb adatokról is.
Mt.	1992. évi XXII. törvény a Munka Törvénykönyvéről és 2012. évi I. törvény a Munka Törvénykönyvéről
Munkaképesség	Szakmai munkaképesség a jelenlegi vagy az egészségkárosodást megelőző munkakörben, illetve a képzettségnek megfelelő más munkakörben való foglalkoztatásra való alkalmasság (2007. évi LXXXIV. törvény).

Munkanélküli	Az, aki az adott héten nem dolgozott, és nincs is olyan munkája, amelyből átmenetileg hiányzott; a kikérdezést megelőző négy hét folyamán aktívan keresett munkát; két héten belül munkába tudott volna állni, ha talált volna megfelelő állást, illetve már talált munkát, ahol 2002-ig 30, 2003-tól 90 napon belül dolgozni kezd.
Munkanélküliségi ráta	A munkanélküliek a megfelelő korcsoportba tartozó gazdaságilag aktív népesség százalékában.
NEET fiatalok	Olyan fiatalok, akik nem foglalkoztatottak és oktatásban vagy képzésben sem vesznek részt
NFSZ	Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat
NGM	Nemzetgazdasági Minisztérium
OECD	Gazdasági Együttműködési és Fejlesztési Szervezet - Organisation for Economic Co-operation and Development.
Rokkantság	Az egészségkárosodott személy valamiben való részvételének akadályozottsága, korlátozottsága (pl. megváltozott munkaképesség, munkaképesség-korlátozottság, munkaképesség-csökkenés) (NRSZH, http://nrszh.hu/html/tajekoztatok/2011/fogalomtar_2011.pdf alapján)
Saját jogú nyugdíj	Az a természetes személy, aki a társadalombiztosítási nyugellátásról szóló 1997. évi LXXX. törvény, illetve nemzetközi egyezmény alkalmazásával a törvény 14. § (3) bekezdés a) és c) pontjában meghatározott saját jogú nyugellátásban, a Magyar Alkotmánybírósági Közalapítvány által folyósított ellátásokról szóló kormányrendelet alapján folyósított öregségi, rokkantsági nyugdíjsegélyben (nyugdíjban), egyházi jogi személytől nyugdíjban vagy növelt összegű öregségi, munkaképtelenségi járadékban részesül.
TÁMOP	A Társadalmi Megújulás Operatív Program (rövidítve <i>TÁMOP</i>) Magyarország Nemzeti Stratégiai Referenciakerete, az Új Magyarország Fejlesztési Terv (ÚMFT) keretein belül jött létre 2007-ben, és támogatásokat 2013-ig lehetett igényelni a program forrásaiból.
TGYÁS	terhességi gyermekágyi segély
Törpefalu	1-200 lakossal rendelkező kistelepülés
Tranzit foglalkoztatás	A rehabilitálható munkavállaló védett körülmények között, termelő, szolgáltató tevékenység biztosítása mellett történő felkészítése a nyílt munkaerőpiacon történő foglalkoztatásra (327/2012. (XI. 16.) Korm. rendelet)
VEKOP	Versenyképes Közép-Magyarország Operatív Program, a Széchenyi 2020 Program keretében jött létre, a támogatásokat a program forrásaiból a 2014-2020 programozási időszakban lehet igényelni.
Védett foglalkoztatás	az akkreditált munkáltató általi foglalkoztatás, ha a munkáltató tranzit vagy tartós foglalkoztatást biztosít, és munkavállalóinak legalább 30%-a (2014. nov. 20-ig 50%-a) megváltozott munkaképességű személynek minősül (327/2012. (XI.16.) Korm.rend.)

IRODALOM

- Állami Számvevőszék Kutató Intézete: (2009) A megváltozott munkaképességű személyek támogatási rendszere társadalmi-gazdasági hatékonyságának vizsgálata.
- Állami Számvevőszék (2012): Jelentés a vidékfejlesztési célkitűzések megvalósítására, a helyi közösségek szerepének megerősítésére fordított pénzeszközök felhasználása eredményességének és hatékonyságának, a vidéki életminőség javításában betöltött szerepének ellenőrzéséről.
- Állami Számvevőszék (2013): Jelentés közfoglalkoztatás és a hozzá kapcsolódó képzési programok támogatási rendszere hatékonyságának, eredményességének ellenőrzéséről.
- Állami Számvevőszék (2018a): Elemzés az aktivitási ráta alakulásáról.
- Állami Számvevőszék (2018b): A magántőke bevonásának hatásai a felsőoktatási képzési rendszerre. A duális képzési rendszer tapasztalatai.
- Alpek. B. L. (2017): Hátrányos helyzetű csoportok munkaerőpiaci-területi esélyei. Pécsi Tudományegyetem. PhD értekezés.
- Augusztinovics M.-Köllő J. (2007): Változó feltételek a korhatár előtti nyugdíjazásban. In: Munkaerőpiaci tükrök. (http://econ.core.hu/file/download/mt_2007_hun/egyben.pdf, letöltve: 2018. szeptember)
- Bálint L. – Spéder Zs. (2012): Öregedés, Demográfiai Portré, 2012. (http://www.demografia.hu/letoltes/kiadvanyok/DemPort2012/07_oregedes.pdf, letöltve: 2018. szeptember)
- Bálint M. – Köllő J. (2008): A gyermeknevelési támogatások munkaerő-piaci hatásai. Esély, 19:(1), p. 3-27.
- Bajmócy Péter – Makra Zsófia (2015): Aprófalvak kihalása és/vagy megmaradása Magyarországon, (http://publicatio.bibl.u-szeged.hu/7476/1/BP_MZS_2015.pdf) letöltve: 2018.08.01.)
- Beluszky P. – Sikos T. T.: (2007) Változó falvaink. A magyarországi falvak típusai a harmadik évezred kezdetén In: Tér és Társadalom, 21, letöltve: 2018.08.01.
- Belügyminisztérium (2017): Beszámoló a 2016. évi közfoglalkoztatásról (https://kozfoglalkoztatatas.kormany.hu/download/4/8e/e1000/Besz%C3%A1mol%C3%B3_2016_170713.pdf, letöltve: 2018.08.01.)
- Belügyminisztérium (2018): Beszámoló a 2017. évi közfoglalkoztatásról, (https://kozfoglalkoztatatas.kormany.hu/download/c/7a/32000/Besz%C3%A1mol%C3%B3_2017_20180621.pdf, letöltve: 2018.08.01.)
- Bíró Sz. -Nemes G. (2014): Vidékfejlesztési támogatások, leírások, eredmények (http://real.mtak.hu/13661/1/GAZDALKODAS_2014_03_Biro_Nemes.pdf, letöltve: 2018.08.01.)
- Blaskó Zs. (2009): Családtámogatás, gyermeknevelés, munkavállalás, In: Demográfiai portré, 2009, (<https://www.demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/demografiaiporrete/article/view/266/204> letöltve: 2018.08.01.)
- Bodor Eranus E.H. (2012): Önkormányzati pályázati aktivitás, PhD értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem, (http://phd.lib.uni-corvinus.hu/673/1/Bodor_Eranus_Eliza.pdf, letöltve: 2018.08.01.)
- Bundesagentur für Arbeit (2013): Schwerbehinderte und ihnen gleichgestellte behinderte Menschen im Betrieb, (https://con.arbeitsagentur.de/prod/apok/ct/dam/download/documents/dok_ba014383.pdf letöltve: 2018.08.01.)
- Drjenovszky Zs. (2009): A szülési szabadság hosszának vizsgálata az első gyermek vállalását követően, In: Szociológiai Szemle, 2009/3, (http://www.szociologia.hu/dynamic/SzocSzemle_2009_3_116_146_DjrenovszkyZs.pdf, letöltve: 2018.08.01.)
- EduLine: Felvételi 2018: mi az a duális képzés? (http://eduline.hu/erettsegi_felveteli/2018/2/14/Dualis_kepzes_igy_dolgozz_egyetem_mellett_JNQT51, letöltve: 2018. szeptember)
- Emberi Erőforrások Minisztériuma (2012): Jelentés az új Országos Fogymunkaügyi Program, valamint a végrehajtására vonatkozó középtávú intézkedési tervben foglalt feladatok megvalósításának időarányos teljesítéséről (2007-2010., (<http://www.parlament.hu/irom39/07271/07271.pdf>, letöltve: 2018.08.01.)
- Emberi Erőforrások Minisztériuma (2016): Végzettség nélküli iskolaelhagyás elleni küzdelem Cselekvési terv 2014-2020 (http://www.kormany.hu/download/7/6a/e0000/ESL-Cselekv%C3%A9si-terv_20161109.pdf letöltve: 2018.08.01.)
- Equality Act, 2010 (az Egyesült Királyság egyenlő bánásmódról szóló törvénye) (<https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/15/section/6>, letöltve: 2018.09.03.)
- Európai Bizottság közleménye (2010): Európai fogyatékosügy stratégia 2010–2020.

- Európai Bizottság (2016): Part-time work: A divided Europe, (<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=1196&newsId=2535&furtherNews=yes>, letöltve: 2018.08.31)
- Európai Bizottság (2017): State of Health in the EU. Magyarország Egészségügyi országprofil 2017. (https://ec.europa.eu/health/sites/health/files/state/docs/chp_hu_hungary.pdf, letöltve: 2018. 11.)
- Európai Bizottság (2018): Sajtóközlemény. Nyugdíjak az EU-ban. (europa.eu/rapid/press-release_IP-18-3507_hu.pdf, letöltve: 2018.09)
- European Commission (2018): Employment, Social Affairs & Inclusion, Policies and activities, Family Benefit (Slovakia, Estonia, Czech Republic). (<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1113&langId=hu&intPageId=4574> letöltve: 2018.08.31.)
- Európai Fiatalok Portálja (d.n.): Fókuszban a fiatalok jövője (https://europa.eu/youth/hu/article/66/37871_sl, letöltve: 2018. 10. 25.)
- Eurofound (2012): Youth unemployment in Europe, (<https://www.eurofound.europa.eu/emcc/labourmarket/youthinfographic>, letöltve: 2018.08.31.)
- Eurostat (2012): Participation of young people in education and the labour market (https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Participation_of_young_people_in_education_and_the_labour_market#Participation_of_young_persons_in_education_and_in_the_labour_market, letöltve: 2018.11.)
- Eurostat (2014): Disability statistics - labour market access (https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Disability_statistics_-_labour_market_access, letöltve: 2018.09.)
- Eurostat (2015): Employment of disabled people, 2015 edition, (<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3888793/6802087/KS-TC-14-007-EN-N.pdf/5c364add-6670-4ac9-87c7-9b8838473a7b>, letöltve: 2018.08.15.)
- Eurostat (2016): Rural development 2014-2020. (https://ec.europa.eu/agriculture/rural-development-2014-2020_en, letöltve: 2018.08.01)
- Eurostat (2017a): Early leavers from education and training (https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Early_leavers_from_education_and_training#Overview, letöltve: 2018.09.)
- Eurostat: (2017b): Regional yearbook 2016 (<http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-books/-/KS-HA-16-001> (2018.02.11., letöltve: 2018.08.01.)
- Eurostat (2017c): Labour market statistics at regional level. (http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Labour_market_statistics_at_regional_level, letöltve: 2018.08.31)
- Eurostat (2017d): Statistics on young people neither in employment nor in education or training, (https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Statistics_on_young_people_neither_in_employment_nor_in_education_or_training, letöltve: 2018.08.31)
- Eurostat (2018): Statistics on rural areas in the EU (https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Statistics_on_rural_areas_in_the_EU, letöltve: 2018.08.31.)
- Finnish Centre for Pensions. Retirement Ages in Member States (<https://www.etk.fi/en/the-pension-system/international-comparison/retirement-ages/>, letöltve: 2018.09)
- Halmos Cs. (2005): A felnőttképzésben résztvevők elhelyezkedése, különös tekintettel a hátrányos helyzetű rétegekre, régiókra. Nemzeti Felnőttképzési Intézet, Budapest, 228 p.
- Három királyfi, három királylány mozgalom (2016): Részmunkaidő kutatás. (<http://www.haromkiralyfi.hu/reszmunkaido-kutatas-2016>, letöltve: 2018. 11.)
- HM Zrínyi Kht. (2013): Hogyan lehetek szerződéses katona? (<http://www.siklos.hu/pictures/article/371/452.pdf>, letöltve: 2018.08.15.)
- Honvédelmi Minisztérium (2017): Zrínyi 2026 Honvédelmi és Haderőfejlesztési Program (https://honvedelem.hu/files/files/108409/zrinyi2026_190_190_7.pdf, letöltve: 2018.08.15.)
- Horváth Eszter (2013): Kicsik között a legkisebbek – A törpefalvak sikerének kulcstényezői, doktori értekezés, Széchenyi István Egyetem, (http://rgdi.sze.hu/images/RGDI/honlapelemei/fokozatszerzesi_anyagok/horvath_eszter_disszertacio.pdf, letöltve: 2018.08.15.)
- JobAngel (2018): Miért nincsenek részmunkaidős állások? (jobangel.blog.hu, letöltve: 2018.11.)
- Kapitány B. – Spéder Zs. (2018): Gyermekvállalás. In: Demográfiai Portré 2018. 3. fejezet, 65-83. o.

- Képviselői Információs Szolgálat (2015): Infojegyzet 2015/55, Családtámogatás (http://www.parlament.hu/documents/10181/303867/2015_55_csaladtamogatas/bba19987-964b-425d-8a2c-5cd9910c71d6, letöltve: 2018.08.15)
- Képviselői Információs Szolgálat (2016): Infojegyzet 2016/5 Megváltozott munkaképességűek foglalkoztatása (http://www.parlament.hu/documents/10181/595001/Infojegyzet_2016_5_megvaltozott_munkakepesseg.pdf/23a444ae-b47b-4010-9586-912acb143f3b, letöltve: 2018.08.15)
- Képviselői Információs Szolgálat (2018): Infojegyzet 2018/2 Gyermekvállalás (http://www.parlament.hu/documents/10181/1479843/Infojegyzet_2018_12_gyermekvallalas.pdf/8ecc1529-515b-cabe-a769-7f46b7e20c5e, letöltve: 2018.08.15)
- KPMG Hungária (2017): A magyarországi európai uniós források felhasználásának és hatásainak elemzése a 2007-2013-as programozási időszak vonatkozásában (<https://www.palyazat.gov.hu/download.php?objectId=69501>, letöltve: 2018.08.15)
- Koncsek R. (2017): Indul a diákmunka-szezon: ennyit lehet keresni idén nyáron, In: Világgazdaság, 2017.06.06. (<https://www.vg.hu/kozelet/indul-diakmunka-szezon-igy-lehet-keresni-iden-nyaron-533145/>, letöltve: 2018.08.31.)
- Kovács-Angel M. (2018): Rákapcsoltak az apák: megduplázódott a GYED-en lévő férfiak száma (<https://24.hu/belfold/2018/06/17/rakapcsoltak-az-apak-megduplazodott-a-gyed-en-levo-ferfiak-szama/>, letöltve: 2018.08.10.)
- Központi Statisztikai Hivatal (2005): Mikrocenzus, letöltve: 2018.08.01.)
- Központi Statisztikai Hivatal (2007a): Munkaerő-piaci helyzetkép, 2006. (<http://www.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/munkerohely/munkerohely06.pdf>, letöltve: 2018.08.15)
- Központi Statisztikai Hivatal (2007b): Statisztikai Tükör. Oktatási adatok 2007/2008. (<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/oktat/okt0708.pdf>, letöltve: 2018. 10.)
- Központi Statisztikai Hivatal (2011a): Népszámlálás, A fogyatékossgal élők helyzete és szociális ellátásuk, Iskolázottsági adatok, (<http://www.ksh.hu/nepszamlalas>, letöltve: 2018.08.01.)
- Központi Statisztikai Hivatal (2011b): A válság munkaerő-piaci következményei (2010-2011. I. félév)
- Központi Statisztikai Hivatal (2012): Megváltozott munkaképességűek a munkaerőpiacon 2011 (<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/megvaltmunkakep.pdf>, letöltve: 2018.08.15)
- Központi Statisztikai Hivatal (2013a) Magyarország közigazgatási helynévkönyve, 2013. (http://www.ksh.hu/apps/shop.kiadvany?p_kiadvany_id=15906, letöltve: 2018.08.15)
- Központi Statisztikai Hivatal (2013b): Magyar statisztikai évkönyv, 2012. (http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/evkonyv/evkonyv_2012.pdf, letöltve: 2018.08.15)
- Központi Statisztikai Hivatal (2014): Települések a lét határán - Erősen fogyó népességű törpefalvak Magyarországon, 2014. április (<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/regiok/fogyonep.pdf>, letöltve: 2018.08.15)
- Központi Statisztikai Hivatal (2015a): Statisztikai Tükör, A kisgyermeket nevelő nők és a munkaerőpiac (http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/kisgyerm_nok_mpiac.pdf) letöltve: 2018.08.15
- Központi Statisztikai Hivatal (2015b): Egészségügyi Statisztikai Évkönyv, 2014. (https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/evkonyv/egeszsegugyi_evkonyv_2014.pdf, letöltve: 2018.08.15)
- Központi Statisztikai Hivatal (2015c): Magyarország településhálózata 2, Városok-Falvak letöltve: 2018.08.15 (www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo_telepuleshalozata/varosok_falvak.pdf)
- Központi Statisztikai Hivatal (2016): Munkaerőpiaci helyzetkép, 2015 (<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/munkerohely/munkerohely15.pdf>, letöltve: 2018.08.)
- Központi Statisztikai Hivatal (2017): Magyarország, 2016. (<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo2016.pdf> letöltve: 2018.08.15)
- Központi Statisztikai Hivatal Népesedéstudományi Intézet (2017): Korfa, 50 éve vezették be a gyermekgondozási segélyt (GYES) (<http://demografia.hu/kiadvanyokonline/index.php/korfa/issue/view/555>, letöltve: 2018.08.15)
- Központi Statisztikai Hivatal (2018a): Mikrocenzus 2016. A fogyatékos és az egészségi ok miatt korlátozott népesség jellemzői, Iskolázottsági adatok, A népesség gazdasági aktivitása (<https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mikrocenzus2016>, letöltve: 2018.08.15)
- Központi Statisztikai Hivatal (2018b): Statisztikai Tükör Munkaerő-piaci folyamatok, 2017. I-IV. negyedév (<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mpf/mpf1712.pdf>, letöltve: 2018.08.15)
- Központi Statisztikai Hivatal (2018c): Statisztikai Tükör A gyermekek napközbeni ellátása, 2017

- (<https://bddsz.hu/sites/default/files/N%C3%A9vtelen.pdf>, letöltve: 2018.08.15.)
- Központi Statisztikai Hivatal (2018d): Statisztikai Tükör, Oktatási adatok 2017/2018, (<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/oktat/oktatas1718.pdf>, letöltve: 2018.08.15)
- Központi Statisztikai Hivatal, 2011. évi népszámlálás: (http://www.ksh.hu/nepszamlalas/reszletes_tablak, letöltve: 2018. 08.)
- Lipták-K. – Matiscsákné L. M. (2018): A kisgyermekes nők foglalkoztatási helyzete és lehetőségeik. Vezetéstudomány. XLIX. évf. (2018. 03. szám.)
- Magyar Kereskedelmi és Iparkamara (2015): Duális képzéssel Magyarországon (https://www.tanuloszerzodes.hu/sites/default/files/files/Let%C3%B6lt%C3%A9sek/Dualis_kepzes_HU.pdf, letöltve: 2018.08.15)
- Magyar Köztársaság Kormánya (2007): Új Magyarország Vidékfejlesztési Program, 2007-2013 (<http://umvp.kormany.hu/umvp-program>, letöltve: 2018.08.15)
- Magyarország Kormánya (2011): Magyar Munka Terv. (http://www.kkszh.hu/documents/jogsz/Magyar_Munka_Terv.pdf, letöltve: 2018.10.)
- Magyarország Kormánya (2017): Törvényjavaslat a Magyarország 2016. évi központi költségvetéséről szóló 2015. évi C. törvény végrehajtásáról (<http://www.parlament.hu/irom40/17578/adatok/fejezetek/72.pdf>, letöltve: 2018.08.15)
- Mathejka Z. (2013): Az ifjúsági munkanélküliség magyarországi sajátosságai. Friedrich Ebert Stiftung. (http://www.fesbp.hu/common/pdf/tanulmany_tarki.pdf, letöltve: 2018. 09.)
- Nemzetgazdasági Minisztérium (2013): Magyarország Partnerségi Megállapodása a 2014–2020-as fejlesztési időszakra (https://www.palyazat.gov.hu/szechenyi_2020, letöltve: 2018.01.12.)
- Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat (2012): A 2012. évben befejezett főbb aktív foglalkoztatáspolitikai eszközök hatékonyságának vizsgálata (https://nfsz.munka.hu/Lapok/full_afsz_kozos_statistika/afsz_stat_fobb_aktiv_eszkozok/content/afsz_stat_fobb_aktiv_eszkozok_merop_2012.pdf, letöltve: 2018.08.15)
- Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat (2006-2017): Az aktív foglalkoztatáspolitikai eszközök fontosabb létszámadatai (évente) (https://nfsz.munka.hu/Lapok/full_afsz_kozos_statistika/full_afsz_a_foglalkoztatapolitikai_eszkozok_mukod.a_spx, letöltve: 2018.08.15)
- Nemzeti Rehabilitációs és Szociális Hivatal (2016a): Akkreditált munkáltatók adatbázisa, 2016.12. (<http://nrszh.kormany.hu/akkreditacio-frta>, letöltve: 2018.08.15)
- Nemzeti Rehabilitációs és Szociális Hivatal (2016b): Megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatásának munkaerő-piaci előrejelzése (http://nrszh.kormany.hu/download/c/61/10000/Megv%C3%A1ltozott%20munkak%C3%A9pess%C3%A9g%C5%B1%20szem%C3%A9lyek%20foglalkoztat%C3%A1s%C3%A1nak%20munkaer%C5%91-piaci%20el%C5%91rejelz%C3%A9se%20-%20PROGN%C3%93ZIS_2016_NRSZH.pdf, letöltve: 2018.08.15)
- OECD (2017a): PF1: Public spending on family benefits. OECD - Social Policy Division - Directorate of Employment, Labour and Social Affairs (<http://www.oecd.org/els/family/database.htm>, letöltve: 2018.09.)
- OECD (2017b): Labour force participation rates, (<https://data.oecd.org/emp/labour-force-participation-rate.htm>, letöltve: 2018.08.15)
- OECD (1): Family Database (<http://www.oecd.org/els/soc/database.htm>, letöltve: 2018.08.15)
- OECD: Maternal Employment, (http://www.oecd.org/els/family/LMF_1_2_Maternal_Employment.pdf, letöltve: 2018.08.15)
- Oktatási és Kulturális Minisztérium (2008): Oktatás-statisztikai évkönyv 2007/2008. (http://www.okm.gov.hu/letolt/statistika/okt_evkonyv_2007_2008_080804.pdf, letöltve: 2018.08.15)
- Oláh Izabella (2017): 1000 fő alatti települések vizsgálata Magyarországon, Szent István Egyetem doktori iskola, (https://szie.hu/file/tti/archivum/Olah_Izabella_tezis.pdf, letöltve: 2018. 09.)
- Pécs-Baranyai Kereskedelmi és Iparkamara (PBKI, 2013): AZ 50 ÉV FELETTI ÁLLÁSKERESŐK ELHELYEZKEDÉSÉT SEGÍTŐ TÁMOGATÁSI RENDSZER MAGYARORSZÁGON, BARANYA MEGYÉBEN. (<http://docplayer.hu/17513613-Az-50-ev-feletti-allaskeresok-elhelyezkedeset-segito-tamogatasi-rendszer-magyarorszagon-baranya-megyeben.html>, letöltve: 2018. 09.)
- Piac és Profit (2016): Magánéletbarát munkahely? Miért is ne! (https://piacesprofit.hu/kkv_cegblog/maganeletbarat-munkahely-miert-is-ne/, letöltve: 2018. 11.)

- Roostgrad, T. (2014): Family policies in Scandinavia, Aalborg University, Denmark ([http://vbn.aau.dk/da/publications/family-policies-in-scandinavia\(471991a9-8288-4610-a50a-cd45fdb50290\).html](http://vbn.aau.dk/da/publications/family-policies-in-scandinavia(471991a9-8288-4610-a50a-cd45fdb50290).html), letöltve: 2018.08.15)
- Scharle, Á. (2007): The Effect of Welfare Provisions on Female Labour Supply in Central and Eastern Europe. *Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice*, 9:(2) p. 157-174.
- Sozialgesetzbuch (a hatályos német szociális törvény) (<https://www.sozialgesetzbuch-sgb.de/sgbix/2.html>, letöltve: 2018.08.15.)
- Szécsi Judit (2014): Az idősödő munkavállalók helyzete a munkaerőpiacon (http://www.esely.org/kiadvanyok/2014_2/szecs.pdf, letöltve: 2018.09.)
- Tésits Róbert –Alpek B. Levente –Kun Antigoné (2015): Az új típusú szociális szövetkezetek területileg eltérő foglalkoztatási szerepe (http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/terstat/2015/03/tesits_alpek.pdf, letöltve: 2018.08.15)
- Trade Magazin (2017.): Magazin: Ki fog dolgozni? (<http://trademagazin.hu/hu/magazine-going-work/>, letöltve: 2018. 10. 25.)
- Vidékfejlesztési Minisztérium: Nemzeti Vidékstratégia 2012-2020, (<http://videkstrategia.kormany.hu/download/4/37/30000/Nemzeti%20Vid%C3%A9kstrat%C3%A9gia.pdf>, letöltve: 2018.08.15)
- Vajda, R. (2014): Munkaerőpiac, foglalkoztatás, vállalkozónők. A nők teljes értékű munkavállalásának akadályairól és esélyeiről. In: A nőtlen évek ára. Budapest: Magyar Női Érdekérvényesítő Szövetség, p. 99-151. (http://real.mtak.hu/25164/1/vajda_notlenevek.pdf, letöltve: 2018. 08.)
- V2 Excelsior Bt. (2010): A képzetlenek foglalkoztatásának jó gyakorlatai. Foglalkoztatási Hivatal. (https://nfsz.munka.hu/Lapok/archivum_programok/full_tamop_131/content/tamop_131_strategia_3.2_kepzettek.pdf, letöltve: 2018.09.)

Központi Statisztikai Hivatal STADAT táblák:

- 1.1. Népeség, népmozgalom (1941–)
 - 1.1.1. A 7 éves és idősebb népeség a legmagasabb befejezett iskolai végzettség szerint
 - 1.1.16. A 15 éves és idősebb nők a legmagasabb befejezett iskolai végzettség, az élve született gyermekek száma és korcsoport szerint
 - 1.1.2. A népeségváltozás tényezői településtípusonként
- 1.2. A foglalkoztatottak száma, 1990–2017 (agrár)
 - 2.1.1. A 15–74 éves népeség gazdasági aktivitása nemenként (1998–)
 - 2.1.10. A foglalkoztatottak száma legmagasabb iskolai végzettségük szerint, nemenként (1998–)
 - 2.1.11. Foglalkoztatottak száma rész- vagy teljes munkaidős foglalkozásuk szerint, nemenként
 - 2.1.2.14. A foglalkoztatottak száma legmagasabb iskolai végzettségük szerint, nemenként
 - 2.1.19. A munkanélküliek száma legmagasabb iskolai végzettség szerint, nemenként
 - 2.1.20. A munkanélküliek száma legmagasabb iskolai végzettségük szerint, nemenként (1998–)
 - 2.1.2.24. A munkanélküliek száma legmagasabb iskolai végzettségük szerint, nemenként
 - 2.1.4. A 15–74 éves népeség gazdasági aktivitása korcsoportok szerint, nemenként, 2006-2017
 - 2.1.5. A 15–74 éves népeség száma legmagasabb iskolai végzettség szerint, nemenként (1998–)
 - 2.2.4. A tanulás egyéni, társadalmi eredménye, eredményessége (2003–2017)
 - 2.5.4. A családtámogatási és gyermekgondozási ellátások (2001–)
 - 2.5.5.1. Bölcsőde, családi napközi (2000–2016)
 - 2.6.3. Végzettek a nappali és a felnőttoktatásban (1990–)
 - 2.6.10. Egyetemek, főiskolák nappali képzésére jelentkezők és felvettek (1990–)
 - 2.6.11. Felsőfokú oktatás 1990–
- 4.1.4.2. A népeség iskolai végzettség és nemek szerint (területi tábla)
- 4.1.5. A népeség gazdasági aktivitás szerint, 2011
 - 6.2.1.1. A 15–74 éves népeség gazdasági aktivitása
- 6.1.7. Születéskor várható átlagos élettartam, átlagéletkor (2001–)
- 9.2.3. A 19–64 éves megváltozott és nem megváltozott munkaképességű népeség demográfiai jellemzői gazdasági aktivitás szerint, 2015. I. negyedév

JOGSZABÁLYOK ÉS KÖZJOGI SZABÁLYOZÓ ESZKÖZÖK JEGYZÉKE

- Az Európai Unió Tanácsa ajánlása az ifjúsági garancia létrehozásáról, 2013.04.22
1991. évi IV. törvény a foglalkoztatás elősegítéséről és a munkanélküliek ellátásáról
1992. évi XXII. törvény a Munka Törvénykönyvről
1992. évi XXIII. törvény köztisztviselők jogállásáról
1992. évi XXXIII. törvény a közalkalmazottak jogállásáról
1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról
1995. évi CXVII. törvény a személyi jövedelemadóról
1997. évi LXXX. törvény a társadalombiztosítás ellátásaira és a magánnyugdíjra jogosultakról, valamint e szolgáltatások fedezetéről
1997. évi LXXXI. törvény a társadalombiztosítási nyugellátásról
1997. évi LXXXIII. törvény a kötelező egészségbiztosítás ellátásairól
1998. évi XXVI. törvény a fogyatékos személyek jogairól és esélyegyenlőségük biztosításáról
1998. évi LXXXIV. törvény a családok támogatásáról
2004. évi CXXIII. törvény a pályakezdő fiatalok, az ötven év feletti munkanélküliek, valamint a gyermek gondozását, illetve a családtag ápolását követően munkát keresők foglalkoztatásának elősegítéséről, továbbá az ösztöndíjas foglalkoztatásról
2005. évi CXXVI. törvény a családtámogatási rendszer átalakításáról
2006. évi X. törvény a szövetkezetekről
2009. évi LXXIX. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény, valamint egyes szociális tárgyú törvények módosításáról
2011. évi CVI. törvény a közfoglalkoztatásról és a közfoglalkoztatáshoz kapcsolódó, valamint egyéb törvények módosításáról
2011. évi CLVI. törvény az egyes adótörvények és azzal összefüggő egyéb törvények módosításáról
2011. évi CLXVII. törvény a korhatár előtti öregségi nyugdíjak megszüntetéséről, a korhatár előtti ellátásról és a szolgálati járandóságról
2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről
2011. évi CXCI. törvény a megváltozott munkaképességű személyek ellátásairól és egyes törvények módosításáról
2012. évi I. törvény a munka törvénykönyvéről
2012. évi CXLVI. törvény a munkahelyvédelmi akciótervben foglaltak megvalósítása érdekében szükséges egyes törvények módosításáról
2012. évi CCXVI. törvény az egyes foglalkoztatási tárgyú törvényeknek a Magyar Egyszerűsítési Programmal összefüggő, valamint egyéb célú módosításáról
2013. évi CCXXIV. törvény egyes törvényeknek a gyermekgondozási ellátások átalakításával, valamint a szociális hozzájárulási adó megfizetése alóli kedvezmény bővítésével összefüggő módosításáról
2013. évi CCXXV. törvény a megváltozott munkaképességű személyek ellátásairól és egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXCI. törvény módosításáról
2016. évi XXVI. törvény az egyes szociális és gyermekvédelmi tárgyú, valamint a megváltozott munkaképességű személyek ellátásait érintő törvények módosításáról

2016. évi CLXXXII. törvény egyes pénzügyi és gazdasági tárgyú törvények módosításáról
2017. évi CLVI. törvény a szociális hozzájárulási adó csökkentéséről és a kapcsolódó törvények módosításáról
- 176/2005. (IX. 2.) Korm. rendelet a megváltozott munkaképességű munkavállalókat foglalkoztató munkáltatók akkreditációjának, továbbá az akkreditált munkáltatók ellenőrzésének szabályairól
- 177/2005. (IX. 2.) Korm. rendelet a megváltozott munkaképességű munkavállalók foglalkoztatásához nyújtható költségvetési támogatásáról
- 168/2009. (VIII. 26.) Korm. rendelet a megváltozott munkaképességű személyek foglalkoztatásával kapcsolatos kormányrendeletek módosításáról
- 375/2010. (XII. 31.) Korm. rendelet a közfoglalkoztatáshoz nyújtható támogatásokról
- 105/2015. (IV. 23.) Korm. rendelet a kedvezményezett települések besorolásáról és a besorolás feltételrendszeréről
- 23/2017. (II. 3.) Korm. rendelet a munkaerőpiaci mobilitást elősegítő munkásszállás építéséhez nyújtható támogatásról
- 291/2017. (X. 3.) Korm. rendelet a hallgatói hitelrendszerről szóló 1/2012. (I. 20.) Korm. rendelet módosításáról
- 5/1998. (IV. 30.) NM rendelet a személyes gondoskodást nyújtó gyermekjóléti, gyermekvédelmi intézmények, valamint személyek szakmai feladatairól és működésük feltételeiről
- 8/1983. (VI. 29.) EüM-PM együttes rendelet a megváltozott munkaképességű dolgozók foglalkoztatásáról és szociális ellátásáról
- 83/1987. (XII.27.) MT rendelet a rokkantsági járadékról
- 106/2007. (XII. 6.) OGY határozat a Magyar Honvédség részletes bontású létszámáról
- 35/2013. (V. 16.) OGY határozat a Magyar Honvédség részletes bontású létszámáról
- 15/2015. (IV. 7.) OGY határozat az Országos Fogytékosságügyi Programról (2015-2025.)
- 1603/2014. (XI. 4.) Korm. határozat a Magyar nemzeti társadalmi felzárkózási stratégia II., Az egész életen át tartó tanulás szakpolitikájának keretstratégiája, a Köznevelés-fejlesztési stratégia, továbbá a Végzettség nélküli iskolaelhagyás elleni középtávú stratégia elfogadásáról
- 1139/2017. (III.20.) Korm. határozat az egyes munkaerő-piaci intézkedésekről
- 5/2018. (II. 23.) HM utasítás a honvédelmi szervezetek 2018. évi feladatainak, valamint a 2019-2020. évi tevékenysége fő irányainak meghatározásáról

ÁLLAMI SZÁMVEVŐSZÉK

1052 Budapest, Apáczai Csere János utca 10.

Levél cím: 1364 Budapest 4. Pf. 54

Telefon: +36 1 484 9100 Telefax: +36 1 484 9200

www.asz.hu